

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Samfund

for Præstø Amt

Årbog 2020

Historisk Samfund for Præstø Amt

Årbog 2020

Årbog 2020
Udgivet af Historisk Samfund
for Præstø Amt

Redaktører:
Mogens Bak-Hansen (ansvarshavende)
Pernille Jelsgaard Gram

Eftertryk af årbogens artikler må
kun ske efter skriftlig tilladelse fra
forfatterne.

ISSN 0107-6868

Bogen er sat med Times
og trykt hos Sangill Grafisk

Tidligere årbøger findes nu også også i elektronisk
form. Man kan gå ind på Historisk Samfund for
Præstø Amts hjemmeside, hvor der er et link til
Slægtsforskernes Bibliotek, hvor man så kan søge
på den enkelte årbog, hvor man så skal bladre i
den til man når frem til en ønsket artikel.

Forside:
Instruktører med flyvelev ved startpladsen på
Fliegerhorst Avnö i 1941. Flyveledelsen bestod
af en instruktør med en signalpistol. Hvis eleven
kom forkert ind til landing, blev signalpistolen
affyret, og han måtte tage en runde mere.
Marco Hansens samling.

Indhold

<i>Mogens Bak-Hansen</i> Indledning	5
<i>Bodil Madsen</i> Christen Ravns oplevelser i krigen 1864	7
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Oberst Svend Paludan-Müller 1885-1944.....	15
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Modstandslederen Åge Holscher	21
<i>Gudrun Kindt Jessen</i> Befrielsen	27
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Værnepligtmusiker ved 5. regiments musikkorps 1950-51	37
<i>Poul Ejner Jensen</i> Radartechniker i Flyvevåbnet 1962 – 1969	40
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Oberstløjtnant Karen Schultz.....	48
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Gennem ild og vand – Udsendt af Danmark.....	54
<i>Lulu Jensen</i> Jugoslaviske krigsflygtninge	57
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Lidt om de seneste års flygtninge i Danmark.....	61
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Om Hjemmeværnet.....	63
<i>Carsten F.H. Pedersen</i> Hjemmeværnskompagni 8101 Vordingborg	68
<i>Berit M. Christensen</i> Sønnerne rejste Flagstang og hejsede Dannebrog	71
<i>Marco Hansen</i> Flyvestation Avnø 1940 - 45	79
<i>Mogens Bak-Hansen</i> Bog anmeldelse: Den yderste grænse	93
Styrelsen.....	99
Salg af publikationer	99
Kort over Præstø amt	100

Lille vejledning for forfattere

Forfatterne opfordres til at aftale omfang samt publiceringstidspunkt af artikler med redaktionen forud for udarbejdelsen.

Artiklernes tekst leveres som digitale filer på cd/usb eller pr. e-mail. Teksten skrives i A4 og ikke i spalter. Mellemrubrikker markeres med tom linie før og efter. Billedtekster skrives i kursiv. Og fotos sættes ikke ind i manuskriptet, men leveres særskilt.

Fotografier/illustrationer leveres digitalt eller som papirbilleder (originale) i farve eller sort/hvid (ikke print eller kopier).

Anvendelse af digitale illustrationer aftales med redaktionen. Vi anbefaler at man ved fremsendelse af billeder digitalt bruger den gratis tjeneste www.wetransfer.com og samler alle billeder i en overførsel til redaktionen.

Indledning

Af Mogens Bak-Hansen

Temaet *Soldaterfortællinger* udspringer af et ønske om at komme tættere på en virkelighed, som for de fleste af os er noget vi har på afstand. Det handler ikke om at fremhæve eller at nedgøre et erhverv som rigtig mange har en holdning til. Det handler nok om på samme tid at drible uden om eventuelle røverhistorier og automatiske fordømmelser af soldatererhvervet. Det drejer sig om at konstatere, at vi gennem historien har haft folk til at forsvare vort land både hjemme og uden for landets grænser. Når det har drejet sig om uden for vore grænser har det været for at forsvare vort land, men også af andre hensyn, som man alt efter politisk ståsted vil have en forskellig holdning til. Krig og militær er politik med andre midler, så man kan ikke blot afvise alt militær – jo man kan være modstander af militæret, men alle lande har haft en eller anden form for forsvar. Man kan tale om retfærdige og uretfærdige krige eller om en retfærdig eller uretfærdig sag, men Danmark har haft hære og dermed soldater så længe vi har eksisteret som stat. Soldater kan være hvervede, de kan være indkaldte og de kan være frivillige, og de kan have vidt forskellige motiver og holdninger og stadig befinde sig i den samme hær. Militærlivet er hverdag og kan også være de såkaldte skarpe situationer, hvor man konfronteres eller kæmper mod en fjende. Hensigten med denne årbog er med udgangspunkt i vores geografiske område at fortælle historier om konkrete soldater, der

konkret foretog sig handlinger og lidt om hvad de gjorde, og hvorfor de gjorde det. Vi prøver også at vise at militær indeholder kvinder og mænd, forskellige enheder med forskellige opgaver og folk med forskellige kompetencer for at en hær kan fungere godt. Hvis man fortæller om soldater – og i nogle tilfælde også om krigshandlinger, så må man jo også fortælle noget om følgerne – både for soldaterne selv, for det land de befinder sig i og for den civilbefolkning, der ønsket eller uønsket bliver en del af en konflikt – og eventuelt ender som flygtninge. Hele krigens væsen har vi forsøgt at komme rundt om. Årbogens sideantal begrænser hvor meget og hvor langt vi kan komme rundt, men det er et forsøg på mere at fortælle historien nedefra end oppefra og tættere på den konkrete virkelighed end bag nogle skriveborde.

I god sammenhæng med vores tema har vi valgt at bringe yderligere 2 artikler - dels en artikel af Berit M Christensen om 700 års fejringen i Vordingborg af legenden om Dannebrog's neddalen i Estland i 1219. Artiklen viser noget om de nationale strømninger i vores land generelt i 1919 og er derfor interessant at se i sammenhængen med årbogens anmeldelse af Mikkel Kirkebæks 2 binds værk *Den yderste grænse* om hvervede danske soldater i Baltikum på samme tid og dels en meget oplysende artikel af Marco Hansen om flyvepladsen Avnø under 2. Verdenskrig.

Christen Ravns oplevelser i krigen 1864

Af Bodil Madsen

Den 1 ste november 1863 skulde jeg møde ved min Afdeling 7 Regiments 1 ste Com. Jeg har saaledes deltaget i hele Feldttoget og intet andet Regiment har vistnok været ført saa vidt omkring som 7 de, fra Sønderborg til Nöimønster, derfra til Dannevirke, saa til Aarhus, derfra med den store engelske Damper "Ouse" tilbage til Sønderborg derfra til Fredericia, til Fyen, til Vendsyssel, og endelig tilbage til Fyen, hvor vi bleve permitterede i Svendborg.

Den 17. marts om Morgenen rykkede Regimentet ud fra Sønderborg for at tage stilling i Dybbøl By, mit Comp. var i nogle Timer i en Bondegaard, som efter hvad jeg kan tænke ikke var saa meget langt fra Fjenden, da hans Geværkugler af og til gik gjennem Taget, Fjenden saa vi imidlertid intet til; vi bleve saa beordrede til at gaa tilbage og laa nogen Tid under en af Skanserne (Nr. paa den erindrer jeg ikke) imidlertid havde Preuserne besat den Deel af Byen, som vi havde forladt og derfra skulde de nu fordrives, vi rykkede altsaa frem under anførelse af Premiéløitnant Nielsen, der var Compagnikommandør for 1-ste

Christen Ravn

Comp. og førte 1 ste Deling, ved hvilken jeg stod, jeg havde netop været sendt med Ordre til Vaabenmester Kolbe, der førte en af de andre Delinger, at han skulde rykke frem og besætte en Vei, som løb i Vinkel med den vi stode paa, han afmarcherede strax, og da jeg atter stødte til min Deling kom en Løitnant af 8 R. med sine Folk springende over Hegnet, han var særdeles rasende, slog med den flade Klinge ned paa os, skældte ud, og opnåede da ogsaa at bringe fuldstændig Forvirring imellem os. Hvor vores Fører i det øjeblik var, ved jeg ikke, men hos hans Deling var han ikke i det Moment.

Jeg gik saa frem, kom til den Vei Kolbe skulle besætte og fandt ham liggende død på Veien, flere af hans Folk vare faldne og nogle saarede,

De vare søgte ind i et Hus, som laa ved Veien, og ligesom jeg havde naaet dette Hus bleve vi omringede af Preuserne og fangne. Vi førtes saa tillige med Fanger fra andre Regimente til Graasten, hvor vi om Natten laa i Kirken, om Morgenen inden vi under Eskorte af Husare skulde føres til Flensborg, gik Prøiserne omkring mellem os og eftersaa hvem der havde lange Støvler, de, som havde saadanne maatte aflevere dem og fik saa i stedet Vedkommendes jernbeslaaede Sko, der var flere som ikke godvillig ville aflevere deres støvler, men saa beordrede en Preusisk Officer sine Folk til at tage støvlerne med Magt, jeg skulde selv have været af med mine, men maaske var det en godmodig Fyr der var Liebhaber til dem, for han lod mig beholde dem, maaske hjalp det ogsaa at de ikke vare pudsede.

Fra Graasten førtes vi saa til Flensborg hvor vi bleve anbragte i det gl. "Tugthus" på 1 ste Sal. Der kom mange af Byens Beboere op til os med Tobak og Andet, Mad fik vi kun én Gang om Dagen, men der var en Kone, som paa Trappegangen solgte

Kaffe, saa dem der havde Penge kunne faa, paa samme Trappegang stod en Prøiser paa Vagt.

Det var altsaa den 18. marts vi kom til Flensborg, den 19. havde jeg, efter at have gjort mig bekjendt med Lokaliteterne, og efter ved Hjælp af en dansksindet Mand som jeg (iagtagen med stor Forsigtighed), havde talt med fra et aabent Vindue til Gaden, beslutte at flygte. Paa den omtalte Trappegang var der et Vindue og ligeoverfor i Nabohuset ogsaa et, Afstanden mellem disse Vinduer var vel ca. 2 Al. Den dansksindede Mand havde lovet mig at gaa op til den Mand, til hvis lejlighed det omtalte Vindue hørte, og formaa ham til at tage Krogene (Hasperne) af uden at aabne det, jeg holdt selvfølgelig Øie med dette Vindue, og om Eftermiddagen var der stukket en lille Flig af Gardinet udenfor, mit Ærinde var altsaa udrettet af den omtalte danske Mand, Veien var aaben.

Det gjalt nu om at komme lykkelig bort hvad jo næsten kunde synes umuligt, da der, som anført stod en skildvagt paa Trappegangen, jeg benyttede Leiligheden da der var god Søgning hos den kaffeskjænkende Kone, fik flere af mine Kammerater med ud paa Gangen for at fylde op, dog først efter at disse havde forsøgt at overtale mig til at afstaa fra mit forehavende, blant hvilke Overtalelser som: Du er jo tosset det gaar aldrig godt o.s.v. ikke manglede, men da de mærkede at jeg var bestemt paa at vove Forsøget gik de med og der blev saaledes næsten Trængsel paa Gangen, Preuseren .... til at være meget optaget af at se paa Kaffeudskænkningen, jeg aabnede Vinduet, rakte over til det andet Vindue, der ogsaa lod sig aabne, og i næste Øieblik stod jeg i et smukt Soveværelse, der var ingen af Husets Folk i dette Værelse, men da jeg kom ind i det næste stod Herren og saa ud af Vinduet ned paa Gaden, han blev forskrækket da han, efter at jeg havde

Christen Ravns hustru

sagt god Aften! Vendte sig om, og han udbrød: min kjære Mand hvor turde de vove det jeg troede ikke det var Deres Alvor! Jeg svarede ja nu er jeg her, men vil De nu ogsaa hjælpe mig til noget Tøi, for i denne Mundering kan jeg ikke komme herfra, ja! Svarede han, nu skal jeg kalde paa min Kone, hun kom, førte mig op paa Loftet og bad mig endelig skynde mig saa jeg kunde komme bort inden Pigen kom hjem da de ikke kunde stole paa hende. Jeg skiftede hurtigt Klæder, glemte min Uniform, gik saa ned og takkede disse herlige Mennesker, bad dem skaffe min uniform bort og forsvandt saa. Jeg har senere hørt at der blev stor Allarm Dagen efter da Prøiserne savnede en Mand, samt at Huset jeg var kommen ind i blev gjennemsøgt. Jeg vandrede saa op af Gaden, dreiede ned til Havnen og videre Nord paa. Jeg var klar over, at jeg skulde vest paa, for at komme uden om Fjenden jeg haabede at træffe en Vei

Christen Ravns hus på Kalvehavevej 10.

der førte i den retning naar jeg fulgte landevejen der førte til Aabenraa; jeg havde 1 ½ mil og Kl. kunde vel være 10, da kom der en prøisisk Husar ridende mod mig i Galob, han baserede sin Hest lige foran mig, og jeg nægter ikke at jeg blev noget underlig tilmode, han vilde imidlertid kun vide hvor langt der var til Flensborg, det fik han besked paa, takkede og fortsatte sit Rit. Jeg vandrede saa videre og inden jeg havde tænkt det var jeg ved Aabenraa, her blev jeg anholdt af Skildvagten, (en Husar) som udsurgte mig om hvor jeg skulde hen, hvad jeg var o.a..., det var selvfølgelig ikke den rene Sandhed jeg sagde ham, men da i det samme en Underofficer kom til, saa fandt han efter ligeledes at have forhørt mig, at jeg var mistænkelig og jeg blev saa ført ind i Vagtstuen og 3 Husarer, som var der, fik Ordre til at passe godt paa mig til næste Dag. Jeg vil her bemærke at Indgangen til Vagtstuen var fra Gaardsiden og kunde ikke sees af Skildvagten der stod paa Gaden. Denne Vagtstue var der 2 Senge med Halm, et Bord og bag dette en Bænk; jeg fik ordre til at trække mine Støvler af, og lægge mig i den ene Seng, jeg vilde imidlertid ikke gjerne af med Støvlerne og sagde derfor at jeg kun

med megen Besvær kunde faa dem af, og at Sengeklæderne jo ikke vilde tage Skade om jeg beholdt Støvlerne paa, Husarerne lo ad mig og jeg lagde mig saa i Sengen uden at trække Støvlerne af. Jeg antager at Kl. var mellem 12 og 1 da jeg blev anholdt, jeg var baade meget træt og sulten og jeg troer nok, at om end jeg ikke faldt i Søvn, saa laa jeg dog som i en Døs, imidlertid hørte jeg at Skildvagten kom ind og var gnaven fordi han ikke blev løst af, jeg troer han var 2 Gange inde i den Anledning, jeg blev saa lysvaagen og saa mig om, jeg saa da, at de 2 Mand laa og sov i den ene Seng, og han der skulde have ligget hos mig i den anden Seng, han sad paa Bænken med begge Armene Hvilede paa Bordet og sov ligeledes. Min stilling var jo i Øieblikket fortvivlet og jeg besluttede at flygte, jeg overveiede om jeg skulde liste mig ud, eller gaa rask hen til Døren, jeg valgte det sidste, kom ud i Gaarden, og da jeg kom ud af denne, var jeg paa Veien som førte vest paa, det var klar Maaneskin og Skildvagten vidste jeg, maatte staa omtrent lige for denne Vei, jeg søgte derfor ned i Grøften hvor der var Skygge og saa løb jeg, som jeg aldrig hverken før eller siden har løbet, men jeg løb maaske ”ogsaa” for Livet” det var nemlig blevet os betydet af Preuserne, at den der forsøgte at undvige vilde blive Skudt. Tidlig paa Morgenen kom jeg til en Landsby, som hedder ”Hausted”, i den første Gaard jeg kom til stod der en Karl i Stalden, jeg gik hen til ham og efter at talt lidt med ham spurgte jeg ham om Manden, der eiede Gården var dansksindet, det vilde han imidlertid ikke give mig reen Besked paa, men , sagde han, De kan godt gaa ind, han er oppe i Jylland for at købe Stude.

Jeg gik saa ind og bad Konen om at give mig Noget at spise, jeg fortalte hende hvorledes det var gaaet mig og hvem jeg var, og saa opklaredes det i Samtalens Løb, at denne Kone var en Niese af en gammel Præst,

som tidligere havde boet i "Bedsted" og hos hvem min Fader havde været indtil sin Konfirmation. Hun spurgte mig saa om jeg ikke vilde i Seng, da hun kunde see, at jeg var meget anstrængt, jeg tog med Tak mod Tilbudet, og jeg sov hele Dagen, jeg blev saa i Gaarden til næste Morgen, og inden jeg gik blev der sagt mig: I den første By, som De kommer til (Rapsted) maa De ikke gaa ind, der ere de Alle tysksindede, i Lygumkloster maa De heller ikke gaa ind, men naar De først kommer ud på Vestkysten saa kan De gaa ind hvor De vil.

Om Aftenen kom jeg saa til "Ribe", jeg gik dér ind til en Marskandiser for at faa det Tøi, som jeg havde paa og som var meget for smaat til mig, byttet med noget, som passede, Manden vilde imidlertid have flere Penge i Bytte end jeg kunde udrede, og jeg sagde saa til ham, at jeg vilde forsøge om En eller anden der i Byen vilde Laane mig Penge paa mit erlige Ansigt, jeg kjendte ingen i Byen, men jeg kjendte Pastor Bøttiger i Lintrup, men dertil var flere Mil, ja, sagde han, saa skulde De gaa til Kjøbmand Bøggild, hans Fader har tidligere været Præst i Lintrup, han fulgte mig saa hen til Kjøbmanden hvor jeg blev overordentlig venlig modtaget, næste dag fik jeg et sæt Klæder til laans af Kjøbmanden, og Kjøbmanden kørte selv for mig til Lintrup hvor jeg blev i 2 Dage, da vi kom tilbage til Ribe blev jeg behagelig overrasket ved at blive foræret et Sæt nyt Tøi, jeg veed ikke om den gode Kjøbmand Bøggild selv havde bekostet det, han sagde at det var en Foræring fra Flere der i Byen, han laante mig ogsaa Penge til Reisen, vistnok 20 Rbd.

Jeg reiste saa med Posten til Ringkjøbing, men her var der et ophold paa ca. 20 Timer inden Posten gik ad Aarhus til, at jeg blev arresteret i Ringkjøbing som mistænkt for at være tysk Spion, skal jeg kun lige bemærke, det var tildels min egen

Skyld, og det havde ikke andre ubehagelig følger for mig, end at min Reise yderligere blev forsinket med 24 timer. Borgmesteren Hr. Justitsraad Leuning tellegraferede til Kjøbmand Bøggild i Ribe og da svaret indløb blev jeg løsladt, samt modtog fra Borgmesteren et Pas, saa jeg fremtidig kunde legitimere mig.

Jeg reiste saa over Aarhus og Korsør hjem til mine Forældre paa Hulemose, hvor jeg var 2-3 Dage, for at faa kompletet mit Undertøi og for at faa den Gjæld betalt som jeg havde paadraget mig i Ribe.

Derfra reiste jeg til Kjøbenhavn og meldte mig til Tjeneste: (i et af Ministeriets Kontorer paa Christiansborg Slot). Det varede saa en 8 á 10 Dage inden jeg, tillige med andre Soldater blev sendt til Fredericia, til hvilken By 7 R. var bleven forlagt medens jeg var Borte.

Af mine Kammerater og ligesaa af min Kommandersergeant "Schenstrøm" blev der stillet mig i Udsigt, at dersom der kom om endog kun 1 Hæderstegn til Compagniet, saa skulde jeg have det, der kom imidlertid end ikke et eneste til hele Regimentet, der blev sagt 7 R. havde gjort sine Sager daarligt den 17. Marts, og det "sagdes", at det var den tidligere omtalte Løitnant fra 8 R. der havde blameret 7 de. Om der er nogen Sandhed heri, kan jeg selvfølgelig ikke vide, men at Løitnanten ikke den 17. marts var i Besiddelse af den Ro og Aandsnærværelse, som gjerne skulde findes hos en Befalingsmand, det tør jeg med Bestemthed paastaa.

Endnu skal jeg kun bemærke at Lønning og Undermonderingspenge blev mig fradraget for den tid jeg havde været borte fra Regimentet.

Hulemose pr. Nyraad St. den 24/7 – 99

Chr. Ravn

Hulemos den 1/8-99

Velærværdige Hr. Pastor Fenger!

Da De har ønsket at faa en detailleret Beskrivelse af min Arrestation i Ringkjøbing, saa følger denne herved:

Som allerede meddelt reiste jeg med Posten fra Ribe; I en Kro, hvor der blev bedet, (det var vistnok mellem Varde og Ringkjøbing) traf jeg nogle Søfolk, der ligesom jeg, var på Reise til Aarhus, de reiste ikke dengang jeg traf sammen med dem første Gang, med Posten, men med privat Kjøretøi; til disse Folk fortalte jeg hvorledes det var gaaet mig, og da Posten kjørte videre skildtes vi.

Med Posten var foruden mig en Slagter fra Aarhus, hans Navn var Wille, han var tysk af Fødsel, men havde været bosiddende i Aarhus i flere Aar.

Da jeg ikke var videre tilfreds med at skulle vente ca. 20 Timer i Ringkjøbing inden jeg kunne komme videre, saa besluttede jeg at benytte Natten til at gaa ad Landeveien til Silkeborg, jeg havde nemlig en Onkel, som boede i Nærheden af Rig-Mølle paa en Gaard som hedder "Hvidsminde", og ham vilde jeg saa besøge. Jeg forlod saa Postvognen ved en Kro (Røgingd) som ligger der hvor Landeveien gaar ad Silkeborg til, inden jeg gik paa Vandring maatte jeg imidlertid have noget at spise og gik i den Anledning ind i Kroen, der var flere Bønder og tillige de omtalte Søfolk, som saasart de fik Øie paa mig udbrod: Der er han, som vi har fortalt Jer om! Søfolkene, der som anført kjørte med privat Kjøretøj vare komne til Kroen inden Posten, og de havde saa fortalt Bønderne om den danske Soldat, som havde narret Preuserne. Bønderne var imidlertid mistroiske og sagde at jeg nok snarere var en tysk Spion, maaske det nye Tøi, som jeg havde paa ogsaa bi-

drog dertil, jeg erindrer saaledes at den ene Bonde sagde til mig: "Og saa de pæne Klæder, hvor har du faaet dem fra?"

Jeg tilbød saa at følge med Søfolkene til Ringkjøbing, og næste morgen gaa med dem til Borgmesteren og forklare ham sagen, og saaledes blev det, om morgenen mødte vi hos Borgmesteren og jeg sagde ham hvem jeg var og fortalte hvorledes det var gaaet mig, men da han jo ligesaavel som Bønderne kunde antage mig for Spion, saa blev Aftalen, at Søfolkene skulde følge mig til Aarhus og der overbevise dem om, at den Mand som jeg havde refereret mig til ogsaa vilde sige god for mig, i modsat Fald skulde de lade mig anholde.

Det var altsaa om Morgenen at jeg fik dette ordnet hos Borgmesteren, men Posten skulde først kjøre videre hen paa Eftermiddagen saa Ventetiden var lang.

Jeg gik saa omkring i Gaderne og der mødte jeg den tidligere omtalte Slagter, han var ligesaa kjed af at vente som jeg, og jeg foreslog ham saa, (da han kun havde en lille Vadsæk med) om vi ikke skulde gaa ud til første Poststation, saa gik tiden og vi sparede lidt Penge.

Det var Wille meget villig til, jeg opsogte saa Søfolkene og spurgte dem om de havde noget imod at jeg gik, de svarede: Gaa De kun Ravn vi troer dem godt. Vi Vandrede saa afsted, men da vi vare komne 1 Milsvei, kom der en Vogn efter os hvorpaa der var en Politibetjent og, om jeg husker ret en Mand til, Borgmesteren havde seet at vi gik ud af Byen, Politibetjenten stoppede os og beordrede os til at følge med til Ringkjøbing, mig betroede han med hviskende Stemme, at det ikke var mig men den tyske Slagter det var galt fat med, men maatte alligevel nødvendig følge med.

Vi holdt vort Indtog i Ringkjøbing og da jeg der blev fremstillet for Borgmesteren blev jeg modtaget saaledes: Goddag God-

dag Hr. Ravn naa saa der har vi dem det glæder mig at see dem: til Politibetjenten: I Kasiotten med dem!

Fra det Øieblik var Politibetjenten ikke mere den "pæne Mand", jeg seer ham endnu hvorledes han med Stokken gennede mig ind i Arresten, jeg blev her vissiteret og hvad jeg havde i Lommerne blev taget fra mig med Undtagelse af mit Skraatobak, det mente han formodentlig at jeg ingen Ulykke kunde gjøre med, i alt fald kunde jeg da ikke hænge mig i det, i den Arrest hvor jeg blev indsat var der en Stymper der kort forinden havde hængt sig, der var endnu Blod på Gulvet, formodentlig var han blevet Aareladt.

Jeg tilbragte vel et Par Timer i denne uhyggelige Arrest, saa kom jeg i Forhør, jeg kunde ikke sige Borgmesteren Andet end hvad jeg alt havde sagt ham, men jeg bad ham tellegrafere til Kjøbmand Bøggild i Ribe, det gjorde han, og da Svaret indtraf blev jeg løsladt. Imidlertid var Posten kjørt, jeg skulde altsaa vente 24 Timer inden jeg kunde komme videre. Borgmester Leuning lod mig ved sin Fuldmægtig anwise et bedre Logis end det jeg havde havt den foregaaende Nat, og han gav mig saa det tidligere omtalte Pas.

Hermed endte saa mine Genvordigheder.

Deres med Høiagtelse ærbødige

Chr. Ravn

Christen Ravn

Christen Ravn blev født den 3. juli 1839 i Svendborg og var søn af købmand Jørgen Henriksen Ravn og hustru Anne Cathrine født Torp. Han blev døbt den 16. august

samme år i Vor Frue kirke i Svendborg og konfirmeret den 2. oktober 1853.

I 1855 købte hans far Hulemose Møllegård i Nyråd og familien flyttede til Hulemose. Her boede familien til 1876 hvor Jørgen Ravn solgte gården. Inden da havde han bygget sig et nyt hus på sin jord, nemlig huset, Landlyst, Nyråd Hovedgade 104.

Christen Ravn boede i Landlyst sammen med sin mor indtil han i 1891 købte et areal på 2.395 m² af H.P. Jørgensen på gården Hjortholm, Bakkebøllevej 1. Her på Kalvehavevej 10 byggede han et nyt hus til sig og sin kommende hustru, Maren født Jensen.

Maren Kirstine Jensen var født i Bakkebølle den 14. august 1865 og datter af husmand Jens Hansen og hustru, Kirstine Bentsen. Hun døde i Vintersbølle den 1. marts 1950.

Deres søn, gartner Jørgen Jens Petrus Ravn, der var født den 4. juni 1892 overtog huset iflg. skifteudskrift af den 26.4. 1950. Han boede i huset til sin død.

Da Christen Ravns far ikke var landmand, blev det Christen der kom til at stå for gårdens landbrug.

I november 1863 blev han indkaldt til soldat og deltog i krigen 1864. Den 12. august 1864 blev han hjemsendt og var derefter forvalter på sin fars gård indtil han i 1870 blev vandmester ved Oringe Vandværk.

Vandværket var på det tidspunkt blevet etableret syd for Hulemosegården med filtre, rensebrønd og kampestens-omsatte bassiner med sand i bunden til opsamling og rensning af vandet fra Hulemosesøen. Hans far, Jørgen Ravn, havde i 1868 indgået en aftale med direktionen for Oringe Sindssygehospital om at der daglig måtte opsamles indtil 500 tønder vand i Hulemosebækken. Vandet blev gennem støbejernsrør ledt igennem Vintersbølle- og Marienlystskoven over Marienlysts marker til

omkring den nuværende Fasanvej hvor det skal være ledt under vandet til vandtårnet på Oringe. Det var ikke nødvendigt med pumpe da vandet kunne løbe af sig selv på grund af Hulemosesøens højere beliggenhed.

Målestationen blev placeret ved det der i dag er Vintersbølle Skovvej 30.

I 1876 kunne soldater der havde deltaget aktivt i krigshandlingerne i krigen 1864 ansøge om at få tildelt erindringsmedaljen. Det gjorde Christen Ravn og modtog den.

Den 1. april 1908 fik Christen Ravn på grund af svaghed sin afsked som vandmester ved Oringe Vandværk. Hans årlige pension var 689 kr. der udbetaltes fra 1. april samme år med 1/12 del ved hver måneds begyndelse.

Christen Ravn døde allerede den 3. august 1908 og blev begravet på Vordingborg kirkegård den 7. august.

Kilder

Christen Ravns beretning i arkivfond A 428 i Lokalhistorisk Arkiv i Vordingborg.

Pensionsbevilling fra Direktionen for Sindssygeanstalten ved Vordingborg i Christen Ravns arkivfond A 428 Lokalhistorisk Arkiv i Vordingborg

Digitale kilder

Dansk Data arkiv: Ansøgning om erindringsmedaljen for krigen 1864,

Den digitale tingbog for matr. Nr. 2-b Hulemose mølle, Vordingborg jorder.

Folketællinger for Vordingborg Landsogn 1860, 1870, 1880, 1890, 1901 og 1906.

Kirkebog for Vor Frue Kirke i Svendborg 1832 – 40 og 1852 - 62

Kirkebog for Vordingborg kirke 1859 – 1866, 1892 – 94, 1905 – 1908 og 1950 -52.

Realregister for Vordingborg Søndre Birk, Vordingborg Landsogn 1840 – 1941.

Bøger

Heidi Inger Gøtz & Henning Gøtz: Oringe – der var engang, side 39

Historisk Samfund for Præstø amt, Årbog 1963 s. 201-06

Bodil Madsen

Har arbejdet i bankverdenen og har siden 1986 desuden beskæftiget mig med slægtsforskning og lokalhistorie.

Oberst Svend Paludan-Müller 1885-1944

Af Mogens Bak-Hansen

Som dreng fik jeg under et besøg i Gråsten fortalt historien om oberst Svend Paludan-Müller af min far. Historien i sig selv var så dramatisk, at den lige siden har indprentet sig i mit sind og derfor var det naturligt for mig sammen med min kone i sommers at besøge stedet. En officers kamp mod en større gruppe tyskere har inspireret til bøger, artikler og også et skuespil.¹

Historiens hovedelementer

Modstandsbevægelsen i Danmark vokser i 1944. Industrisabotage og stikkerlikvideringer er nu hyppigt forekommende. Den 11. maj 1944 erklærer en repræsentant for general Eisenhower, at Danmark nu skal behandles på samme måde som en allieret nation. Det er den første helt officielle allierede tilkendegivelse af, at Danmarks politiske stilling nu er fuldt anerkendt af de allierede.² 26. maj foretager tyskerne en række arrestationer af en række fremtrædende personer, der mistænkes for spionage og deltagelse i en illegal militær organisation. Tyskerne kommer også for at arrestere oberst Svend Paludan-Müller, leder af grænsegendarmerne i Gråsten. Han sætter sig til modværge. En flere timer lang ildkamp finder sted. Oberst Paludan-Müller bliver til sidst dræbt. Butikkerne i Gråsten lukker, arbejdere går hjem fra deres arbejdspladser, og der sættes danske flag på halv stang. Om aftenen patruljerer tyske soldater og hjemmetyskere i gaderne i Gråsten, men derved bliver det. Dagen efter kan danskerne i aviserne alene læse "Oberst Svend Bartholin Paludan-Müller, Gråsten, blev dræbt, da han modsatte sig anholdelsen".

Hændelsesforløbet den 26. maj 1944

Oberst Paludan-Müller havde forudset, at situationen kunne opstå, havde forberedt et forsvar af sit hus og havde givet grænsegendarmerne forhåndsordre om at forholde sig passive, hvis tyskerne kom efter ham, men vagtmester Juhl og aspirant Mathiesen var i syv sind, da ildkampen brød ud, og de var på kontoret i bygningen ved siden af Oberst Paludan-Müllers egen bolig. De kontaktede vagtmester Christensen, der fastholdt at de ikke skulle gribe ind over for de ca. 15 Gestapo og tyske politifolk, men man blev enige om at brænde oberstens papirer på kontoret for at forhindre at eventuelt kompromitterende materiale kom tyskerne i hænde.

Tyskerne havde banket på hoveddøren af oberstens privatbolig kl. 05:31, og de havde præsenteret sig som det tyske sikkerhedspoliti og meddelt, at de ønskede at tale med ham. Obersten havde henvist dem til kontoret, hvor der blev åbnet kl. 10. Han ville møde dem som embedsmand og ikke arresteres i sit hjem som privatperson. De krævede derefter, at han åbnede for dem. Han nægtede og råbte ud, at han ville skyde dem, der trængte ind uden hans tilladelse. De sprængte døren alligevel, og da en tysk politisoldat trængte ind, blev han straks skudt ned og dræbt. Tyskerne flygtede. Obersten smækkede døren i, satte en svær egetræskiste for fra gangen, bragte hustruen og deres 17 årige datter, Dagny Paludan-Müller i sikkerhed i kælderen. Dagny rystede over hele kroppen og bad for sig selv om at faderen måtte overleve. Husassistenten Henny Holm befandt sig på

---

1. Skuespillet er skrevet af Brian Wind Hansen og har titlen "Grænsevogteren. Monolog", som jeg venligst har fået lov at bruge mod at citere behørigt. Historien og myter skal selvfølgelig med mellemrum kritisk tages op til overvejelse, og det har Uwe Brodersen, der er forfatter, foredragsholder og debattør gjort i artiklen: "Var Paludan-Møller en Folkehelt" – <https://www.dengang.dk/artikler/3762>

2. Sven Sabroe, Ene mand mod Gestapo. Oberst Paludan-Müllers heltemodige kamp i Graasten, Gyldendal, 1945, s. 6.

sit værelse på 1. sal og fik af Paludan-Müller besked på at gå ind i et rum ved siden af. Lige bagefter væltede der murbrokker ned over tjenestepigens seng i hendes eget værelse. Paludan-Müllers kone havde ringet til politiet, og politibetjent L. Petersen var sendt til stedet.

Svend Andersen, apotekerens søn, og pastor Hvidt ville begge forsøge at redde kvinderne ud af oberst Paludan-Müllers hus, hvilket tyskerne efter noget modstand tilstod dem. Det blev pastor Hvidt, der endte med at gøre forsøget.

Husassistenten blev bragt ud gennem et vindue. Oberst Paludan-Müller bad om tilgivelse for sine synder og præsten lyste sin velsignelse over den knælende militærmand. Konen, Ragna, og datteren tog bevæget, men kort afsked med Paludan-Müller, men blev af tyskerne anbragt i Lysthuset i haven, hvor de sammen med tjenestepigen kunne overvære resten af ildkampen, selv om præsten bad om, at de kunne være blevet ført over i præstegården.

Lederen af det tyske mindretal i Gråsten, Jens Møller, der også var medlem af det tyske nazistparti, tog under den tyske politiaktion kontakt til de tyske politimyndigheder og forsøgte at få Paludan-Møller ud af bygningen og at udvirke, at han alene røg i fængsel og ikke blev skudt i forløbet.³

Tyskerne havde rekvireret sprængkommando med maskingeværer og håndgranater og var nu i alt 40 mand i kamp med Paludan-Müller. Tyskerne kastede herefter håndgranater og brandbomber ind i huset, men han overgav sig ikke, men kæmpede yderligere en halv time ind til 8.30, hvor

det sidste skud menes at være løsnat inde fra huset. Inden da var mor og datter blevet ført væk af tyskerne.

Opildnet af en stikker kaldet ”Den lille Mariner” søgte tyskerne efter en hemmelig gang mellem embedsbolig og Gråsten slot, slottet selv og skovene omkring, men fandt ikke Paludan-Müller. Svend Paludan-Müllers forkullede lig blev først fundet i løbet af dagen af brandfolk og tyskerne. Det er Svend Sabroes beretning i 1945. En i hvert fald delvist modstridende forklaring i forhold hertil findes hos Peer Petersen fra 2014⁴, hvor det ifølge Gestapo chefen August Naujock i den sidste ende var en mindre gruppe tyskere inklusive ham selv, der trængte ind i oberstens privatbolig, hvor Naujock skød obersten med en maskinpistol, jf. artikel i Jyllands-Posten af 2. juni 1984. Under hele ildkampen dræbte Paludan-Müller 5 tyske politifolk.

Svend Paludan-Müller og Snesere
Tyskerne var modvillige over for at udlevere liget til familien, men gjorde det til sidst efter forhandlinger, hvor den tyske øverstbefalende, dr. Werner Best stillede krav om, at begravelsen ikke måtte finde sted i Gråsten, hvor man frygtede demonstrationer, og man modsatte sig i det hele taget en begravelse i Jylland, hvorfor det endte med at man tillod en begravelse på Snesere kirkegård på Sjælland⁵, hvor Svend Paludan-Müller havde haft sit lykkelige barndomshjem i præstegården og præstegårdshaven over for kirken, hvor faderen Johannes Paludan-Müller var præst gift med Anna Paludan-Müller, f. Jenseni-

3. Brodersen, s. 9.

4. Peer Petersen: ”En helts død. En beretning om oberst Svend Bartholin Paludan-Müller”, Fredericia 2014 bragt i næstvedarkiverne.dk/wp-content/uploads/2019/08/en-helts-doed.pdf

5. Jens Møller skulle også i forhold til at lade familien få liget udleveret og i forhold til at få afholdt en begravelse have intervenseret over for de tyske myndigheder, jf. Brodersen s. 9.

Forældrene begravet på Snesere kirkegård.

us, der betegnedes som en mild, djærv og frygtløs kvinde, der de første år af Svends liv selv underviste ham.

Svend elskede at udforske naturen i området og gik på fiskeri med sine brødre. Det var et hjem med kulturel dannelse, og hvor man diskuterede mange emner. Svend blev konfirmeret af sin far i Snesere og senere gift sammesteds med Ragna Emilie Just i 1910. Faderen viede dem.

Svend Paludan-Müllers karriere og den tyske besættelse

I sit voksenliv gik Svend officersvejen, var senere landmand, ansat på Det kgl. Bibliotek for at ordne kortsamlingen og gik tilbage i hæren, hvor han i 1934 blev chef for Grænsegendarmkorpset og var uhyre vellidt og ledte med eksemplets magt. Han var indædt demokrat og protesterede offentligt i et læserbrev mod Italiens overfald på Abessinien og de demokratiske staters passivitet og fik en tjenstlig påtale for det efter italiensk diplomatisk pres. Han var skuffet over at Grænsegendarmkorpset, der var i fuldt beredskab og klar til at udlægge vejspærringer og sprænge

jernbaneviadukten ved Padborg, fik et nej fra Tolddepartementet i København og ikke blev indsat om morgenen den 9. april 1940. 3 af grænsegendarmeriets folk blev i øvrigt samme morgen snigmyrdet af 2 civilt klædte tyske agenter, men Paludan-Müller lagde stadig vægt på at få det dansk-tyske grænseamarbejde til at virke netop for derigennem at forsvare den danske grænse. Han sagde senere ved fejring af et byjubilæum i Tønder 5. august 1943 offentligt fra over for den dansk-tyske forbrødring i grænselandet under krigen, idet det ifølge ham ikke ville blive glemt de næste 200 år, hvad der var sket den 9. april. En egentlig tjenestesag⁶ blev rejst mod Paludan-Müller, og hans person var oppe på et regeringsmøde den 17. august 1943. Amtmand Refslund Thomsen anbefalede en fyring – dels pga. talen i Tønder, dels på grund af sit læserbrev om Mussolini som leder af Grænsegendarmeriet, dels afsløringen af en mindsten for de 3 nedskudte gendarmere, hvor det i Paludan-Müllers oprindelige tekst hed ”Skudt af civilklædte personer 9. april 1940”, som sandt var, men som samarbejdspolitikere ikke ønskede at konfrontere tyskerne med. Under mødet gik statsminister Scavenius ind for at fyre Paludan-Müller, mens bl.a. finansminister Kofoed og indenrigsminister Jørgen Jørgensen var imod - bl.a. for ikke at gøre Paludan-Müller til martyr, så det endte med en tjenstlig advarsel, hvor man beklagede, at obersten havde oprådt ”som talerør for visse danske stemninger”

Paludan-Müller havde tæt kontakt til efterretningsofficer, oberst Lunding, og Paludan-Müller menes at have skulle indgået i en militær styrke, der skulle falde tyskerne i ryggen i tilfælde af en allieret invasion på den jyske vestkyst.

6. Afsnittet bygger på Svend Paludan-Müller: ”Oberst Paludan-Müllers personalesag – august 1943” i Sonderjysk Månedsskrift 7. 2019.

Mindehøjtidelighed for og begravelse af Paludan-Müller

Kunne begravelsen ikke finde sted i Gråsten, så fandt der dog en mindegudstjeneste sted Pinsedag, hvor Pastor Hvidt talte personligt om Svend Paludan-Müller og fortalte om deres sidste ordveksling. Kirken var stuvende fuld og mennesker var også forsamlet i stort tal uden for kirken, fordi alle ikke kunne være inde i kirken.

Begravelsen i Snesere kirke fandt sted den 1. juni 1944 og skulle efter tyskernes krav foregå i dybeste stilhed, hvor kun den nærmeste familie skulle komme tilstede. Men folk strømmede fra nær og fjern til til Snesere den dag, og kirken blev fyldt til sidste plads, og der stod mængder af mennesker uden for kirken. I alt menes 2.500 mennesker at have overværet begravelsen. Det foruroligere myndighederne, og Rigspolitiet foreslog, at der blev sendt en større politistyrke til Snesere, men pastor Hvidt afslog det:

- Jeg skal nok drage omsorg for, at alt foreløber på en værdig måde, sagde pastor Hvidt.

Præsten talte inde i kirken og fortalte, at han døde som en dansk mand, en modig officer og som en kristen mand, der paradoksalt nok troede på freden og en bedre verden en dag. Ved en sammenkomst bagefter betegnede broderen, rektor Fritz Paludan-Müller Svend som en mand, der favnede alle med hjertelighed, hvor enhver uret plagede ham, en ildsjæl, der nu fik hvile hos Gud, mens ”hans støv hviler på Snesere Kirkegård, det elskede Snesere, Barndommens tabte land, som han sagde ved (sin egen) Fars begravelse: Det er jo her, man egentlig hører til, her man hører hjemme og burde være”.

Svend Bartholin Paludan-Müller blev begravet på Snesere kirkegård og der er rejst en sten for ham, der udover et relief af obersten udført af billedhugger Galster,

Gravstenen for Svend Bartholin Paludan-Müller og konen Ragna Paludan-Müller.

indeholder hans data og tilføjelsen: ”faldt i kamp ... ene mod overmagt”. På bagsiden er indhugget et vers fra hans yndlingssalme:

*(”Forfærdes ej, du lille Hob,
Skønt dine Fjenders Larm og Raab
Fra alle Sider gjalde.
De jubler ved din Undergang,
Men deres Fryd ej bliver lang,
Thi lad ej Modet falde...)*

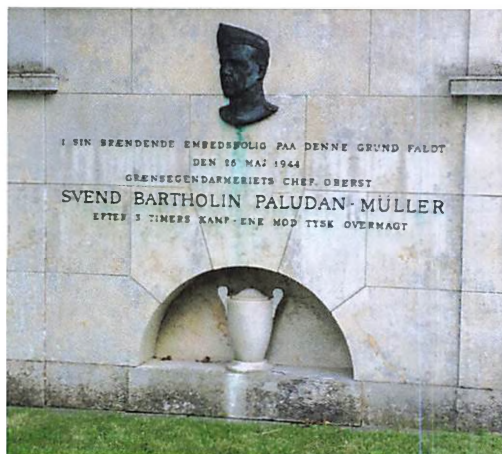
Efterskrift

Det meste af grænsegendarmeriet blev i forbindelse med den tyske aktion mod det danske politi den 19. september 1944 overrumplende arresteret, og ca. halvdelen af de arresterede eller 141 blev sendt til kz lejren Neuengamme. 38 døde under opholdet i Tyskland, 3 døde efter hjemkomsten til Danmark.⁷

7. Brodersen, s. 12. Antallet stemmer ikke helt overens med de 43 navne på mindemuren i Gråsten.

Mindetavle for faldne i Grænsegendarmkorpset i Gråsten.

Mindemur for Paludan-Müller i Gråsten.

Tjenestepigen Henny, der den 26. maj 1944 blev hjemløs, gik ud af landevejen og blev stoppet af Holger, der kom cyklende og tilbød hende hjælp og logi. De to bliver forelsket, senere gift og får deres dreng døbt Svend.⁸

Den 26. maj 1945, på årsdagen for Svend Paludan-Müllers død, fandt fejring sted i Gråsten og i Snesere. Sidstnævnte sted var familie, repræsentanter for hæren, soldaterforeningerne og frihedskæmperne tilstede.

8. Ifølge Brian Wind-Hansen: "Grænsevogteren", s. 20-21.

Mogens Bak-Hansen

Ph.d. i historie fra Københavns Universitet 2004, koordinator for udstilling om Vordingborgs historie i 2015 afholdt i Algade. Siden 2015 redaktør for Historisk Samfund for Præstø Amts årbog. 2019 redaktør af Danmarkshistorien kort - set fra Vordingborg og omegn.

Modstandslederen Åge Holscher¹

Af Mogens Bak-Hansen

Modstandsbevægelsen i Vordingborg

I april 1940 blev en af de første sabotagehandlinger i Vordingborg området foretaget af en ung mand, Frantz Kjærum, der klippede tyske telefonfeltkabler over.²

Der var både danske militære efterretningsaktiviteter og en polsk efterretningstjeneste aktiv under krigen på Sydsjælland.³

I 1942 begyndte kommunistisk bladaktivitet i Vordingborg i form af distriktsbladet ”Tiden” og i 1943 bladet ”Gry. Frit Danmark med udgangspunkt i København blev uddelt i Vordingborg fra 1942. Niels Jydes Breve fra Dansk Samling blev ligeledes uddelt i Vordingborg.⁴

I oktober 1943 blev 3 jøder midlertidigt gemt i en kælder på Violvej under de tyske jødeforfølgelser.⁵

En egentlig modstandsgruppe blev dannet på seminariet i september 1943. Der var modstandsgrupper organiseret på slagteriet, organiseret af politifolk, der var gået under jorden i efteråret 1944 – og modstandsgrupper med officerer blandt deltagerne.⁶

Ved overgangen fra 1943-44 begyndte sabotagehandlinger i større grad at finde sted mod virksomheder med tyske interesser og mod jernbanenettet.⁷

På seminariet holdt man i januar 1944 en mindeaften for den af tyskerne myrdede digter Kaj Munk, selv om tyskerne havde forbudt sådanne aktiviteter.⁸

Frihedsrådet, paraplyen for modstandsorganisationerne i Danmark, fik en lokalkomité i Vordingborg i efteråret 1944.⁹

---

1. Artiklen om modstandsmanden Åge Holscher bygger overvejende på mails af 8. og 9. september 2020 og et interview med sønnen Niels-Henrik Holscher i efteråret 2020. Herudover er der kildeangivelser.

2. Allan Huglstad, Mange skurke. Få helte – og alle de andre. Vordingborg og Sydsjælland, 2012, s. 163-67.

3. Huglstad, s. 298-301.

4. Huglstad, s. 305, 312-313 og 431.

5. Huglstad, s. 364.

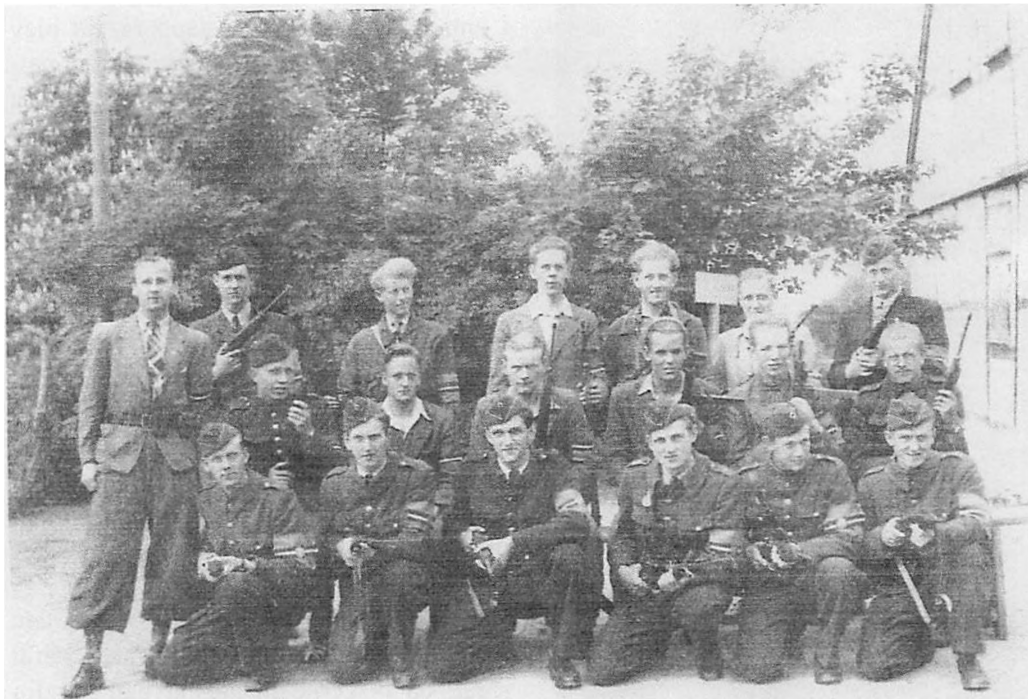
6. Huglstad, s. 546-48.

7. Huglstad, s. 422-23.

8. Huglstad, s. 424-26.

9. Huglstad, s. 521.

Aage Holschers modstandsgrupper.

Terrænsportsforeningen¹⁰ i Vordingborg blev stiftet den 27. april 1942 med kommissen Åge Holscher som kasserer. I efteråret 1944 blev Åge Holscher delingsfører for 3 modstandsgrupper, hvoraf de fleste kom fra terrænsportsforeningen.¹¹

Foreningen havde en legal og en illegal side, idet våbentræningen var hemmelig.¹² Mange hemmelige møder blev holdt hos Åge Holscher og dennes kone, Ida Holscher, på Møllevej 19 i Vordingborg – også et møde med en våbentransportgruppe, en såkaldt studentergruppe med den kendte Kim Malthe-Bruun, og hvor Åge Hols-

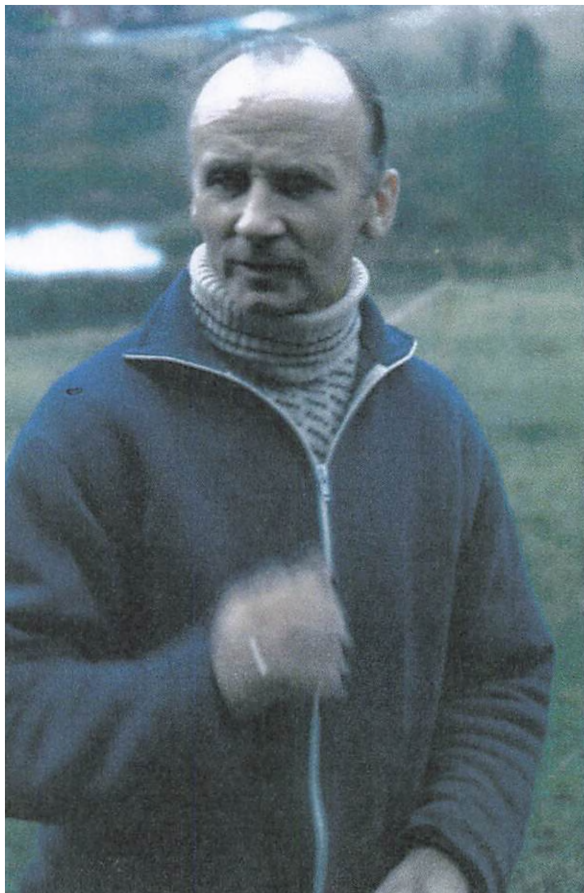
chers bror, Kjeld, også var med. I kælderens på Møllevej blev der gemt våben under koksene, og når de skulle gemmes ekstra væk kom Åge Holschers kones mor med barnevogn, og så blev lille Niels-Henrik lagt i barnevognen oven på våbnene, og så blev våbnene kørt hen til Åge Holschers kones fars, Christian Andersens købmandsgård, Algade 105, hvor de blev gemt på det øverste loft oppe under taget. Der blev også trykt illegale blade på Møllevej og her blev barnevognen også brugt. Åge Holscher deltog i modtagelsen af våbennedkastninger fra England, hvor containere

---

10. Terrænsport var ifølge Niels-Henrik Holscher fra krigens tid og frem til 1960'erne en udbredt sport med discipliner som løb som hold, kortlæsning, afstandsbedømmelse, skydning, kast med håndgranater og orienteringsløb. Terrænsport med de samme discipliner fortsatte som individuel sport under navnet feltspor helt frem til efter år 2000. Beslægtet hermed er Moderne Femkamp med bl.a. ridning, fægtning og skydning, der er en Olympisk disciplin, og orienteringsløb.

11. Huglsted, s. 409.

12. Huglsted, s. 101.

Åge Holscher

til tider blev gravet ned forskellige steder i Vordingborg området, når Rosenfeldt Gods, Store Masnedøgård og den Gamle FDF hytte i Vintersbølle skov ikke havde plads. Åge Holscher var også med i en likvideringsgruppe – men talte helst ikke om det. Ida Holscher har fortalt om et tilfælde, hvor Åge Holscher skulle ud at likvidere en i det gamle Hotel Valdemars gård, men skød forbi.¹³ Likvideringspistolen lå i en skuffe med tørklæder i en lille kommode

i entreen. Under en Gestapo razzia blev Åge Holscher anholdt ved 4-tiden om natten, idet han var ude for at advare om en razzia, og efter at have været en 8-9 andre steder ville han advare sin bagbo. Det var mørkt i huset, men indenfor sad Gestapo og ventede, og han blev taget. Møllevej blev ransaget men uden at de fandt noget – heller ikke pistolen i kommodeskuffen. Åge Holscher blev kørt ud på Nyrådsvej til den ”røde smedie”. Her blev han taget ud af bilen og truet med en pistol til at fortælle alt om det illegale arbejde og navne på gruppe-medlemmer i modstandsbevægelsen, men han nægtede og pistolen klikkede. Da rygter om hans arrestation spredtes gik hans grupper under jorden.

I samme arrestationsbølge blev den tidligere politibetjent Kaj Johansen hårdt såret, da tyskerne mente, at han var for langsom til at lukke op for dem. Han blev nægtet lægehjælp på vej til København, hvilket muligvis kostede ham livet. Han døde et par dage senere på et lazaret.

Åge Holscher blev ført til Vestre Fængsel og det reddede sikkert hans bror Kjeld, der var sigtet for sabotage og allerede sad i Vestre Fængsel, da det bragte forvirring i de tyske journaler, og Gestapo ikke kunne finde ud af hvem der var hvem, og derfor blev Kjeld ikke sendt til Frøslev.

Åge Holscher blev løsladt efter nogle afhøringer og vendte tilbage med toget til Vordingborg, og netop med det tog som kort før krigens afslutning blev saboteret mellem Klarskov og Vordingborg.

Sabotørerne, som stod bag sprængningen, tilhørte i øvrigt en af Åge Holschers egne modstandsgrupper, men de kunne ikke vide, at en af deres kammerater var

---

13. Ifølge Huglstad, s. 613, drejede det sig om et forsøg på likvidering af Grønlænder-Hansen, der var handlende, stikker for tyskerne og deltog i razziaer. Grønlænder-Hansen blev i forbindelse med krigens afslutning arresteret og begik kort efter selvmord, jf. Huglstad s. 508.

med toget – og det var ikke meningen, at toget skulle være afsporet, men et forkert sporskifte på Næstved station ledte toget ind på et forkert spor. 3 mennesker døde.¹⁴

Første maj 1945 havde en større gruppe modstandsfolk samlet sig på Rosenfeld for at forberede overgang fra besættelse til befrielse, men befrielsen kom ikke, og de blev i stedet inviteret på mad. Efterfølgende kom en tysk patrulje forbi, og det udviklede sig til en skudveksling, hvor samtlige 5 tyskere blev dræbt, hvorefter de lokale modstandsfolk gik under jorden.

Fra befrielsen den 4. maj om aftenen og frem til den 16. maj optrådte Modstandsbevægelsen som politimyndighed i

Vordingborg, ind til det atter blev erstattet af egentligt politi. Blandt delingerne, der ophørte med at gøre tjeneste, var en under Aage Holschers ledelse.¹⁵

Hovedparten af modstandsfolkene i Holschers grupper trådte senere ind i hjemmeværnet eller blev værnepligtige i hæren. Selv blev han sekretær i den i byen i december 1945 stiftede hjemmeværnsforening.¹⁶

---

14. Om arrestationerne og togafsporingen se Verner Jensen, Toppede brosten. Vordingborg 1920-1950, Vordingborg Dagblad, 1995, s. 143-45.

15. Huglstad, s. 732

16. Huglstad, s. 763.

Befrielsen

Af Gudrun Kindt Jessen

I går aftes tændte jeg de to lys, der er plads til i vinduet i vores ældrevenlige bolig, og fandt så frem, hvad jeg havde skrevet d. 4. maj 1957. Min næsten 93-årige mand med den svage fysik, men det skarpe intellekt, lå for længst i sin seng, men han var jo heller ikke kommet ind i billedet endnu i 1945.

Min søster, Ida Kindt, lever endnu næsten 91 år gammel og har i mange år taget omkring i store dele af Sydsjælland og fortalt om disse ting. En fremragende fortæller, men kan ikke lide at skrive. ”Det der på papiret for mig”, siger hun. Jeg kan godt lide at skrive, og måske er det på tide. Men husk: Det her er *mine* erindringer.

Nu kunne jeg godt skrive af, hvad jeg skrev i 1957, men dels står tingene stadig lige klart i min erindring, dels er min stil anderledes nu, dels kan jeg se, at jeg i sin tid havde villet fortsætte med, hvad jeg selv kunne huske eller havde hørt fortælle af mine forældre og andre, men har aldrig fået det gjort. Noget som bestemt også står klart i min erindring. Måske jeg kan flette det lidt sammen, så det bliver en kronologisk fremstilling.

I august 1944 var jeg kommet ind i femte forberedelsesklasse på Haslev Gymnasium, endnu inden jeg var fyldt ti år. Turen frem og tilbage mellem Sophiehøj og gymnasiet, en strækning på otte kilometer, foregik på cykel. Min veninde Lolo Munch fra V. Egede præstegård og jeg fulgtes ad fra Bulbrohuset, en lille kilometer fra begges hjem. Som regel gik turen forbi Gisselfeld, en meget smuk tur i øvrigt, dengang næsten hele vejen ind til Haslev med allétræer langs vejen. Sommetider var der dog plakater hængt op på træerne, at den og den dato ville der være skydeøvelser med skarp ammunition. Vi måtte så køre en anden vej gennem skoven, forbi Hesede til Bråby, forbi skolen der, som var beslaglagt til flygtninge. Skolegården var fuld af

forhulede mennesker, også børn som råbte efter os, noget, vi to ti-årige fandt uhyggeligt og var det nærmeste, vi i virkeligheden kom til krigens gru.

Der lå tyske tropper i Haslev, mest fra Wehrmacht, men vist også Gestapo o.a.. Alle skoler, og der var mange, mest højskoler, var besat. Alle undtagen Gymnasiet. Det fik de aldrig, trods gentagne forsøg. Rektor Kæstel var dansksindet Sønderjyde og havde tjent i den tyske hær under 1. Verdenskrig. Han kendte mentaliteten i den tyske hær indefra og forstod at sætte sig i respekt.

En morgen, vi kørte den almindelige vej og var lige startet fra vores mødested, trådte en, syntes jeg, laset og snavset kvinde ud på vejen, netop som vi var kommet forbi Bulbrohuset, og til min rædsel standse hun os ved at gribe min cykel i styret, hvorpå hun rablede en næsten uforståelig historie i hovedet på mig om min bror Christian og skarpskydning og Tyskerne. Vi var kun en lille kilometer hjemmefra, men jeg vendte ikke om og kørte hjem, da hun havde sluppet mig. I stedet kørte vi videre som død og djævel, dels for at komme væk, dels for ikke at komme for sent i skole. Konen havde jo sinket os. Jeg sad så hele skoledagen, ulykkelig og bange, fordi jeg havde bildt mig selv ind, at hun havde sagt, at tyskerne havde skudt min bror, min bedste ven. Først da jeg kom hjem efter skoletid, kunne jeg fortælle det til min mor, som straks kunne trøste mig med, at hun havde talt i telefonen med Christian om formiddagen; han var levende nok. Men Lolo, som må have fulgt mig hjem, havde været kvik nok til at opfatte, at det var en af malkekonerne på Hesede. Siden, vist nok først efter befrielsen, fik jeg at vide, at Far og Mor straks var taget til Hesede og af forpagter Friederichsen havde fået at vide, hvem hun var, havde fundet hende og fået at vide, at hun havde opdaget, at Christian

Sophiehøj ved Haslev

havde taget sin gruppe (han var i hærens hemmelige ventegrupper, som blev oprettet af officerer og menige under interneringen i Sandholmlejren efter 29. august) med til Stoksbjerg (en egebevokset lyngknold vest for skoven) og havde holdt skydeøvelser der. Hun ville gøre opmærksom på, at det var alt for let at opdage.

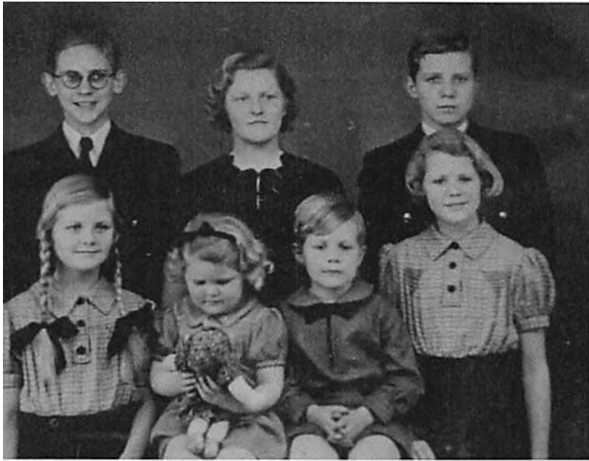
Hvorfor hun havde troet, at hun kunne bruge mig, en ti - årig, som ordonnans, tjaaaa - det må guderne vide. Jeg kan ikke tro, jeg fik mere besked den dag. Det gjaldt om at bagatellisere og få mig til at glemme. Det var farligt at vide noget. Meget blev holdt hemmeligt for os børn i de dage. Men at min gode lærerinde, frøken Davidsen ikke lagde mærke til min kval og fik mig sendt hjem, det kan jeg ikke begribe.

Nu, d.1. marts 2020, hvor jeg sidder og bearbejder det, som jeg skrev i fjor, har jeg lidt at tilføje. Jeg har nemlig fundet nogle linjer i nogle optegnelser, som min Mor, jeg tror i 1985, sendte ind til Nationalmu-

seets etnologiske undersøgelser i Brede, hvor hun skriver om besættelsestiden. Cit.: ” - så kom de fem lange År, hvor vi jo blev skånet for selve krigen. Men mange ofrede deres liv. Og i hvert fald på landet var der en mærkelig stemning, en følelse af, at vi alle holdt sammen, uanset om man var rig eller fattig. En velsignet følelse, som gjorde stærk og trods alt tryk. Jeg husker en kone, som boede i Bulbrohuset og arbejdede på Hesede. Gennem et af børnene, som cyklede der forbi hver dag på vej til skole, sendte hun bud til mig om at komme ind til hende. Vi kendte ellers ikke hinanden, men hun ville fortælle mig, at der havde været ”én” – ukendt – mand og spurgt efter Christian Kindt, så hun ville advare ham mod at komme hjem. Ja, sådan var alle gode mod hinanden.” cit. slut.

Se det var jo en lidt anden version af historien.

Min Far var skovrider på Gisselfeld, Holmegaard og Brattingsborg skovdistrik-

Foto af familien

ter, og familien havde bopæl på Sophiehøj pr. Haslev, som adressen dengang hed.

Nu skal der en hel masse andre bogstaver og tal til. Huset er stort og ligger i den nordvestlige del af Hesede skov på en bakkeknold med dybe dale til flere sider, sump, bække og tæt højskov næsten hele vejen rundt, dog med frit udsyn mod nordøst over enge og marker til landevejen mod Haslev, og til Gisselfeld Klosters teglrøde bygninger på den anden side af vejen.

Vi var en stor familie, syv børn, to – tre tjenestepiger, et par unge mænd, der kom lige fra studentereksamen og boede hos os et år ad gangen som forstelever, inden de skulle på Landbohøjskolen; et år hvor de arbejdede som almindelige skovarbejdere og blev undervist af min Far i forstlig begynderviden. I begyndelsen af krigen var vi ellers holdt op med at have elever boende, men i dens sidste måneder var der igen kommet nogle. Mærkeligt nok kun i kortere perioder, granvoksne mænd, en enkelt var en ren dreng på kun femten, seksten år. Godt nok gik de i skoven om dagen, i hvert fald hjemme var de ikke; men der var ingen undervisning om aftenen. Erling Bendtsen hed drengen, Bent Bøgelund Svendsen hed en anden, han var vist to meter høj. BBS

stod der i hans tøj og på hans lommestørklæder. En hed Hansen. Han boede i Haslev og kom dagligt cyklende ud sammen med min fars assistent. Han var ikke elev, men blev kaldt assistent, og tilbragte dagene på kontoret sammen med forstkandidat Poul Jensen. Hvis, vel at mærke, Hansen ikke ind i mellem flækkede brænde bag hundegården. Det gjorde han meget. Det plejede assistenter bestemt ikke at gøre. Han havde den mærkeligste frisure, kulsort plydsklippet hår. Men det allermærkeligste var, at det ikke blev ved at være sort, men begyndte at blive ildrødt helt inde ved hovedbunden. Han var jeg nu ikke tryk ved. Han forsvandt heldigvis snart igen, da ikke engang en hue kunne skjule det tofarvede hår. Jeg var ikke nysgerrig, så han blev hurtigt glemt. BBS forsvandt også uden videre. Kun Erling Bendtsen blev boende en tid lang. En mærkelig dreng. Jeg kan ikke huske, at han gik i skoven. Den meste tid tilbragte han på sit værelse, hvor han legede med Peters blyskibe eller studerede kemi og blandede forskellige ingredienser i spændende reagensglas, som han fik til at dampe eller ryge. Peter, min yngste bror gik på Herlufsholm, men blev ”syg” i slutningen af april og var hjemme en tid og kunne holde Erling med selskab. Vi to yngste børn holdt af at fortælle om mennesker, vi havde kendt og beundret, som nu for eksempel de militærfolk, der havde været indkvarteret hos os lige før krigen. To menige som boede på skovkontoret og spiste i køkkenet og lærte mig at synge ”Hansen, Hansen, Hansen hedder jeg etter min mor. Hun gav mig smæk, nu er hun væk. Hun tog billetten i fjor”. Og ”Hvor er min kone? Hun er rendt bort med en ven. Jeg gir en krone, hvis jeg får hende igen.” Og så var der kaptajn Brøndum, der sov i elevværelset og spiste alle måltider sammen med os. De var fra Næstved kaserne og havde tre heste med, som blev striglet i

timevis, og knapper blev pudset og pudset i skovkontoret af de to menige, som ikke havde navne, men numre. Men kaptajnen var vores helt. Ham snakkede vi tit om.

Så kom fjerde maj. Allerede første maj kørte Lolo og jeg hjem fra skole, sikre på at nu kom freden. Selvfølgelig noget vi havde hørt voksne snakke om. Det skete som bekendt ikke den dag, og alt var normalt endnu d. 4. Jeg kom tidligt i seng, for jeg skulle op tidligt om morgenen og var faldet i søvn, da min Mor kom flyvende gennem huset og buldrede ind ad dørene, mens hun råbte, at jeg skulle komme i en fart, for der kom en ekstraudsending fra London, og de havde kapituleret. Videre for hun ind til Peters lille værelse. Han var jo hjemme med ”gulsof” og fik æggesnaps hver dag. Aldrig havde vi skyndt os så meget. Ind gennem anretterværelse, spisestue og dagligstue til Mors lille kabinet, hvor radioen stod og var tændt og gloede med sit grønne øje, som viste, at den var rigtigt indstillet på den rigtige kanal.

Og så kom det:

Dum-dum-dum-- DUM. Her er BBC. London kalder Danmark. I DETTE ØJEBLIK MEDDELES DET FRA GENERAL MONTGOMERYS HOVEDKVARTER, AT DE TYSKE TROPPER I HOLLAND, NORDVESTTYSKLAND OG DANMARK HAR OVERGIVET SIG OG KAPITULERER FRA I MORGEN KL. 8 G.M.T.

Og derefter udsendelsens kendingsmelodi, et tema fra Prins Jørgens March.

Speakerens stemme kan jeg høre endnu. Den sang af fryd.

Alt det husker jeg som i går, men ikke, at min søster Ida havde ringet og sagt til Mor, at hun skulle skynde sig at åbne radioen på London. Heller ikke, om jeg fæstede mig ved, at min Far ikke var hjemme. Alt det hørte jeg først siden, men det hører med til historien.

Det næste, jeg husker, er at min Far stod ved min seng meget, meget tidligt næste morgen og sagde: ”Skynd dig op, Guggelas. Hele gården er fuld af biler og motorcykler. Det er det danske politi, der har hovedkvarter her.” Jeg var for lille til at forstå jubelen i min fars stemme, da han sagde ordene ”Det danske Politi”. Men jeg lagde mærke til det alligevel, og biler og motorcykler havde der bestemt ikke været i gården, siden jeg var meget lille, så jeg røg op og fik tøj på i en fart. (Nu må jeg ty til dagbogen fra 1957, for det næste er i de mellemliggende 62 år alligevel forduftet lidt.) Til min forbavselse var Peter allerede oppe og ude og omkring, skønt han havde været ”så syg” dagen før, men politifolk og stabler af karabiner må naturligvis have forekommet knægten mere interessant. Og der var vel nok biler og motorcykler i gården. Seksten biler og tre motorcykler på et vist tidspunkt. Henne ved hegnet, med snuden ind mod kontorvinduet stod en lastbil. Jeg tog mod til mig og klatrede op, og mens jeg stod der, kom solen frem af skyerne. Det havde været svært at komme op, men jeg fortrød ikke maset, for der oppe fra havde min korte krop en så høj stilling, at jeg fik overblik over situationen. Der var biler overalt, og i et hjørne af gården i nærheden af hundegården, halvt skjult af en syrenbusk lå en dyngede mørke metalklumper. Tyske håndbomber; men det vidste jeg naturligvis ikke på det tidspunkt. Nede ved korsvejen stod to mænd med stålhjelm og karabiner eller maskinpistoler. Vagtposter. I de første dage var der vagt hele vejen rundt om Sophiehøj. Min bror Peter blev forsynet med stålhjelm og en defekt karabin med tomme patronhylstre og gik vagt som de voksne politifolk. Også Erling, der jo var femten år. Hans karabin var ikke defekt, skønt han også havde tomme patronhylstre i magasinet.

Neden for spisestuevinduet stod tre mo-

torcykler. Jeg klatrede ned fra lastbilen og løb hen og så på dem. Der var ingen mennesker i gården, og en af motorcyklerne var så pæn og lille. Jeg kunne ikke dy mig, jeg *måtte* prøve at sidde på den, skønt den var for høj til, at jeg kunne skræve over den, når jeg stod på jorden. Altså satte jeg en fod på fodbrættet som på en almindelig cykelpedal og var selvfølgelig for tung. Maskinen væltede. Al lykkefølelsen forsvandt. Jeg glemte, at tyskerne havde overgivet sig og var bare ulykkelig, prøvede at rejse den op, men kunne ikke og løb så ind og gemte mig i børneværelset. Da jeg vovede mig ud igen, var maskinen rejst op. Men den dårlige samvittighed sad der.

Klokken fem minutter i otte var hele styrken, ca. 30 mand, og hele familien samlet på den store græsplæne rundt om flagstangen. Klokken otte præcis hejste min Far flaget, mens vi sang "Der er et yndigt land," og frihedssangen. Den fryd, jeg følte ved at se flaget glide til tops, kan ikke beskrives. Det havde kun én gang under krigen været oppe. På mine forældres sølvbryllupsdag, 18. juli 1943. Den dag var krigen sat på pause for Sophiehøj og alle dets venner og slægtninge.

Jeg skulle møde i skolen klokken 9 og gik ind og spurgte min Mor, om jeg skulle tage af sted. Sandelig om ikke jeg fik den besked, at det måtte jeg selv bestemme. Kan der være nogen tvivl om, hvad jeg ville? Godt jeg blev hjemme, for nu skete der en hel masse, bl. a. at nogle af mysterierne blev løst. Det, der fik mig til at måbe mest, var nok, at Peter og jeg sammen med Erling blev kaldt ind i kabinettet og fik at vide af vores smilende Mor, som sad på klaverstolen, at Erling ikke hed Bendtsen til efternavn, men Brøndum. Han var søn af kaptajn Brøndum, som vi havde snakket så meget om, også til ham, og han havde ikke med så meget som en blinken røbet, at han havde nogen forbindelse der. Kap-

tajnen havde ligget på Holbæk kaserne d. 29. august 1943 og havde været så fortørnet over, at de havde fået ordre til at overgive sig uden kamp, at han med sit kompagni var flygtet, meget dramatisk. Det var lykkedes dem ad forskellige omveje at komme til Sverige, hele kompagniet med kaptajn Brøndum i spidsen hvor de havde sluttet sig til den danske Brigade. Det vil føre for vidt at fortælle hvordan; det hører da heller ikke til mine erindringer. Det gør derimod oplysningen om, at på et eller andet tidspunkt følte familien Brøndum sig truet med, at Erling ville blive brugt af tyskerne som gidsel, og at han derfor var kommet i dækning hos os. Hvor længe husker jeg ikke, men nogle måneder, ville jeg tro, op mod krigens slutning. Erling Brøndum blev sidenhen journalist, redaktør for Horsens folkeblad og en overgang forsvarsminister i en venstre regering. Jeg har ikke senere været i forbindelse med ham, men Kaptajn Brøndum kom efter krigen på jagt hos os, til min store glæde. Han havde været sød mod mig, da jeg var 5 år. Det glemmer børn ikke.

(I parentes, men meget bestemt bemærket: Kaptajn Brøndum havde INTET at gøre med den Brøndum, der stod bag de berygtede "Peter-grupper", som stod bag adskillige mord på danske, bl. a. på Kaj Munk)

De mange politifolk blev hos os i et par uger. Det var dem af Køge politikredsens folk, det var lykkedes at gå "under jorden", da tyskerne d. 19. september 1944 tog så mange politifolk til fange, som de kunne få fat i og sendte dem til Frøslevlejren, nogle af dem videre til Neuengamme. Derfor jubelen i min fars stemme, da han vækkede mig om morgenen, den 5. maj. Jeg har siden fået fortalt af mine forældre, hvordan det gik til og kan lige så godt fortælle det her.

Den 4. maj tidligt på aftenen var min far

gået ud ”for at vise ud”. I virkeligheden for at gemme våben, men det med udvisning betød, at han ikke ville have børn med. Han havde gået, hvor han troede sig helt uset, i nærheden af Hesede planteskole, da han hørte en komme brasende igennem skovbunden, mens han råbte: ”Hr skovrider, hr skovrider”. Far vendte sig rasende om og råbte: ”HVAD VIL DE?”. ”Hr skovrider, De har kap’tylieret,. De har kap’tylieret.” Og så var det Ejler Hansen, en af skovarbejderne, som boede i huset ved Hesede planteskole. Elektricitet havde de ikke der dybt inde i skoven, men batteriradio, og han havde netop hørt udsendelsen fra BBC og set far sammen med ”den lille Baron Holck” (hvorfor mon det navn?) liste omkring i skoven langt på den anden side af skovvejen. Far havde så opgivet sit våben-gemmeri og var sporenstregs taget hjem igen og havde fået alle nyhederne fra Mor. De havde fejret aftenen med at drikke en kop ægte kaffe og var gået i seng, ret sent. Men klokken halv to var de blevet vækket igen ved, at det havde ringet på dørklokken ved hoveddøren i entréen. Straks tænkte de, at det kunne være Gestapo, der kom for at hente Far i tolvte time inden kapitulationen. Men de stod op begge to, Far tog sin revolver i natbordskuffen og gik ud i entréen, hvor de så en skikkelse uden for den mørktgrønne glasdør, og min Far spurgte – jeg kan tænke mig, det har været med teaterhvisken, hvem det var. Åh, jeg kan se dem for mig, begge i nattøj og slåbrok, Mor lige bag Far, nærme sig døren langs trappen, hvor spadserestokkene hang over gelænderet forned, frakkerne på knagen til venstre for døren, den store, gamle kiste under trappen til højre, alle bukkeopsatserne på væggen over døren ind til kontoret. Så lød det uden for døren: ”De må ikke blive forskrækkede. Det er Det danske Politi. Det er Ejler Kristoffersen.”

Ejler kendte vi. Han var vores gode ven,

Skovrider Svend Kindt

klassekammerat med mine store brødre, Gustav og Christian, lige til studentereksamen, og politibetjent i Haslev, men forsvundet fra 19. september.

Så kan det nok være, at døren blev lukket op, og Ejler kom ind. Han var sendt med besked om, at i nattens løb ville betjente fra Køge politikreds ankomme og opslå hovedkvarter på Sophiehøj. Som sagt de af dem, det var lykkedes at gå under jorden. Han havde været en af dem.

Megen søvn blev der ikke den nat for mine forældre. Men hvilken glæde det må have været i den lyse majnat. Og den nat kom nattergalen for første gang til Sophiehøj. Den sang hver sommer for os, så længe vi boede der.

Meget tidligt om morgenen var min Far igen i skoven og cyklede ud mod Hesede planteskole, ad Sivdamsvejen, hvor han drejede til højre ved Krinkelkrogene. Lidt ned ad den vej var mødestedet for friheds-

kæmperne fra Haslev, hvor de skulle stille den første nat efter kapitulationen ved solopgang. Det slår mig først nu, at min Far må have kendt til det i forvejen, have været en af dem selvfølgelig. Jeg ved jo, at han modtog og gemte våben, foruden alt det andet. Men han talte aldrig om det. Der var også en flok ved stedet, som så formodentlig af lederne har fået videre ordrer. Sidenhen fik min Far sat en sten på stedet med indskriften: HER MØDTE SRIHEDSKÆMPERNE FRA HASLEV OM NATTEN, 5. MAJ 1945. MOD, VILJE OG FÆDRELANDSKÆRLIGHED DREV DEM.

Min søster Ida Kindt sørgede for nogle år siden for, at den blev rensat og restaureret, så man igen kan læse indskriften.

Men hvordan ved jeg nu, at han gemte våben, for jeg kan ikke mindes, at han selv fortalte noget om det?

Jo, noget af det har jeg hørt ad omveje, ting som passer ind i mine barnlige erindringer. Min søster Ida tog som sagt rundt og fortalte om livet på Sophiehøj under krigen. En gang for nogle år siden ringede hun til mig og fortalte, at hun havde været i Haslev, og der havde godsejer Charlotte Riegels fra Broksø været til stede. Familien Riegels var gode venner af os, der var også en stor børneflokk, jævnaldrende med os, undtagen Charlotte selv, der først blev født et par år efter krigen. Nu havde Charlotte så fortalt, at der ofte i familien blev fortalt om dengang i krigens sidste år, da de havde kørt søndagstur i lukket Landauer med kusk på bukken og Godsejeren, fru og en del af børnene inden i, over til Sophiehøj - - - og med en bombe i hulrummet under vognbunden. Broksøs marker gik helt op til Torpekanalen, en del af Susåen, ved Sønderskov, som hørte under Gisselfeld, og hvor min Far havde jagtretten. Der blev der nedkastet våben, og en af kasserne var havnet på Broksøs side af

kanalen. Broksøs folk havde fundet den og tilkaldt godsejeren. Han havde så bestemt, at den måtte de hellere få over til Skovrider Kindt, for det var sikkert ham, der vidste noget om de leverancer. Hvad gør man så for at få den derover, de tolv kilometer uden at vække opmærksomhed? Kører på søndagsbesøg med børnene til gode venner, i Landauer med de to sorte Frederiksborgere for og med kusk på bukken. Og nu kommer mine erindringer ind, for det blev en dag, jeg kunne huske. **Skrækkelig.** Jeg var ni år, meget nysgerrig og ville helst være sammen med de voksne, når der kom fremmede. Nu kom der en vognfuld gæster og små børn, meget yngre end mig, og dem skulle jeg tage mig af i børneværelset ovenpå og lege med dem i l-a-n-g tid, noget jeg bestemt ikke syntes om. En af dem fandt min elskede Nisseemor med det snavsede, gule hår og det runde bløde lyserøde ansigt, hvis næse var helt slidt af, - - og hun kastede sit begær på Nisseemor og ville have hende med hjem. Jeg ville selvfølgelig ikke give slip på Nisseemor, som trofast havde fulgt mig i seng hele mit liv. Jeg brølede, og min Far skældte ud, og jeg fik at vide (det var det værste), at jeg var for stor til at skabe mig sådan. Den lille skabte sig bestemt mere end mig.

EXIT Nisseemor.

Kort efter var vi to yngste med vores forældre cyklende til Broksø en solbeskinnet søndag eftermiddag. Heller ikke der fik vi lov at høre, hvad de voksne snakkede om. Vi legede med vores jævnaldrende Niels og Merete uden at blive plaget med at skulle passe de små, men jeg fandt Nisseemor, dybt begravet i en legetøjskasse, endnu mere laset og snavsset. Sørgeligt, men jeg var vokset fra Nisseemor. Jeg husker, at vi måtte skynde os hjem trods trætte ben og en tung cykel med mange dækslapper, så min Far måtte hjælpe mig med ustandse-

lige puf i ryggen på grusvejene op ad bakke. Der var undtagelsestilstand og spærretid fra et bestemt, tidligt tidspunkt, så det må have været i sensommeren 1944. Det gjaldt om at komme hjem i tide uden at vække opmærksomhed hos eventuelle patruljerende tyskere, som man aldrig kunne vide sig sikker for dengang, og vi børn vidste, at der ville blive skudt på folk, der opholdt sig udendørs efter spærretid. Meget kort tid efter fik jeg en ny cykel, lige inden jeg skulle begynde på Haslev Gymnasium.

Tilbage til begivenhederne på Sophiehøj selv d. 5. maj 1945 og dagene derefter.

De mange politifolk blev hos os i ca. 14 dage. Jeg spekulerede ikke over, hvad de foretog sig, når de kørte ud derfra, men jeg kan naturligvis tænke mig, at det har været almindeligt politiarbejde, i dette tilfælde må det have været med arrestationer af folk, som på en eller anden måde havde samarbejdet med tyskerne. Rart har det ikke været, men i hvert fald sørgede de for, at landssvigerne ikke blev udsat for gadens parlament, at de blev behandlet som foreskrevet i grundloven. 20 mand er mange i et privat hjem. De sov på gulvet i det store børneværelse og gæsteværelset. Forplejningen tog Villa Galina sig af. Der var et par store sale, hvor de kunne spise. Aksel Johansen har båret mange ”spander vand” fra pumpen halvt nede ad bakken til den store tønde i køkkenet, og fru Johansen og Emma og Ebba har haft rygende travlt. Men måske DKB (Danske Kvinders Beredskab) fra Haslev har hjulpet. De første dage gik der vagt hele vejen rundt om Sophiehøj, efterhånden var man ikke så nervøs, da man så, at tyskerne havde lagt våbnene. Politifolkene holdt skydeøvelser tværs over dalen bag hundegården, hvor den store hønsegård også lå. Hønsene holdt op med at lægge æg, og min mor var nødt til at bede folkene om at flytte deres træning et andet sted hen. Bunken af tyske

håndgranater blev liggende i nogle dage, upåagtet. Ingen tænkte på, hvor let en ond-sindet person kunne have sprængt hele området i luften.

Per Stig Møller, hvis bog ”SOMMEREN ’45” jeg læser for tiden (feb. Marts 2020), skriver på side 121, at ”den 13. maj kl. 10 trådte politiet i funktion igen, men interneringen stod modstandsbevægelsen fortsat for”.

Det gjaldt altså ikke for 20 – 30 mand fra Køge politikreds. Jeg mener bestemt, at hovedformålet med deres arbejde i den tid de lå på Sophiehøj, netop havde været arrestation og internering af folk, der havde samarbejdet med tyskerne under en eller anden form, med henblik på værdig behandling og senere retsforfølgelse.

Jeg skrev om opklaringen af mysteriet af en af de mærkelige elever eller assistenter, der havde boet hos os i krigens sidste tid. Erling Brøndum/ Bendtsen. Jeg har et eller andet sted et par breve med tak til mine forældre. Et fra kaptajn Brøndum selv med tak, fordi de tog sig af Erling i den tid, hvor familien var bange for hans sikkerhed. Og et fra den høje mand, ”Bent Bøgelund Svendsen”, som i virke ligheden viste sig at hedde Bent Billebrahe – Selbye, som var på vej til Sverige fra sin gård på Fyn, men var svær at skjule på grund af sin højde. Pigerne fortalte sidenhen, at alt hans tøj var mærket ”B. B. – S.”, og navnlig havde de undret sig over lommelærklæder, hvor der var broderet en krone over navnetrækkene.

Jeg må se at finde de breve.

Om ”Hansen” har jeg siden fået fortalt, vist nok af forstkandidat Poul Jensen, som han boede hos i Haslev. Jeg husker ikke, hvem han egentlig var, eller hvor han kom fra. Måske digter jeg lidt nu, men det meste af det er sandt nok. Han havde siddet i tysk fangenskab, måske Vestre fængsel, måske i Shellhuset og var der blevet kron-

raget. Det kan vist, hvad angår tiden, godt passe med Shellhuset, der blev bombet i marts 1945. Men jeg havde på fornemmelsen, at mine forældre ikke var trygge ved ham. Han boede jo hos forstkandidat Poul Jensen i Haslev, og sammen hentede de deres daglige frokostmadpakke på et hotel i Vestergade, hvor der færdedes tyske soldater. Men i Hansens tid spiste de frokost på skovkontoret, skønt forstkandidaten ellers normalt spiste sin madpakke med mine forældre i spisestuen. Det syntes jeg var mærkeligt. Mon det har været på grund af Erling "Bendtsen", som boede hos os på samme tid?

Nå, men Hansen var flygtet i vildt løb fra fangenskabet og var blevet forfulgt af tyskerne, som skød efter ham – og også ramte ham, men han var løbet videre uden at mærke noget og var til sidst drejet ind i en baggård, hvor han var kommet til at se

ned ad sig og havde opdaget, at han blødte stærkt fra et sår i låret. Hvorefter han bekvæmede. Nogen havde set ham og havde fået fat i en ambulance og fået ham bragt på hospitalet. Der lå han så - med bandage om det skaldede hoved og om benet og blev behandlet "for kraniebrud og benbrud efter et styrt". Da han skulle udskrives, var håret vokset ca. en tomme - og var ildrødt. Det var lidt for let at genkende. Så han blev farvet sorthåret, og befordret ned til Haslev, hvor forstkandidaten tog sig af ham. Da han havde været hos os et par uger, begyndte det røde hår at vokse frem under det sortfarvede. Mystisk. Så Hansen forsvandt ud af vores synsvidde igen. Hvorhen vides ikke. Forhåbentlig er han kommet i sikkerhed. Forhåbentlig har han været værd at bringe i sikkerhed.

Har jeg mere at fortælle?

Sikkert, men det bliver tyndere øl.

Gudrun Kindt Jessen

Gudrun Kindt Jessen, f. 1934, opvokset på Sophiehøj, student 1952 fra Haslev Gymnasium.

Cand mag., Lektor emer.,

Gift 1960 m. Peter Neergaard Jessen, nu pastor emer., tidl. Sognepræst i Thyregod og Vester,

Nu i 2020 boende i Give.

Værnepligtmusiker ved 5. regiments musikkorps 1950-51

*Interview af Mogens Bak-Hansen med boghandler
Helmer Nielsen, Rødvig Standvej 10, Rødvig*

Det er sensommer i Rødvig. Kl. er omkring 10 om formiddagen. Her finder man Helmer Nielsen, der stadig i en alder af 90 år, holder sin boghandel åben på Rødvig Strandvej. Jeg fortæller ham, at vi havde talt sammen for et par år siden og undskylder, at jeg dengang ikke vendte tilbage, men at jeg nu har en bedre mulighed med en del vagter på Stevnsfortet, og jeg nu gerne vil tale med ham dels om hans tid i militæret og senere om hans liv som boghandler. Midt under interviewet, der foregår i de bløde læderstole i stueetagen, hvor boghandlen, der er en del af hans hus, ligger, dukker tidligere litteraturprofessor Hans Hertel op. Han skal bruge noget kopipapir og noget tape, men netop de 2 har en stor passion for bøger til fælles, som man kan læse meget mere om i *Stevns før og nu 2018*.

Helmer Nielsen drømte tidligt i sit liv om at blive musiker. Som bybud tjente han til sin første trompet, der kostede 35 kroner. Den havde desværre et par huller, hvilket han tætnede med tyggegummi, og

Helmer Nielsen i uniform og trompet under armen

det virkede forbavsende godt. Men da både ambitionerne og indtjeningen steg købte han senere en rigtig god trompet til 300 kr.

Som rekrut blev der ved morgenappel spurgt, om der var nogen, der kunne spille. Der trådte Helmer frem og fik derefter besked på at stille i en bestemt bygning til prøve. De var nogle få rekrutter, og Helmer blev optaget i musikkorpset i 5. regiment i Vordingborg. Helmer Nielsen mener, at han var den eneste trompetist, der blev optaget som værnepligtig på Sjælland.

Efter at have overstået en ret kortvarig rekruttid, hvor man gjorde almindelig soldatertjeneste, blev Helmer Nielsen ret hurtigt overflyttet til musikkorpset, der befandt sig på Kalbyrisskov kaserne ved Næstved. Der var en indrettet en moderne musikstue på kasernen.

Man oplevede en del som militærmusiker, idet man var meget ude at spille på andre militærforlægninger, hospitaler, plejehjem osv., men også for den danske kommando og engelske og amerikanske soldater i Itzehoe i Tyskland efter 2. Verdenskrig. Et særligt højdepunkt var general Montgommerys 2. besøg i Danmark i efteråret 1950, hvor der var parade med musik i lufthavnen, parade på Høvelte Kaserne og frokost på Frederiksberg officersskole.

I det sene forår 2020, hvor Helmer Nielsen fyldte 90 år, fik han en lykønskning fra 5. regiment..

Helmer Nielsen fortsatte efter sin tid som værnepligtig musiker som civil musiker, hvor han gik til timer hos Henry Jensen, der var solotrompetist i den Kongelige Livgarde og som her gjorde en undtagelse ved mod sine principper at optage en elev fra provinsen, men på et tidspunkt sagde Henry Jensen til Helmer Nielsen, at hvis han skulle gøre karriere som musiker, så var han nødt til at flytte til København fra Stevns, fordi stort set alle jobs i orkestre lå

i København. Helmer Nielsen havde sammen med sin daværende kone 2 små børn, og hun modsatte sig at flytte i lejlighed i København, og der sluttede mulighederne for en egentlig musikkarriere.

Men det afholdt dog ikke Helmer Nielsen fra at optræde i orkestersammenhænge på violin og trompet med klassisk musik og populære toner for et publikum ved private fester og offentlige arrangementer i 70'erne og 80'erne.

Kære soldaterkammerat

Helmer Nielsen

På 5. Regiment Falsterske Fodregiment

Soldaterforenings vegne ønsker jeg dig

hjertelig tillykke med 90 års dagen

den. 5. maj 2020

Samtidig udtrykker jeg håb om,

du må få en hyggelig og festlig dag

sammen med familie og venner.

Med kammeratlig hilsen.

Lennart Jacobsen

formand

Lykønskningstelegram fra 5. Regiment

Radartechniker i Flyvevåbnet 1962 – 1969

Af Poul Ejner Jensen

Jonstruplejren

I begyndelsen af august 1962 mødte jeg – en knap 17-årig fynbo fra Hindsholm nord for Kerteminde – op i Jonstruplejren ved Ballerup, tæt på Flyvestation Værløse. Jeg skulle påbegynde en 5-årig uddannelse som radartekniker i Flyvevåbnet med en grunduddannelse i Jonstrup/Værløse og efterfølgende tjeneste ved en af Flyvevåbnets radarstationer.

Efter afsluttet realeksamen og forud for ansøgningen om radartekniker-uddannelsen var gået overvejelser om en uddannelse som pilot – et ønske, som mange unge mænd sikkert har delt på daværende tidspunkt. Imidlertid skulle man være mindst 18 år gammel for at påbegynde denne uddannelse, og jeg valgte derfor at starte som konstabelev med henblik på en faglig uddannelse. Så kunne man jo altid springe fra senere, når alderskravet til pilotuddannelsen var opfyldt – men mere herom senere*.

At jeg lige valgte uddannelsen som radartekniker var en tilfældighed. Jeg kunne lige så godt have valgt en uddannelse som flymekaniker, automekaniker eller andet, men en bemærkning i informationsmaterialet om, at radaruddannelsen forudsatte gode matematikkundskaber var nok udslagsgivende – mit kendskab til og interesse for elektronik var på det tidspunkt minimal.

De fleste nye elever ankom til og blev afhentet i militære busser ved S-toget i Ballerup. En sergent stod ved stationsudgangen og henviste – højlydt – til bussen, der herefter kørte os de få kilometer til Jonstruplejren. Her var der tildeling af tjenestenummer, udstyr og indkvartering. Som ved modtagelsen i Ballerup foregik alt temmelig højlydt, hvilket nok var lidt uvant for de fleste af vi unge knægte.

Efter at have modtaget vor udrustning, blev vi ført til indkvarteringsområderne, hvor vi blev fordelt på 7 – 8-mands stuer.

Fælles bad og toiletter for de vel sagtens 70 – 80 beboere i hver bygning. På stuerne havde hver mand et lille skab, hvori tøj og andet udstyr skulle ligge som anbragt efter en snor, hvilket blev kontrolleret næsten dagligt af en af delingens befalingsmænd. Ud over stueskabet havde vi også et lidt større skab på gangen, og endelig var der uden for hver stue en geværhylde, hvorpå vore geværer var anbragt – da vi efter nogen tid blev dem betroet!

De første 3 måneders tjeneste var ren rekruttid med eksercits, fysisk træning, skydeøvelser, information om førstehjælp og hygiejne samt læge- og tandlægeundersøgelser. Den første weekend i Jonstruplejren var der udgangsforbud for vi nye, og den efterfølgende kunne lejren forlades, men man skulle være tilbage i lejren nattemellem lørdag og søndag. For nogle af vi unge knægte var det det første længelevende ophold væk fra familien, og jeg husker adskillige (ud over mig selv) der havde det lidt svært med dette fravær.

Efter de første 3 måneders forløb begyndte den egentlige uddannelse. Typisk var der i løbet af en uge 3 – 4 dage med teoretisk undervisning og 1 – 2 dage med militære aktiviteter, dvs. skydeøvelser, våbenbetjening, fysisk træning mm. Endvidere gennemførte vi et par gange om året 3 – 4 dages øvelser uden for lejren med overnatning i det fri eller i primitive telte, opbygget af vore regnslag.

Den faglige/teoretiske uddannelse foregik på Flyvestation Værløse. Vi blev først og fremmest undervist i elektronik og radar-opbygning, men også engelsk og matematik indgik som en del af undervisningen. Undervisningslokalerne var lidt interimistiske, bl. a. husker jeg et ”bobletelt”, som blev holdt oppe af en ret larmende blæser – der selvfølgelig skulle arbejde konstant.

Efter det første års forløb med teoretisk uddannelse fulgte en 3 måneders praktik-

periode på en af radarstationerne. Vi kunne inden for mit speciale vælge mellem praktik på radarstationerne ved Skagen, Skrydstrup, Multebjerg, Skovhuse og på Bornholm. Ud fra personlige interesser valgte jeg praktik i Skrydstrup i Sønderjylland – dels fordi jeg havde lidt familie og venner i området, men først og fremmest fordi min kæreste boede på Fyn!

Der var i starten af 1960'erne ingen arbejdstidsaftale inden for forsvaret, men selvfølgelig var der også friaftener og -weekend'er. I starten var der mulighed for nattegn (til kl. 01.00) én gang om ugen, senere udvidet til 3 gange ugentlig, og efter det første års tjeneste var der ikke længere begrænsninger på aften-/nattefravær. Det betød bl.a., at jeg sammen med en fætter, der læste i København, fik set et større antal biograffilm – flere, end jeg har set i resten af mit liv!

Weekend-frihed var der typisk 3 ud af 4 uger. En gang om måneden ar der tale om en forlænget weekend med fri fra fredag aften til mandag morgen, to andre weekends var der frihed fra lørdag middag til søndag aften – og så var der typisk en vagtweekend, hvor man enten havde den direkte vagt ved indgangsporten til lejren eller havde en såkaldt beredskabsvagt, hvor man skulle være i lejren, men ikke nødvendigvis i bestemte lokaler.

Friweekenderne blev i sagens natur først og fremmes tilbragt hos kæreste og familie på Fyn, men i enkelte weekend'er rejste jeg med kammerater hjem. Til hjemrejse blev der én gang om måneden uddelt gratis DSB-billetter, mens jeg de fleste andre gange blaffede fra Ballerup til Fyn og retur. Det sidste gav mange oplevelser, og transportmæssigt nåede jeg at prøve såvel at sidde bag på en mindre NSU-motorcykel som at blive samlet op i en Bentley.

* Visse – ikke helt planlagte – begivenheder medførte, at drømmen om en pilot-

uddannelse aldrig blev afprøvet. Jeg blev i slutningen af opholdet i Jonstruplejren og i en meget ung alder gift, og vi fik vort første barn et par måneder efter min ankomst til Sydsjælland. I den situation var det svært at overskue et (eventuelt) ophold på Forsvarets Gymnasium og efterfølgende uddannelse i udlandet samtidig med etableringen af den nye familie.

Radarstationen i Skovhuse

Efter de 2 års grunduddannelse i Jonstrup skulle vi fortsætte vor uddannelse/vort arbejde på en af radarstationerne. Jeg har tidligere nævnt 5 af dem, men der var herudover også mulighed for tjeneste på Færøerne. Efter længere snakke os "radarstuderende" imellem om fordeling af fremtidige tjenestesteder, så interesser så vidt muligt blev tilgodeset, endte det med, at jeg kunne vælge mellem radarstationerne ved Skagen og i Sydsjælland. Som tidligere spillede kæreste/kone og familie ind, så jeg endte med at vælge Sydsjælland som fremtidig arbejdsplads – og her er jeg så aldrig kommet fra.

Radarstationen i Skovhuse var etableret som et af 5 radaranlæg til varsling af flyangreb og -aktiviteter samt til kontrol af egne fly – og radarstationen var således en del af NATOs overvågning af lufrummet over Østeuropa. Radaren rakte helt til Warszawa og gav bl.a. mulighed for at følge Sovjetunionens invasion af Tjekkoslovakiet i 1968.

Informationerne fra radarstationen blev meddelt til et stort luftforsvarscenter i Karup. Herfra var der kontakt til jagerskadriellerne, der med kort varsel kunne sende danske jagerfly på vingerne for at afvise fremmede fly, der kom for tæt på eller ind i det danske lufrum.

Da jeg kom til radarstationen i Skovhuse/kasernen i Stensved – og for første gang i mit korte liv syd for Hovedvej 1 på Sjæl-

land - manglede min (nu) kone stadig det sidste år på gymnasiet i Nyborg. Jeg boede derfor et års tid på kasernen i Stensved, indkvarteret i afdelingen for konstabler. Her boede vi på 2-mandsstuer med bad/toilet på gangen (kun koldt vand husker jeg), og med adgang til opholdsstuer, konstabelmesse, spisesal mm. I opholdsstuerne var der bl. a. adgang til billard- og bordtennisborde, og konstabelmessen var – som navnet antyder – et fritidslokale for konstabelgruppen med mulighed for køb af øl og vand samt ”nattesæde” efter behov!

Den samlede bemanning på kaserne/radarstation var ca. 250 personer, heraf ca. 120 i vagttjeneste, fordelt på 4 vagthold og de resterende varetog ledelse, administration, køkkenopgaver, rengøring og transport-/garagearbejde. Der var fortsat ingen arbejdstidsaftale for forsvaret, så de militære opgaver blev udført af de 4 vagthold med en fordeling på dag-, aften- og weekendvagter – de sidste typisk hver anden weekend med enten en lørdags- eller søndags-døgnvagt. Der var en vis mulighed for at bytte vagter, hvis man havde behov for det, men i det store og hele var vagtholdene en sammentømret enhed, hvor alene de værnepligtige løbende blev udskiftet, efterhånden som deres tjeneste udløb.

Som mange andre steder i forsvaret spøjte vi med, at vor fremmeste opgave var at sørge for, at der ikke var noget at lave – forstået på den måde, at radarsystemerne fungerede upåklageligt, så de kunne anvendes til den ønskede overvågning. For at forebygge eventuelle fejl i systemerne skulle der 4 gange i døgnet (i tidsinterval-lerne 0 – 6 – 12 – 18 – 24) gennemføres målinger og kontroller af udstyr og funktionalitet i såvel bunker som radartårne, og én gang dagligt blev stationen ”lukket ned” i en time med henblik på intensiv kontrol af de vigtigste enheder. Denne nedlukning blev selvfølgelig koordineret med de øv-

rige radarstationer, som i et vist omfang kunne overlape Skovhuses område.

I 1960’erne var vi teknisk i overgangsperioden fra radorør til transistorer. Radaranlæggene baserede sig hovedsageligt på den ”gamle” teknik, medens dele af radiokommunikationsudstyret samt IFF-systemet (til brug ved identifikation af NATO-fly) var blevet transistoriseret. Fejl på systemerne skulle selvfølgelig rettes hurtigst muligt, og er var derfor i bunkerens et større reservedelslager for at sikre hurtig reparation og genoptagelse af driften. Lageret var i dagtimerne bemanded med 2 personer, medens vi i nattimerne selv måtte sørge for at finde frem til de nødvendige reservedele – og efterfølgende lave en rapport over forbruget!

Med en opgavefordeling på 4 vagthold, der passede opgaverne 24/7, var der selvfølgelig en del frihed til rådighed, både i dag- og aften- og nattimerne. Nogle af de ansatte havde lidt fritidsarbejde ved siden af opgaverne på radarstationen (jeg selv arbejdede i en periode som servicemedarbejder i en radioforretning i Vordingborg), andre var selvbyggere – og endelig var der en gruppe, som var MEGET bilinteresserede. Datidens store hit blandt biler, der var til at komme i nærheden af rent økonomisk, var Morris Mascot’en, og sådanne biler blev der arbejdet og pillet meget med i fritiden – og ind imellem også på vagterne i radarbunkerens, specielt i weekend’erne.

Den varierende arbejdstid medførte også en del friaftener, som dels blev tilbragt i de respektive messer – men også på restauranter/dansesteder i området. Blandt de mest brugte danserestauranter var Kirkeskoven i Vordingborg (dansant hver torsdag aften, så vidt jeg husker) og Vesterskoven i Nykøbing F. Og så var der jo også i Vordingborg et antal beværtninger, hvor der kunne spilles lidt billard samtidig med, at man nød en øl eller to.

Efter et år som kaserne-beboer kunne min kone og jeg endelig i sommeren 1965 flytte sammen på Sydsjælland. I 1950'erne var der i Langebæk blevet opført en del lejeboliger, som først og fremmest blev beboet af personel fra radarstationen, og her traf det sig så heldigt, at to af radarstationens officerer i 2 år (sommer 1965 – sommer 1967) skulle forrette tjeneste på Færøerne, og de var derfor interesserede i at fremløje deres huse, hvilket kom os til gavn. Vi og vor datter (som også var kommet til) flyttede derfor i august 1965 ind i et rækkehus på Pilotstræde – et navn, der vist først opstod i folkemunde, men i dag er den officielle adresse.

Arbejdet på radarstationen fortsatte som hidtil, blot var basen nu et hus og en familie i Langebæk i stedet for en 2-mandsstue (og konstabelmesse) i Stensved. Der var dog fortsat tæt kontakt til de fleste af de kammerater og venner, som jeg kendte fra de første år, og vort hjem blev i et vist omfang midtpunkt for kammeratligt samvær af et vist (stort) omfang.

Selvfølgelig var driften og plejen af radaren på Sydsjælland hovedopgaven for alle os, der var tilknyttet stationen – men der var dog også fortsat en del militær træning. Dels afholdtes der løbende skydeøvelser, bl.a. på hærens skydebaner på Orehoved, dels sørgede man også for personalets fysiske form ved fodboldtræning og -kampe mod Stensved Idrætsforening og hold fra de øvrige af Flyvevåbnets enheder på Sjælland. I en periode var også orienteringsløb med blandt aktiviteterne, og det lykkedes mig her at blive tilmeldt Flyvevåbnets mesterskaber, der blev afholdt i det midtjyske. Desværre mistede jeg mit ”kontrolkort” undervejs i løbet, så de første kontroller kunne ikke dokumenteres, og jeg blev derfor diskvalificeret – til stor skuffelse for både mig selv og et par af mine foresatte! I forbindelse med turen

til det midtjyske oplevede jeg i øvrigt min første flyvetur overhovedet: Værløse – Karup retur. Det blev også den eneste flyvetur, jeg oplevede gennem mine 7 år i Flyvevåbnet.

Ind imellem blev både det radarmæssige og forsvarsmæssige beredskab efterprøvet. Det radarmæssige check blev normalt gennemført ved, at en gruppe teknikere fra centralledelsen uanmeldt dukkede op i bunkerens (og det kunne ske på alle tider af døgnet) for at kontrollere, om alt udstyr var i orden og toptunet, og om diverse kontroller og eftersyn var foretaget i henhold til gældende regler. En af disse regler var, at ud over den løbende kontrol af udstyr i bunkerens skulle der også 4 gange i døgnet foretages kontrol af udstyret i radartårnene – jævnt fordelt over døgnets timer. Adgangen til nogle af tårnene skete af udvendige ståltrapper, og det var absolut en blandet fornøjelse at kæmpe sig op ad en af disse en vinternat i tidsrummet 00 – 06 – men det skulle jo gennemføres!

Det forsvarsmæssige beredskab blev efterprøvet gennem uvarslede ”angreb” på radarstationen – angreb, der blev gennemført af såvel dansk militær/hjemmeværn som udenlandske enheder. Ved sådanne øvelser blev vi – både operativt og teknisk personel – sendt ud i de små skyttehuller, der var jævnt fordelt over radarstationens område – og personel, der var uden for vagttjeneste, blev hentet ind. Effektiviteten blev så målt på den hurtighed, hvormed de forskellige poster blev besat og på de observationer, vi kunne foretage.

En af vore chefer fra den tid fortæller i øvrigt gerne om, hvordan systemet fungerede: Dumpede man til en af de omtalte ”prøver”, blev der inden for kortere tid gennemført en ny – og dumpede stationen også her, kom der en ny chef for enheden!

I 1960'erne var der stadig i høj grad en formel omgangstone mellem konstabler/

værnepligtige, befalingsmænd og officerer. Man var De's og tiltalte ofte med grads nævnelse. Det formelle slog også igennem i familierne – i Pilotstræde var vi De's ikke alene med de fleste af de omkringboende befalingsmænd, men også med deres koner. En enkelt af dem tiltalte mig konsekvent ”soldat” i stedet for Jensen gennem de 2 år, hvor vi var naboer – men det var måske jovialt ment?

Under tjenesten i Skovhuse/Stensved stiftede jeg også for første gang bekendtskab med fagligt arbejde. Tillidsmandssystemet var ikke nået frem til forsvaret (mange mente nok, at det aldrig ville eller burde ske), men der var etableret en ordning med talsmænd, og jeg blev af kollegerne udpeget som talsmand for konstabelgruppen. Dette medførte kontakter til talsmænd på andre tjenestesteder, og en lidt uformel landsdækkende konstabelforening blev dannet. I den forbindelse var der også kontakt til konstablerne i Hæren og Søværnet, men forskellene var for store – der blev ikke (i hvert fald i min tid) dannet nogen tværgående forening. I Flyvevåbnet blev der som en del af vort arbejde grundlagt et medlemsblad ”Promokraten” for konstabelgruppen, og i min sidste tid i forsvaret var jeg en del af redaktionsgruppen.

Der var i Stensved – og måske også på de øvrige af Flyvevåbnets tjenestesteder – en tradition for, at konstabler med 2 års anciennitet søgte og fik plads på sergentskolen. Jeg afleverede også en sådan ansøgning, men fik afslag – vist nok med den begrundelse, at der var rigtig mange ansøgere og at der derfor ikke var blevet plads til mig. Det var ikke den store skuffelse, idet jeg allerede på det tidspunkt havde planer om at stoppe i forsvaret, når det blev hensigtsmæssigt, dvs. når min kone var færdig med sin uddannelse som lærer på seminariet i Vordingborg. Og ansøgning om optagelse på sergentskolen blev ikke fremsat mere.

I forbindelse med min kones uddannelse på seminariet planlagde man en studietur til Østeuropa, vistnok til Rumænien. Der var mulighed for, at ægtefæller/kærester kunne deltag i turen, hvilket jeg var meget interesseret i. På daværende tidspunkt skulle forsvarets personel søge om tilladelse til udlandsrejser, og det prøvede jeg selvfølgelig også. En rejse til Østeuropa var dog tilsyneladende ikke velset – i hvert fald blev jeg kaldt ind til næstkommanderende, der gjorde et stort nummer ud af at fortælle, at man selvfølgelig ikke ville forbyde mig at rejse til udlandet (Østeuropa), men at det kunne medføre de værste ting, hvis det blev opdaget at jeg var soldat – og at det nok ikke ville være fremmende for min karriere i Flyvevåbnet! Det sidste betød som nævnt ikke meget på det tidspunkt.

NATO-basen ved Latina, Italien

Det radarudstyr, der var installeret i bunkeren i Skovhuse, gik igen på mange andre radarstationer inden for NATO-samarbejdet. For at sikre drift og vedligeholdelse af dette udstyr bedst muligt afholdtes der i NATO-regi kurser for teknikere fra de forskellige medlemslande, i den forbindelse også for danskere. Flere af kollegerne i Skovhuse havde været afsted på sådanne kurser, typisk i Italien, men så vidt jeg husker havde enkelte også været på kursus i USA.

I julen 1965 blev jeg under et ophold hos familien på Fyn ringet op af radarstationens tekniske chef. Han spurgte, om jeg eventuelt havde lyst til at frekventere et af de omtalte kurser i Italien i foråret 1966, hvilket jeg hurtigt sagde ja og ja tak til – dog efter et samråd med min kone. Tilbage på Sydsjælland mellem jul og nytår viste det sig, at en af mine gode venner fra radarstationen – også med bopæl i Pilotstræde i Langebæk – ligeledes havde fået og

accepteret tilbuddet. Vore koner var begge i en form for sabbatår med løst arbejde i lokalområdet, og de kunne sagtens se sig tilbringe 2½ måned i Italien i april-maj-juni måned.

Resultatet blev derfor, at vi to unge familier tog afsted sammen. Med baggrund i, at det ville være lige så billigt at udbetale kørepenge for 1 x biltransport som at betale togbilletter for de 2 kursister fik vi lov til at køre til kursusstedet – Latina ca. 80 km. syd for Rom på en udlandstur, der for såvel min kones som mine vegne var vores første, bortset fra en tur med sundbåde frem og tilbage mellem København og Malmø.

Efter 3 overnatninger og ca. 2.200 km nåede vi en søndag frem til Latina og til et hotel, som vi havde fået anbefalet af kolleger, der tidligere havde været på kursus. Tirsdag begyndte kurset med vor instruktør kaptajn Adinolfi og et par hjælpeinstruktører. Ud over 5 danske kursister, var der også på holdet 4 græske og 5 franske kursister. Undervisningen foregik på engelsk, hvilket gav nogle problemer, idet kun en enkelt franskmand og en enkelt græker talte et nogenlunde engelsk, medens de øvrige i et vist (begrænset) omfang forstod engelsk. Dette gav selvfølgelig anledning til et behersket tempo i undervisningen med mange ekstrarforklaringer – og samtidig var det udstyr, vi blev undervist i, det samme som vi havde lært om i Værløse, og som vi i øvrigt arbejdede med i det daglige.

Derfor blev de praktiske opgaver, som vi skulle løse, gennemført ret hurtigt, hvilket levnede tid til længere private samtaler med de italienske hjælpeinstruktører. Det at sidde i den italienske forårssol på toppen af et radartårn og gennemføre en konversation på engelsk/italiensk/dansk er ikke det værste, man kan opleve. Og med en daglig undervisningstid på 6 timer, 7 km. til Middelhavet og fri hver weekend var der også plads til en række ikke-militære oplevelser.

Vi besøgte selvfølgelig Rom flere gange, blandt andet på Republikkens Dag d. 2. juni. Her overværede vi en stor militærparade med tropper fra alle værn, overflyvning af jagere og et stort, stort menneskehav – Republikkens Dag betyder virkelig noget for italienerne.

Ud over Rom blev også Napoli, Sorrentohalvøen og Capri besøgt i weekenderne. Under turen til Napoli mødte vi også op ved en amerikansk base i området, hvor vi mod forventning blev inviteret inden for. Der var ikke tale om rundvisning, men almindelig høflighed og velvilje, og vi fik lejlighed til at spise i den store kantine på basen.

En enkelt weekend kørte vi tværs over Italien til Pescara, hvor vi tilbragte et par dage – og på turen frem og tilbage over Appeninerne passerede vi en af de større italienske nationalparker med et rigt og – for os – anderledes dyreliv.

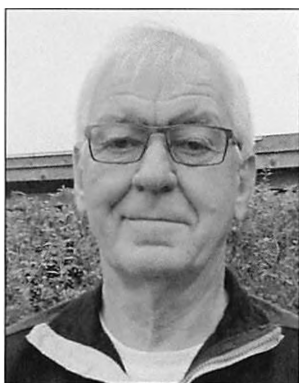
Hverdagsaftenerne blev først og fremmest tilbragt i Latina, den gang en by med ca. 100.000 indbyggere. Vi fandt hurtigt en stamrestaurant, hvor vi spiste næsten hver aften og blev rigtig gode venner med ejer og personale. Endvidere var der på vort hotel også en mindre gruppe engelske soldater, som vi snakkede og hyggede med.

Vort studieophold i Latina ophørte i slutningen af juni måned. Hjemturen i Morris 1000'enen gik over Pisa og Schweiz.

Som andre personelgrupper, der havde gennemført en særlig uddannelse i udlandet, skulle vi forpligte os til at fortsætte i Flyvevåbnet i mindst 3 år efter hjemkomst. Det passede som tidligere nævnt fint med afslutning af min kones læreruddannelse – så jeg vendte hjem til den danske radar-hverdag som tidligere beskrevet og sluttede så min ansættelse i Flyvevåbnet d. 31. august 1969.

Skovhuseradaren 1991 med den karakteristiske kuppel. Tak til Flyvevåbnets Historiske Samling for at give tilladelse til at bringe dette foto.

Poul Ejner Jensen

Født august 1945. Realeksamen i juni 1962 fra (dengang) Dalby Kommune- og Realskole. Jobs: Uddannelse/arbejde som radarteknikker i Flyvevåbnet 1962 – 1969. Radio-/TV-servicearbejder 1969 – 1977. Beskæftigelseskonsulent på Sydsjælland og Møn 1977 – 1984. Afdelingssekretær og efterfølgende formand i HK Vordingborg-Stege-Præstø (senere HK Sydsjælland) 1984 – 2004. Praktikpladskonsulent ved erhvervsskolen ZBC 2005 – 2007. Herefter efterløn og folkepension.

Politik og foreningsarbejde: med til opstart af Flyvevåbnets Konstabelforening samt ved etablering af Landsforening af Beskæftigelseskonsulenter. Diverse bestyrelses- og formandposter i Socialdemokratiet 1975 – 1985. Byrådsmedlem for Socialdemokratiet 1978 – 1990 i Langebæk Kommune. Formand for Dansk Folkehjælp Vordingborg 2014 - ?

Oberstløjtnant Karen Schultz

Interview af Mogens Bak-Hansen¹

Første gang jeg for alvor blev bekendt med Karen Schultz var da hun stillede op til Folketingsvalget i 2007 for Det Konservative Folkeparti, og jeg selv var opstillet for Kristendemokraterne. Jeg mødte hende dog ikke på nogen valgmøder, men så alene hende og en medhjælper sætte plakater op ved Vordingborg Station da valgkampen startede. Mit indtryk fra pressen var, at hun var en hårdtslående person med rødder i militæret og noget firkantet i sine anskuelser.

I 2018 udkom så erindringsromanen *Uren* og i 2019 *Uren 2*. Jeg fik lejlighed til for første gang i mit liv at opleve Karen Schultz i forbindelse med hendes præsentation af *Uren 2* på Vordingborg Bibliotek. På daværende tidspunkt havde jeg læst de 2 bøger om end i lyn tempo, og såvel bøgerne som Karen Schultz selv forbløffede mig helt vildt meget, og jeg blev fascineret af et menneske, der var meget anderledes end de billeder, jeg hidtil havde haft i mit hoved.

Både i bøgerne og i virkeligheden fik jeg et billede af en pige, en ung og nu moden kvinde, der på trods af skygger i sit liv – først og fremmest stedfaderens grænseoverskridende adfærd – havde modet og styrken til at gå egne veje, at udfordre forestillinger om og konventioner for, hvordan piger og kvinder skal opføre sig og til at være en mønsterbryder. Bøgerne er læseværdige. Samtidig oplevede jeg en moden kvinde, der både var ukonventionel og sårbar. Fornylig tog jeg så kontakt til Karen Schultz for om muligt at få en interview med hende om hendes liv – herunder særligt hendes liv som militærperson.

Fortæl lidt om din barndom og ungdom...
Hvordan formede den dig?

Udover min stedfaders grænseoverskridende adfærd, som journalister der har anmeldt mine bøger har skrevet uendeligt meget om, men som dog aldrig udmøntede sig i fysiske overgreb, så havde jeg en god bagage i mit liv. De første år af mit liv havde jeg nogle gode år med min mor alene. Vi boede i et lille hus på hjørnet til en grusvej i udkanten af Kolding. Min mor fandt det vigtigt, at jeg uddannede mig, og selv om hun ikke havde mange penge valgte hun at sætte mig i betalingskole, på den private, katolske St. Michaels skole i Kolding. Både i børnehaven, hvor der var en ekstraordinær nonne, der tog sig af os og så os børn og i skolen blev man udfordret. S sammensætningen af børnene på skolen var speciel, idet ca. halvdelen var katolikker, og derudover var der nogle børn af velhavende forældre, der valgte skolen pga. det faglige og så nogle utilpassede børn. I øvrigt viste det sig senere, at det var flere af de utilpassede børn, der endte i stabile forhold livet igennem. Det skolen kunne var at den kunne se, hvad hvert enkelt barn rummede af potentiale, og så fik barnet lov til at videreudvikle dette potentiale – hvad enten det var sport, kreativt eller bogligt. Udover at være dygtig i alle boglige fag, fik jeg bl.a. sport og kor med herfra og spillede desuden håndbold og fodbold i Kolding KFUM, hvad mange fra mit kvarter gjorde. Derudover har jeg siden barndommen haft en tro på Gud med den tryghed, det giver. Kirken er et sted jeg kan gå hen, hvad enten jeg er glad eller ked af det. Privatskolen var grundlaget for en senere fin HF eksamen, og at jeg videreuddannede mig gennem livet.

---

1. Interviewet er foregået henholdsvis den 3. og den 21. november 2020 via telefon. Jeg har til brug for interviewet fået lov til at gennemse nogle sider af Karen Schultz materiale til sin kommende bog.

Dit perspektiv er et andet end din lillesøsters?

Ja, min lillesøster har jo en anden far end jeg. Min far har jeg senere mødt, som det blev beskrevet i bogen, og vi fik en form for fællesskab. Min lillesøster har haft min stedfar som sin rigtige far og vurderer ham derudfra. Omvendt mig har hun ikke haft en overskudsagtig mor i sin barndom, og for hende er mine beskrivelser af hjemmet ikke nødvendigvis hendes oplevelse, og så skal hun også forholde sig til, at det nu er en trykt virkelighed hendes halvsøster – men vi opfatter hinanden som søstre – har udtrykt i offentligheden. Men for mig har det været vigtigt at udtrykke også de svære ting i min barndom.

Udover dine erindringsromaner, så har jeg læst et indlæg du skrev i Weekendavisen nr. 46 i 2019 under titlen ”Jeg blev vred”. Det handler om den måde, som du føler, at Yahya Hassan som digter og som menneske er blevet misforstået af medierne, og man kan mærke en voldsom indre indignation hos dig, hvor du får ud mellem sidebenene, at medierne bestående af privilegerede journalister ikke forstår folk (herunder dig selv), der kommer fra socialklasse 5, den nederste socialklasse...

Thomas Kaarsgaard har beskæftiget sig med socialklasse 5, og han beskriver samfundets syn herpå, men jeg mener også, at man kan dele mønsterbryderne op i de, der har oplevet en barndom i kærlighed og de, der er vokset op uden. For Yahya Hassans vedkommende blev jeg’et tævet ud af ham, og iagttagelsen af ”at perkeren kunne digte” ændrede ikke på, at en de-route var forventelig, når man skrev digte på en vedvarende vrede, der forblev i ens liv, med massivt omsorgssvigt i bagagen, og med nuværende færden med stoffer og nervemedicin i kriminelle miljøer.

Yahya Hassan oplevede i ekstrem grad hvad det ville sige at være i et liv i hjemmet

og Vollsmose og i et andet liv blandt kunsteliten. De 2 liv kunne ikke forenes. Yahya Hassan var, som jeg skrev i artiklen, en og den samme i sine fremragende digte som i sit tragiske liv. I den mildere skala har jeg selv oplevet livet i socialklasse 5 og mangel på kærlighed – min mor lod mig jo udsætte for en brutal stedfar, kommende fra arbejderklassen. Der vil i en opvækst her meget nemt opstå en utilpassethed i forhold til andre, meget anderledes miljøer – for mit vedkommende specielt kontrasten til de bonede gulve eller til de finere akademiske miljøer, hvor jeg aldrig rigtig har følt mig hjemme eller omvendt illustreret ved et smukt eksempel dengang jeg sammen med en sergentkollega fra Holstebro var hjemme at besøge hans forældre langt ude på landet, hvor man talte bondsk (dialekt), hvor der blev knoklet på husmandsstedet, men hvor man oplevede ægte kærlighed mellem søn og forældre. Den mand med det fundament var på et tidspunkt i betragtning som forsvarschef.

Jeg har set det temmelig fremragende interview på TV2 East 26. februar 2017 med Rasmus Birkerod og dig under titlen ”Hvem er du Karen Schultz”... Her siger du, at hæren blev din gode far. Hvad mener du med det?

I forsvaret mødte jeg blandt officererne en række ældre mænd, der fungerede som en slags identifikationsfigurer for mig. De var ved deres optræden som en storebror eller en far for mig. Jeg følte generelt en tryghed som ansat i forsvaret. Der var generelt ordentlighed, forudsigelighed og rammer, men også enkelte mandschauvinister, desværre.

I forsvaret, hvor der jo siden 50’erne har været kvinder, er der jo sket en voldsom udvikling frem til i dag, hvor kvinder udgør 20 % af de værnepligtige på Vordingborg Kaserne. Det er vel tegn på en ligestilling, der nærmer sig?

Der er lang vej til ligestilling endnu. I kamptropperne er det kun 3 %, der er kvinder. Da jeg gik på officersskolen gik jeg skrutrygget for at gøre mine bryster mindre, jeg trænede ekstra ved siden af, og jeg læste ekstra ved siden af for at være mere end på højde med min mandlige kollegaer, så mit køn ikke kunne bruges imod mig. Og jeg blev indimellem chikaneret, dog aldrig af mine egne klassekammerater, heldigvis.

Derudover så søgte jeg i sekretariater på kaserner bekendtskab med de kvindelige ansatte for ligesom at have et helle, og jeg viste stor dedikation for mit arbejde.

For at vi skal komme nærmere fuld ligestilling, så skal både drengepiger som nu, men også rigtige kvinder, dvs. kvinder, der føler sig som kvinder helt igennem, søge ind og blive ansat i forsvaret.

På et tidspunkt i min aktive karriere i forsvaret, så havde jeg en regimentschef, oberst Kai Hansen, der ved en julefrokost, hvor der var 3 kvinder i uniform, kvindeligt kontorpersonale og derudover kun mænd, i slutfirserne bemærkede, at ligestilling i forsvaret "tø hø, det havde man ikke, og det ville man først få, når man ansatte middelmadige kvindelige soldater!

Nu nævnte du selv kamptropperne. Under din officersuddannelse var du vist selv i kamptropperne?

Ja, under officersuddannelsen havde vi kvinder lov til at være i kamptropperne, så vi fik en bred uddannelse, men Ligestillingsrådet havde givet tilladelse til at forsvaret fik en dispensation for ligestilling for at undgå kvinder på permanent basis i kamptropperne og Jægerkorpset f.eks. Da jeg valgte Vordingborg som arbejdsplads, kunne jeg det, fordi der var et stabskompagni tilknyttet kamptropperne. Og i Vordingborg var de så dispensation eller ej – lige glade. De gjorde, som de ville, og for dem kunne kvinder godt være en del af kamptropperne. De så nærmest sådan på

det, at mange soldater havde nogle særheder – min var så at jeg var kvinde, men det gjorde ikke noget. Men i 1988 blev presset for ligestilling så stor, at dispensation for ikke at have kvinder i kamptropperne ophørte som sådan i forsvaret. Inden jeg kom ind i kamptropperne var jeg på 4 ½ måneders våbenkursus i Oksbøl.

Kulsbjerg var jeres øvelsesområde?

Ja, kasernen i Vordingborg brugte tit det afvekslende terræn i Kulsbjerg som øvelsesområde. Det blev også brugt som del af en Natoøvelse, husker jeg. Meget sjældnere end i dag var området åbent for den almene befolkning.

Forsvaret oplevede så også det for tiden usædvanlige, at jeg var på barselsorlov – min mand tog i øvrigt noget af barselsorloven. Babyerne var indimellem med i officersmessen. I min tid på Vordingborg Kaserne opnåede jeg endelig at være næstkommanderende i et rigtigt panserinfanterikompagni. Men også at fungere som næstkommanderende og senere øverstkommanderende på Hærens Materielkommandos Rekruttskole. Det handlede om uddannelse af håndværkere som soldater og specialister, som hele det danske forsvar kunne bruge.

I Uren 2 beskriver du flere selvmord i hæren. Var der en sammenhæng med den stressreaktion og depression du udviklede umiddelbart efter?

Ja, der var en sammenhæng. Dels blev jeg bange for, hvad jeg selv kunne finde på, men dels rejste det en tvivl i mig om disse officerer havde bygget deres liv på råddenskab og noget ulykkeligt og om den meget stræben efter ære og værdighed var det hele værd, om det var en falsk livsdrøm. Jeg led under en blanding af personligt mindreværd og af mine egne store forventninger til at jeg kunne gøre det godt i militæret og så en meget stor opmærksomhed fra de nære omgivelser i militæret, fordi

jeg var en af de få kvinder.

Du har gennem årene ytrret dig i den offentlige debat. Hvordan har det udviklet sig?

Under min militærkarriere begyndte jeg på et tidspunkt at læse psykologi, men forsøgte ud fra min samfundsinteresse at skrive debatindlæg, og de blev optaget i Berlingske. Det førte langt senere til, at der blev oprettet en stilling som presseofficer ved Hærens Operative Kommando under general Jesper Helsø, som jeg altid har haft et godt samarbejde med. Vi kunne være uenige, men jeg er altid blevet behandlet fair. Vi bragte en ny åbenhed til forsvaret, hvor vi gik til Pressen i stedet for at Pressen gik til os. På den måde fik vi også kommunikeret mere ud og selvfølgelig også i højere grad på en måde, som vi ønskede det skulle kommunikeres ud.

Du har også arbejdet inden for internationalt militært samarbejde?

Ja, med hovedkvarter i Vordingborg var der fra 2002/03-2005 en civil-militær enhed, kaldet Cimic, der beskæftigede sig med samarbejde mellem internationale styrker udsendt i eksempelvis Iraq, hvor man søgte at samarbejde med lokale kræfter i de enkelte lande, hvor krigsindsatser pågik om opbygning af elektricitetsværker, opbygning af boligområder, kommunikation, forvaltning og civilsamfund. Det var et uhyre spændende arbejde, hvor man i en række Natolande – udover Danmark, også i Norge, Holland, Italien og Tyskland arbejdede med disse problemstillinger og erfaringsudvekslede på tværs af de nedsatte ekspertgrupper, hvor jeg ledede en sådan gruppe i Danmark.

Jeg har undret mig over det faktum, at ved udsendte soldater, så er der en medfølgende præst, men ikke en psykolog. Hvad er din forklaring?

Der er flere forklaringer. Traditionelt har der været en del præster, som har gjort tjeneste i forsvaret, mens det er langt mere usædvanligt, at psykologer har gjort det. Psykologer bliver ikke som præster udsendt, men de kan blive tilkaldt og bliver brugt til at debriefe soldater, der har oplevet særligt traumatiske forhold. Formentlig er det også sådan af rent lønmæssige årsager, fordi psykologer kan få en bedre løn i det civile liv end i forsvaret. Psykologer bliver dog også brugt i forbindelse med lederrekruttering og ledelsesudvikling i forsvaret i faste fuldtidsstillinger.

I det tidligere omtalte portrætprogram på TV 2 East betegner du dig selv som den lille pige fra Jylland. Ser du stadigvæk dig selv sådan i lyset af dine karrierer som militærperson, psykolog og forfatter?

Ja, indimellem kan jeg godt stadig betragte mig selv som den lille pige fra Jylland, men jeg er jo på en og samme tid det og en person, som er kommet en del i offentlighedens søgelys. Den lille pige viser sig ved, at jeg har stor trang til at bestille noget, at præstere noget for at vise, at jeg er god nok.

Du omtalte ved præsentationen af Uren 2 på Vordingborg Bibliotek, at der ville komme en opfølger – faktisk at du regnede med at skrive 5 bind. Hvordan ser det ud?

Jeg er som så mange andre blevet ramt af, hvad man kalder "corona blues" – en særlig udmattelse grundet de særlige forhold i denne tid med corona epidemi. Udover pasning og atter pasning af børnebørn har jeg specielt i de seneste måneder levet et tilbagetrukket liv – på Møn og på Grønland, med stemninger som jeg ikke rigtig kan komme ud med, men jeg er tæt på at afslutte mit 3. bind i min selvbiografi, så det er der da kommet ud af det hele. Titlen bliver "For den rene er alting."

Karen Schultz

Karen Schultz, født 1959. Barn af en enlig mor. Gik i katolsk privatskole i Kolding. Tog HF. Flyttede hjemmefra som 16 årig. Læste kortvarigt matematik på universitetet. 1979 værnepligtig og sergentelev i Sønderborg. 1980 sergent, kadet. 1981 løjtnant. 1984 Premierløjtnant. 1986 kaptajn. 1994 major. 2004 oberstløjtnant. Bestået ejendomsmæglerfag. Uddannet psykolog på KU. Undervist på universiteter og skrevet lærebøger herom, haft egen psykologpraksis, været censorformand i psykologi. Overlevet brystkræft. Forfatter. Gift med rekrutkammeraten Per Kreutzmann, der er halvt grønlander. 2 voksne børn fra første ægteskab. Bosiddende dels i Svensmarke på Møn og dels i Qoornoq i fjorden ved Nuuk.

Årsmiddag ved Den Kongelige Livgarde i juni 2018. Karen Schultz og ægtefællen Per Kreutzmann. Dronningen deltog og kom sejlene i Dannebrog, der lagde til ved kajen ud for Admiral Hotel, hvor festen blev holdt.

Gennem ild og vand – Udsendt af Danmark

Af Mogens Bak-Hansen

”Gennem ild og vand” er en vandreudstilling, en foredragsrække, en række interviews på internettet og et brætspil til skole- og alment brug, der omhandler danske udsendte soldater, sundheds- og beredskabsfolk samt politi siden 1948.

I forbindelse med vandreudstillingen holder lokale foredrag om deres oplevelser.

Bagved står medlemsorganisationen Folk og Sikkerhed, der uafhængig af partipolitik er en interesseorganisation med ønske om et stærkt forsvar og en folkelig forankring. Her gengives i kort form nogle af de udsendtes beretninger...

Oversergent Dennis Jakobsen

Oversergent Dennis Jakobsen, 36 år, født og opvokset i Vordingborg, udsendt til Afghanistan som forsyningsbefalingsmand. Han klargjorde bl.a. kister – først trækister, senere metalkister (der ikke knirkede i varmen) og lig før begravelser og deltog i ceremonier ikke blot for døde danske soldater, men også for mange engelske, amerikanske og australske soldater. Ifølge hans eget udsagn har han den dag i dag ikke arbejdet hændelserne...¹

Feltpræst Jesper Blomgren

Sognepræst Jesper Blomgren, 46 år, med embede i Udby og Ørslev, blev kontak- tet af én af de daværende sognepræster i Vordingborg, Hardy Lund Olesen, der var bekendt med at Jesper havde aftjent sin værnepligt ved Livgarden. Hardy Olesen fortalte Jesper om feltpræstegemingen, som Jesper fandt yderst interessant og vedkommende. Jesper overvejede efterfølgende, om han kunne klare det, hvordan det ville komme til at påvirke ham og ikke mindst familien. Set i dag har han ikke fortrudt og føler, at han både er blevet en bedre

sognepræst og feltpræst. I dag (hvor børnene er større) ville de også blive spurgt til råds ved en eventuel udsendelse. Feltpræster arbejder med den almindelige præsts kerneopgaver som sjælesorg og gudstjeneste. Fraværende er konfirmander og menighedsråd. Som feltpræst har man aldrig fri, er altid under opsyn og man arbejder ugens 7 dage 15-18 timer om dagen, og det kan godt være stressende i længden. Jesper følger soldaterne, hvor de er, og det er hans opgave at være tilstede for dem, når de har behov for det. Derfor tager han også gerne ud af lejren for at møde soldaterne der.

Jesper blev udsendt til Camp Bastion i Afghanistan. Her holdt han bl.a. andagt efter en dræbt dansk soldats ligsyn, hvor han også deltog og var sjælesørger for Militærpolitiet og lægen. I lejren følte han sig i sikkerhed frem til den dag, hvor Taliban klippede hul i hegnet og dræbte et par amerikanere... For Jesper Blomgren handler det om at gøre en forskel for de udsendte soldater.

Efter første udsendelse til Afghanistan kom Jesper hjem med en stressrelateret reaktion, hvilket han kom igennem ved at sove omkring 18 timer i døgnet i ugerne efter hjemkomsten. Det var hans måde at gå fra ”battle-mind” til ”home-mind”.

Jesper blev på ny udsendt i november 2019 – denne gang til Irak til det, som blev beskrevet som en ”blød mission”, og han var kun dernede i 1 måned, så derfor tog han af sted. Men han skulle blive klogere. Allerede under sin udsendelse var der forhøjet beredskab i flere dage, og der kom nogle af de voldsomste angreb på danske styrker med meget tunge raketter (december 2019 samt januar 2020). Det var efter, at han var kommet hjem, men altså hvor dem, som han havde mødt dernede stadig befandt sig i lejren.

---

1. Sjællandske onsdag den 11. november 2020.

Udsendelsen til Irak påvirkede slet ikke Jesper på samme måde som udsendelsen til Afghanistan. Han var i Irak i daglig videokontakt med sine kære herhjemme, hvilket gjorde en stor forskel, og han var også mere bevidst om hver dag at gøre en god ting for sig selv og at få trænet.²

Maria

Maria er udsendt til Afghanistan på hold 9 i 2010 som en af de første kvindelige gruppeførere fra et kampkompagni. I filmen ”Aldrig slippe Jesper”³ fortæller Maria, at hun har ansvaret for at sikre 2 køretøjer og en ambulance. På vejen væk fra lejren kører de på en improviseret sprængladning, men får alene materielle skader og kan fortsætte. På vej tilbage kører de på en antændt sprængladning, der sprænger et af køretøjerne i luften. Sophia dør på stedet. Under oprydningen træder Jesper på en sprængstofstryklade og får begge ben sprængt af. Da tænker hun, at det er dagen, hvor hun skal dø, og det også er OK samtidig med at tankerne kører rundt om hvordan man får resten af mandskabet hjem i sikkerhed. Gruppen mødes hvert år omkring 1. juni – også for at mindes Sophia.

Oberstløjtnant Bjarne Hesselberg
Oberstløjtnant Bjarne Hesselberg (første leder af Danilog – udsendelsesenheden af soldater rundt i verden fra 2001-14) skrev

hver dag 1 side til et brev til sin stærke kone, så hun kunne vide, hvad der foregik. Under tjenesten fik han PTSD⁴, men var med i oprettelse af kammeratstøtteordningen i 2001 og til at der i veterankredse blev oprettet veterancaféer.⁵

Oberstløjtnant Per Hindrichsen

Oberstløjtnant Per Hindrichsen, 63 år, udsendt i flere internationale missioner, gjorde under foredraget i Vordingborg opmærksom på, at ved udsendingen til Bosnien i 90’erne var der ingen, der ville træde frem, når man blev spurgt om man havde brug for en psykolog, men at det var bedre nu. Hindrichsen havde i øvrigt i et interview med Puk Damsgaard på tv sagt, at det gik ad helvede til med irakerne, hvor Islamisk Stat dominerede trods vestlige luftstyrker og ingeniørstøtte, og at irakerne ikke gjorde deres arbejde ordentligt. Han blev kaldt hjem for at blive afskediget, men forklarede sig over for Forsvarskommandoen og henviste til egne udarbejdede rapporter, og at amerikanerne havde sagt det samme 3 måneder tidligere. Han blev så ikke fyret. Forsvarsministeren Peter Christensen udtalte ifølge Per Hindrichsen, at man ikke skulle udtale sig, når man var i uniform, hvilket justitsministeren dog berigtigede ved at sige, at alle i uniform har en pligt til at udtale sig, men man skal bare gøre det klart, at der er tale om egne synspunkter.⁶

---

2. Samme og desuden baseret på skriftlige spørgsmål besvaret af Jesper Blomgren 28.11.2020

3. www.udsendtafdanmark.dk

4. Posttraumatic Stress Disorder er en psykisk lidelse, som kan opstå i kølvandet på, at man har deltaget eller været vidne til en livstruende eller katastrofal hændelse. I dag ses PTSD især hos danske soldater, som har været involveret i krigshandlinger, men også hos kvinder, der har været udsat for hustruvold eller voldtægt. PTSD har tidligere haft andre navne som f.eks. kz-syndrom vedrørende danske og udenlandske fanger i de tyske koncentrationslejre før og under 2. Verdenskrig. Kilde: ptsdidanmark.dk

5. Interview i Gennem ild og vand – se www.udsendtafdanmark.dk

6. Sjællandske 11. november 2020.

Jugoslaviske krigsflygtninge

Af Lulu Jensen

Jeg kører på en stille landevej, passerer huse og gårde, marker og enge med græssende kvæg. Jeg tænder for radioen for at udfylde tiden og glider gennem et landskab, hvor alt ånder fred og idyl velvidende, at der ingen lurende farer er på min vej. Jeg bor i Danmark. Her kan mennesker føle sig trygge og sikre. Men havde jeg boet i et land, hvor der hærgede borgerkrig, havde min færden på vejene, eller det at opholde sig i mit eget hjem, været præget af frygt og angst.

At livet på ganske kort tid kan ændre sig fra at være en tryk hverdag til et blodigt mareridt, blev en kendsgerning for menneskerne i Eksjugoslavien i 90erne. Her havde de i generationer boet fredeligt side om side med andre etniske grupper, der var deres naboer og landsmænd, men som de nu så trænge ind i deres hjem og i værste fald, dræbe, plyndre og voldtage.

I efteråret 1995 blev jeg ansat som indvandrerlærer på Dansk Flygtningehjælps Sprogskole i Nykøbing Falster. På dette tidspunkt var der et stort behov for dansk-lærere, der skulle undervise de mange tusinde jugoslaviske krigsflygtninge efter at de, på grund af ophævelsen af den såkaldte Jugoslaver-lov, nu skulle aktiveres. Jugoslaver-loven var blevet vedtaget af Folketinget i 1992. Den gav midlertidigt ophold til de fleste krigsflygtninge fra det tidligere Jugoslavien, men suspendede samtidig behandlingen af deres asylansøgninger i to år med et års forlængelse. Både bosnierne, som udgjorde majoriteten af flygtningene fra Eksjugoslavien, og myndighederne troede, at krigen snart var slut, så flygtningene ville kunne vende hjem. Konsekvensen blev, at de bosniske flygtninge kom til at opholde sig flere år i flygtningecentrene uden ret til at uddanne sig eller arbejde, og hvor de ventede dag efter dag på at vide, hvad de skulle.

Indtil da havde jeg kun læst om bor-

gerkrigen i Eksjugoslavien i avisen. Det forekom mig uvirkeligt og ubegribeligt, hvordan folkedrab, grusomheder og lidelser, der lignede det, jeg kendte til fra 2. verdenskrig, kunne forekomme i min egen tid så tæt på Danmark, samtidig med at ingen rigtig gjorde noget. Det var svært for en dansker at forstå årsagen til konflikten, og hvordan krigsforbryderne kunne begå de grusomheder i 90ernes Europa, og at så mange skulle dø, før FN og Nato greb ind.

Eksjugoslavien er sammensat af forskellige folkeslag, der på dette tidspunkt havde levet side om side i mange generationer. Efter Kommunismens fald begyndte opbruddet i form af løsrivelsestendenser, dyb uenighed blandt etniske grupper og stigende nationalisme. Forskellige grupper forsynedes med våben for at forsvare sig selv, og beskyldninger fra 2. verdenskrig blussede op og skabte usikkerhed og frygt. Spændingerne voksede og indenfor et par år var etnisk udrensning en frygtelig realitet.

Nu skulle jeg undervise i dansk, og vi var mange lærere på skolen, der underviste på forskellige niveauer fordelt på morgen-, eftermiddags- og aftenhold. Især undervisningen om aftenen var svær. Som om at når mørket falder på, bliver sindene tungere. Der var ofte meget stille i et undervisningslokale. Selvom det var samme typer opgaver kursisterne fik, var stemningen i lokalet lettere om morgenen. Jeg var ung og havde indtil da kun undervist voksne på aftenskole, men dette var noget helt andet, og til tider overvældende. Jeg havde med mennesker at gøre, der var ofre for en frygtelig krig. Der var unge, midaldrende og gamle fra alle samfundslag med alle slags forskellige baggrunde, der havde levet almindelige liv ligesom dig og mig, men nu var de rykket op med rode og blevet flygtninge og fremmede i et nyt land.

Nu skulle de lære dansk, og det var lettere for nogle end for andre, men fælles for alle var, at de blot ville have en normal hverdag, hvor de kunne arbejde, fungere og få sig en bolig. Og så ville de glemme. De unge lærte typisk hurtigere end mange af de ældre, og de kunne en del dansk i forvejen. Mange var bare glade for at komme ud af ventepositionen og videre i deres liv, mens andre var frustrerede over al den tid, de havde mistet, samtidig med at de bar på stor sorg over, hvad der var sket. Mange af de bosniske krigsflygtninge vidste ikke, hvad der var sket med deres familie, pårørende og venner i Bosnien, om de var i levende eller døde. De var deprimerede og traumatiserede, og mange gik til psykolog for at bearbejde krigens traumer. Der var mange skæbner. Mennesker, der var drevet på flugt, eller de som ikke var kommet væk i tide og blevet ofre for den terror, som det serbiske styre og krigsforbryderne indsatte som led i den etniske udrensning. Familier, der havde oplevet serbiske soldater invadere deres hjem, dræbe fædre og sønner og voldtage mødre og døtre. Der var mænd, der var blevet sendt i arbejdslejre og havde været heldige at komme væk og flygte til Danmark. De forklarede mig, at de var ligeglade med om sidemanden var bosnier, serber eller kroater. De ville bare have fred.

Det var mærkeligt at forstå, at de rædsler stadig foregik, mens vi opholdt os i lokaler i en bygning i fredelige Danmark, hvor der udenfor herskede almindelig hverdagslig trummerum med indkøb til aftensmaden, panik over ikke at have stillet sin parkeringsskive, lærernes travlhed i pauserne ved kopieringsmaskinen og et fyldt rygerum for elever og lærere for enden ad gangen.

Vi var på Lolland-Falster, en del af udkant-Danmark. Mange af de yngre jugoslaviske flygtninge, der havde indset, at deres fremtid lå i det land, de var flygtet

til, ønskede at komme til København.

De havde slægtninge eller venner, som havde fået en lejlighed i Brøndby Strand. Det var i storbyen tingene skete. På Lolland-Falster var det som om tiden stod stille. Herfra skulle man videre. Men der var også mange, der blev. Familier, der fik boliger i Nykøbing Falster, Maribo, Nakskov og omegn og en kolonihave, hvor de kunne dyrke grøntsager, grille og samles over kaffe og kage.

Jeg oplevede hvordan bosnierne elskede det udendørs liv, som de kendte fra hjemlandet, og derfor tilbragte så megen tid som muligt udendørs i sommermånederne. De var også meget gæstfrie, og de lavede god mad. Jeg blev hyppigt inviteret på jugoslaviske specialiteter.

Men efter flere år i sprogskole-regi begyndte tålmodigheden også at slippe op for mange - især de yngre. De ville have et liv, et arbejde, rejse tilbage til Bosnien eller bare videre og ud af tilstanden som flygtning. Nogle heldige fik en praktikplads, men arbejde var der ikke meget af på disse kanter, og arbejdsgiverne så helst, at en indvandrer minimum havde det, der dengang hed basis 2 i dansk. Men bosnierne klarede sig godt. Af alle flygtningegrupper skilte eks-Jugoslaverne sig mindst ud. De lignede danskerne på mange måder, og når vi talte religion og tro, trak de på smilebåndet og sagde, at de var ligeså troende muslimer som danskerne var troende kristne.

I medierne og blandt politikerne kørte debatten om de jugoslaviske flygtningene skulle rejse hjem eller indsluses i det danske samfund. Denne debat mødte jeg også blandt almindelige danskere, som ikke kendte en flygtning personligt. Det, mange danskere ikke var bekendt med var, at ligeså kompliceret som årsagen til borgerkrigen i Eksjugoslavien havde været, ligeså vanskeligt var det at vende tilbage. Bosnierne var bange for at rejse tilbage i frygt for,

hvad der kunne blive gjort imod dem. Desuden havde mange serbere overtaget de boliger, bosnierne var flygtet fra. Landsbyer var nedbrændt, og landets økonomi og infrastruktur var ødelagt. Da krigen sluttede i 1996, var det meget få bosniere, der valgte at tage imod repatrieringstilbuddet på 15.000 kroner og rejse tilbage til Eksjugoslavien.

På samme tid var den etniske konflikt i Kosovo optrappet, og de første Kosovo-albanere var allerede kommet til Danmark.

Lulu Jensen

Cand.mag i tysk og engelsk. Indvandrerlærer på Sprogskolen i Nykøbing F. mellem 1995 og 1998. Har arbejdet mange år i udlandet, bl.a. i Tyskland, Norge og Belgien. Skriver på en roman.

Lidt om de seneste års flygtninge i Danmark

*Interview med Marie Jakobsen
af Mogens Bak-Hansen*

Hvornår har du været sproglærer?

Jeg har været sproglærer på Næstved Sprogskole fra 2009-14 og på Nykøbing Falster sprogskole fra 2014-15, inden jeg fra 2015-18 fik lov til at arbejde med egne integrationsprojekter i Nykøbing Falster.

Hvordan var sammensætningen af eleverne på sprogskolen i Næstved?

Nogle af hovedgrupperne af de studerende var asiatiske kvinder – typisk thailandske og philippinske kvinder gift med danske mænd via ægteskabsbureauer. Det var aupair piger fra Asien. Det var russiske og ukrainske kvinder ligeledes formidlet af ægteskabsbureauer til danske mænd, så var det en del østeuropæere ansat i landbruget, så var det udvekslingsstuderende, så var det afghanske krigsflygtninge og så var det buthanesiske kvoteflygtninge, der havde siddet i flygtningelejre i Nepal i op til 25 år. Kort sagt en broget flok!

I 2015 var der flygtningestrømmene op igennem Europa, men påvirkede det Danmark særligt meget?

Ja, flygtningestrømmen betød, så vidt jeg husker det, mere end en fordobling af antallet af sproglærere på sprogskolen i Nykøbing Falster. Blandt flygtningene var der en gruppe på knap 20 unge eritreanske mænd og vist en enkelt kvinde. De flygtede

fra militærtjeneste¹. Da jeg gik fra at være sproglærer til at påbegynde integrationsprojekter fik jeg hver enkel flygtning parret med en dansker eller en familie med henblik på sproglig integration og mulig jobudvikling. Langt de fleste af disse mænd var koptiske kristne, som gik til gudstjeneste i København hos en menighed derinde. Enkelte var muslimer. Nogle fik sproglig og arbejdsmæssig succés. Det var meget learning by doing. En mand lærte sin unge eritreanske mand dansk ved at lade ham læse i et Harald Nyborg katalog, da fyren var teknisk interesseret. En del af eritreanerne blev efterfølgende sammenført med koner fra hjemlandet, der heroppe i nogle tilfælde lod sig skille, fordi kvinders muligheder og frihed var langt større end i hjemlandet.

Hvilke integrationsprojekter vil du nævne?

Jeg vil først og fremmest nævne fodboldholdet NFC Rockets, hvor jeg samarbejdede med DBU. Flygtninge fra alverdens lande på Lolland Falster fik herigennem en mulighed for at få fodboldudstyr og at spille mod diverse klubber og måske selv finde vejen videre til en dansk klub at spille i.

Et andet projekt var at få en gruppe flygtninge til at producere ketchup til salg på Sakskøbing Frugtfestival.

---

1. Værnepligten i Eritrea var for mænd og kvinder mellem 18 og 40 år. Man kunne blive tilbageholdt på gader og stræder og tvangsindrulleret. Man kunne som værnepligtig blive udlejet til udenlandske virksomheder. Mange kvinder i militærtjeneste oplevede seksuelle overgreb. Nægtelse af militærtjeneste kunne medføre fængselsstraf, konfiskation af ejendom, inddragelse af stratsborgerskab. Ved nægtelse af ordre i militæret var tortur almindeligt forekommende. Kilde: Dansk Flygtninge Hjælp, Eritrea og eritreiske flygtninge, december 2015.

Marie Jakobsen

Marie Jakobsen. Uddannet folkeskolelærer. Lærer på Sprogskolen i Næstved 2019-14 og på Sprogskolen i Nykøbing Falster 2014-15. Fra 2015-18 leder af integrationsprojekter i Nykøbing Falster.

Nu gruppeleder på bosted i Store Heddinge inden for Marjatta.

Om Hjemmeværnet

*Interview med Søren Espersen,
politisk kommitteret for Hjemmeværnet
af Mogens Bak-Hansen*

Hjemmeværnet

Hjemmeværnet er historisk en slags pendant tilbage til Landeværnet og Borgervæbningerne i Middelalderen og tidlig moderne tid, hvor mænd var forpligtet til at stille op til forsvar af deres lokalområde. Senere fulgte i 1800 tallet værnepligt og frivillige militser. Danmark var efter nederlaget i 1864 og frem til og med 2. Verdenskrig en neutral stat. Men med den tyske besættelse i 1940 blev det danske demokrati sat på en alvorlig prøve. Politikerne reagerede med samarbejdspolitikken, hvor de 4 store partier Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Venstre og Det Konservative Folkeparti i fællesskab søgte at afværge den nazistiske trussel. I 1941 valgte det danske Folketing og Landsting at gøre Kommunistpartiet ulovligt. Kommunisterne gik under jorden og blev ledende i opbygningen af modstandsgrupper. Fra borgerligt hold skete det tilsvarende med udgangspunkt i det nationalt, konservative Dansk Samling. I 1943 dannedes Ringen, der stod stærkt i socialdemokratiske og konservative kredse, og som var et demokratisk modspil til den øvrige modstandsbevægelse. Lederen var socialdemokraten Frode Jakobsen. Fra efteråret 1943 organiseredes også militære ventegrupper med udgangspunkt i den tidligere hærledelse. I befrielsessommeren 1945 stillede modstandsbevægelsens ydre fløje krav om at den blev omdannet til et hjemmeværn, der skulle være et parallelt og uafhængigt værn i forhold til hæren. Modstandsbevægelsen som sådan ønskede et Hjemmeværn for at undgå at landet atter blev rendt over ende, for at fastholde den netop opståede folkelige forsvarsvilje og for at bidrage til at demokratisere forsvaret.¹ Der blev i 1945-46 dannet lokale hjemmeværnsforeninger. I 1946 dannedes et kvindeligt Lottekorps, der frem til 1990 organiserede kvinder til hjælpefunktioner til støtte for hær (hær, søværn og luftvåben), hjemmeværn og civilforsvar. I sommeren 1948 vedtog Folketing og Landsting oprettelse af et statsligt hjemmeværn. 29. august 1948 udnævntes Hjemmeværnets chef og dets politisk kommitterede. Frem til 1971 var den politisk kommitterede Frode Jakobsen. I Hjemmeværnet var man dus, og det handlede mere om at samarbejde end om kæft, trit og retning, så på disse områder var man foran samfundsudviklingen. Om Hjemmeværnets Befalingsmandsskole i Nymindegab hed det ligefrem ”ånden fra Nymindegab”, og det sås som en parallel til højskolebevægelsen som en slags folkelig vækkelse til fordel for at ville forsvare sit land og dets demokratiske institutioner. Generelt arbejdede man målrettet på at gøre både by- og landbougdommen interesseret heri. Samtidig fandt i distriktsudvalgene rundt i landet en proces sted, hvor man afviste mange kommunister af frygt for antidemokratisk infiltration. Det skete bl.a. på baggrund af det kommunistiske kup i Tjekkoslaviet i foråret 1948. I 50’erne frygtedes kommunistisk 5. kolonnevirksomhed. Der forberedtes arrestationslister og politi-

---

1. Om modstandsbevægelsens overordnede mål jf. Gads Leksikon, Den kolde krig og Danmark – heri artiklen: ”Hjemmeværnet”, 2011.

hjemmeværnet ville have trådt til i tilfælde af eventuelle kamphandlinger i forbindelse med sådanne arrestationer. Hjemmeværnets styrketal voksede fra 20.000 i 1949 til omkring 70.000 i sidste del af 50'erne bl.a. som følge af Ungarnskrisen. I Hjemmeværnsdistrikterne blev oprettet hjemmeværnsgårde, hvor mange af de sociale aktiviteter i Hjemmeværnet fandt sted. I Hjemmeværnsregi fandt også et betydeligt oplysningsarbejde sted. Trods modvind i den offentlige og venstredrejede debat i slut 60'erne og 70'erne og en kritisk fredsbevægelse i 80'erne forblev Hjemmeværnet en stor, ja endog svagt voksende frivillig bevægelse. Overvågning og bevogtningsopgaver forblev centrale under Den Kolde Krig og i øvrigt også efter Den Kolde Krigs ophør. I stigende grad var trusselsbilledet indsættelse af fjendtlige specialstyrker på dansk jord, hvilket også Hjemmeværnet forberedte sig på, ligesom man under militære øvelser trænede bistand til forstærkningsstyrker indsat på Sjælland i en krisesituation. Ved Sovjetunionens sammenbrud i 1991 stod det danske forsvar i en ny situation. Politisk besluttede Danmark sig for en ny og aktivistisk udenrigspolitik, hvor en del af forsvaret fandt sted ude i verden. Hjemmeværnet fik flere civile opgaver – såsom søredningstjeneste, miljøberedskab og indsats i forbindelse med naturkatastrofer, og man påtog sig opgaven med at opbygge et demokratisk hjemmeværn i de baltiske stater. Folk fra Hjemmeværnet blev sendt på bevogtningsopgaver ved den danske grænse under flygtningepresset i 2015-16 og ved danske enheder udsendt i verden. En gruppe hjemmeværnsfolk har trænet ukrainske styrker i grundlæggende militære færdigheder, og en specialstyrke inden for Hjemmeværnet har trænet en antiterrorenhed i Mali.² Samtidig fandt beskæringer sted i organisationen. Hjemmeværnet blev opdelt i en aktiv styrke og en reservestyrke. Kun aktivstyrken skulle have våben. Uddannelsen af de aktive styrkedes. Hjemmeværnskommandoen blev flyttet fra Kastellet til Vordingborg Kaserne, hvor chefen for Hjemmeværnet, Hjemmeværnets politisk kommitterede og hjemmeværnsstaben befinder sig. Ifølge en undersøgelse fra 2016 udarbejdet af Danmarks Statistik svarede mere end 80 %, at de havde tillid eller stor tillid til, at Hjemmeværnet kunne løse sine opgaver og knapt 90 % mente, at Hjemmeværnets arbejde i høj eller nogen grade bidrog til at løse relevante samfundsopgaver.³ Senest har Hjemmeværnet gjort sig bemærket ved en meget aktiv indsat i corona call center beredskabet – først med frivillige og senere ved at udgøre en del af det kontraktansatte beredskab.⁴

---

2. HJV magsinet nr. 2 september 2019

3. Faktaboksen bygger overordnet på Jens Ole Christensen, Hjemmeværnet. Historien om det folkelige forsvar, Gads Forlag og Tojhusmuséet, 2017.

4. HJV Magasinet nr. 1 juni 2020.

Jeg har sat Søren Espersen, politisk kommitteret for Hjemmeværnet, siden 2017 og foreløbig frem til 2021 stævne for at blive lidt klogere på Hjemmeværnet og på hans egen rolle som kommitteret for Hjemmeværnet. Søren Espersen er bosiddende i den lille landsby Køng på Sydsjælland, og det er vel den officielle undskyldning for at vi kan bringe dette interview med ham i vores historiske årbog, og så det faktum at Hjemmeværnets hovedkvarter nu ligger på Vordingborg kaserne...

Det lå vel ikke lige i kortene med din baggrund som medlem af Venstresocialisternes Ungdom i gymnasiet og senere som teologistuderende, at du skulle ende i Dansk Folkeparti?

Nu kommer jeg fra et grundtvigsk miljø. Min far var i øvrigt amatørhistoriker. Men grunden til at jeg blev medlem af Venstresocialisternes Ungdom i min gymnasietid var en social indignation, et ønske om social retfærdighed, som jeg dengang syntes blev opfyldt her. Men jeg meldte mig senere i gymnasietiden ud igen, fordi der var et fjendtligt forhold til staten Israel, som jeg ikke delte og kunne acceptere. Teologistudiet var groft sagt meget opsplittet, og jeg følte mig måske ikke helt hjemme i miljøet og gik derfor over på journaliststudiet. Jeg arbejdede senere i mange år som journalist. Jeg er aldrig som journalist eller i politik gået af vejen for en god provokation – ellers bliver det simpelt hen for kedeligt! Vejen til Dansk Folkeparti skyldtes nok især en oplevelse på BT Nordjylland, hvor jeg gjorde en iagttagelse om, at der var mange fremmede navne på retslisterne. Jeg spurgte til det, men fik dengang at vide, at det ville man ikke skrive om. På et overordnet plan blev jeg påvirket af konsekven-

serne af den ultraliberale udlændingelov fra 1983 og senere kom Salman Rushdie sagen, hvor han blev truet med en religiøs dødsdom for sin bog.

Din vej til at blive politisk kommitteret for Hjemmeværnet var vel også i sig selv usædvanlig?

Ja, du har ret så langt som, at det er almindelig sædvane, at et regeringsparti selv besætter posten – faktisk har det altid været sådan, men den borgerlige regering valgte i dette tilfælde, ligesom man i øvrigt uden sammenligning i øvrigt gjorde mht. Folketingets formandspost, at foreslå en fra Dansk Folkeparti, og jeg vælger at tro at udover at det var en velvilje over for os som regeringens støtteparti, så var der også tale om, at man valgte en kvalificeret kandidat til posten...

Hvad er din rolle som politisk kommitteret for Hjemmeværnet?

Den er at være Folkestyrets repræsentant i en militær organisation. Derfor må jeg overlade partipolitiske markeringer på området til Dansk Folkepartis ordfører Bent Bøgsted.

Terrorhandlingen ved Krudttønden i 2015. Der foregik en afvæbning af hjemmeværnsfolk ved politispærringen. Hvad er status i dag?

Hvis noget lignende skulle ske i dag, så vil vi ikke komme, hvis vi bliver afvæbnet.

Hvordan forholder det sig med sikkerheden omkring våben i Hjemmeværnet?⁵

For det første har vi forbedret skydetræningen, og med hensyn til sikkerheden med Hjemmeværnets våben, så er der nu 2 aflåste skabe (og en kode som våbnet ikke

---

5. Terroraktionen i 2015 blev gennemført med et stjålet hjemmeværnsvåben.

kan samles uden) hjemme hos den enkelte hjemmевærnsmand. I Hjemmевærnets distriktsudvalg sker der i øvrigt en løbende screening af medlemmerne, at de er demokratisk indstillede og sunde og raske.

Kan du forstå kritikken af Hjemmевærnet som et værn, der er dyrt, overflødig og forældet?

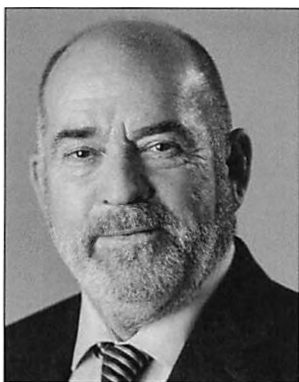
Nej, og det er forkert. Hjemmевærnet har gennem de senere år gennemgået en stor modernisering, indgår som en vigtig del af det samlede totalforsvar og er med i en række samfundsvigtige opgaver her og nu. Hjemmевærnet har stillet op ved terror-sikring i forhold til den jødiske synagoge i København, flere hundrede hjemmевærnsfolk har gjort tjeneste ved grænsekontrol i Sønderjylland og et halvt hundrede ved Rødby Havn og Hjemmевærnet har gjort en stor indsats omkring oplysning under den nuværende coronapandemi. Kvaliteten i Hjemmевærnets arbejde har bl.a. Jægerkorpsets chef sagt god for.

Hvilke fremtidige mål ser du for Hjemmевærnet?

Vi skal løbende rekruttere 500-1.000 aktive mænd om året (i 2018 var antallet af frivillige i Hjemmевærnet nede på 44.000)⁶, vi skal få officerer fra forsvaret til fremadrettet at spille en større rolle i Hjemmевærnet med deres medbragte erfaring, og så har jeg en drøm om et egentligt Hjemmевærnsmuseum – ikke for at forklejne de lokale muséer rundt i landet, men for at få et professionelt drevet museum, der fortæller hele Hjemmевærnets historie.

---

6. Kristian Mouritzen: "Hjemmевærnet vil af med det støvede image" i Berlingske 29. april 2018

Søren Espersen

Søren Espersen, f. 1953. I 1997 pressechef for Dansk Folkeparti. Tidligere næstformand i Dansk Folkeparti. Tidligere medlem af Forsvarsudvalget og Forsvarskommissionen 2007-09. Formand for Udenrigspolitisk Nævn 2015-19. I 2017 politisk kommitteret for Hjemmевærnet.

Hjemmeværns- kompagni 8101 Vordingborg

– under den kolde krig i 70erne

Af Carsten F.H. Pedersen

Kompagniet var i 60'erne på omkring 80 personer. Flere havde været med i modstandsarbejdet i byen under besættelsen.

I begyndelsen af 70'erne blev vi flere medlemmer, og op igennem 70'erne blev kompagniet på 150 fortrinsvis yngre medlemmer. Kompagniet var organiseret i 5 delinger.

Dengang havde næsten alle medlemmer våben og skarp ammunition opbevaret på bopælen.

Vordingborg kompagniets ansvarsområde var selve byen, Masnedø, Knudsskov, Stuby, Neder Vindinge, Kastруп, Fæby, Ørslev, Nyråd og Bakkebølle.

Opgaverne dengang var mange - sprængningshold til 2 broer og 1 vejbro, bevogtning af 2 samfundsvigtige installationer, bevogtning af militær ammunitionsbunker, tilsyn med 2 transformerstationer og ikke mindst overvågning af hele ansvarsområdet.

Beredskabsgraderne var dengang - fredsberedskab - skærpet opmærksomhed - hjemmevernet (HJV) på plads. Kompagniet havde pga opgaven med forberedelse af sprængning af 2 broer - en aftale med flere medlemmer, om at de kunne blive alarmeret inden "HJV på plads" - det blev kaldt "trinvis aktivering". En rigtig skarp alarmering af hele kompagniet kunne gennemføres på få timer, dog lidt afhængig af tidspunktet på døgnet.

Opgaverne blev øvet hvert år på selve lokaliteterne. F.eks. kunne klargøring til ødelæggelse af en af broerne gennemføres på under 2 timer. Husk - at i 70'erne var der kun adgang mellem Falster og Sjælland via Storstrømsbroen og Masned Sundbroen.

Dengang i 70'erne var der hverken mobiltelefoner eller internet - kun fastnettelefoner og mønttelefoner. Det betød, at alt var aftalt og planlagt i detaljer. Kompagniet kunne reservere op til 8 "sikrede telefoner". I en krisesituation kunne private telefoner ikke

benyttes til at ringe fra, men kun til at ringe til. En sikret telefon kunne altid benyttes til at ringe både fra og til under et kriseberedskab.

Der blev gennemført en del møder og øvelser i samarbejde med danske mobiliserings enheder (bataljoner) og daværende NATO Brandkorps. Der var et naturligt samarbejde med flotillen fra Marinehjemmevernet og Luftmeldeposterne, Politihjemmevernet samt nabo hjemmevernskompanierne - Lundby, Præstø, Langebæk og Nordfalster.

Hvis det ulykkelige skulle ske - at Warszawa pagten (WAPA) angreb Danmark var kompagniets indsats forberedt i faser - overvågning og bevogtning, modstand og overlevelse. Hvis fjenden f.eks. havde besat lokalområdet, fortsatte kompagniet med overvågning og overfald på fjenden (fortsat i uniform).

Kompagniområdet var opdelt i 4 ansvarsområder. Vi havde planlagt udlægning af reservedepoter og kontakt mindst en gang i døgnet, evt. ved brug af de nedgravede, døde postkasser.

Hvem er jeg, og hvad arbejder jeg med i HJV i 2020

Jeg har været medlem af Hjemmevernet siden 1963, kun afbrudt af 2½ års militærtjeneste på Vordingborg kaserne.

Min begrundelse for medlemskabet i 1963 var Sovjets overgreb i Ungarn 1956 og senere Cuba-krisen i 1962. Jeg har

haft mange spændende opgaver siden 1963 - patrulje, delingsfører, kompagnichef, afsnitsleder og historiker.

Nu med aktiviteter på hjemmevernets historiske samling på den nedlagte radarstation i Skovhuse v/Stensved.

Området og bygningerne er fortsat et militært område, som nu benyttes af 3 hjemmeverns enheder.

Hjemmevernet tilbyder besøg på lokali-

teterne af grupper og skoler. Den historiske samling omfatter uniformer, udrustning, genstande, reglementer med mere. Der er mulighed for udsigt til hele Sydsjælland fra radartårnet.

Carsten F.H. Pedersen

Kompagnichef for Hjemmeværnskompagni 8101 i 70'erne & 80'erne.

Nu Historiker i Hjemmeværnets stabskompagni

Sønnerne rejste Flagstang og hejsede Dannebrog

*Dannebrogfejring og genforeningsforventning
i Vordingborg 1919*

Af Berit M. Christensen

På Valdemarsdagen den 15. juni 2019 blev det fejret, at det var 800 år siden, at Dannebrog - ifølge overleveringen - faldt fra himlen under Volmerslaget ved Lyndanisse i Estland. Sådant en rund dag måtte naturligvis fejres med manér, og i hele Danmark blev dagen festligholdt.

I Vordingborg var alle sejl sat til for at fejre jubilæet, og kronprinseparret var indbudt som æresgæster. Vordingborg Kommune, Bycentrum Vordingborg og Danmarks Borgcenter var arrangører af det store dannebrogssarrangement, som strakte sig over det meste af dagen på byens traditionsrige samlingssted, ruinterrænet. Hovedfokus lå på sagnet om flaget og på de historiske bånd mellem Danmark og Estland, som var blevet knyttet tilbage i middelalderen. Som et symbol på begge dele, var der til fejringen blevet specialfremstillet et flag i Estland, som var Borgcentrets bud på, hvordan dannebrogssflaget kunne have set ud, hvis det virkelig var faldet fra himlen i 1219. Der var blevet kigget grundigt på middelalderlige illustrationer, og resultatet var blevet et kvadratisk flag med fejende lange ”vimpler”. Kronprinsen overrakte borgmesteren det nye flag, og et tilsvarende flag blev overrakt i Tallinn, hvor dronningen var gæst ved en samti-

Glade piger, som til lejligheden var klædt i hvide kjoler med røde skærf og med røde sløjfer i håret.

dig fejring. Nationalflag og kongehus var i centrum, men med rekonstruktionen af et ”historisk flag” havde fejringen et stærkt fokus på middelalderhistorien. Udover den officielle del bød dagen på foredrag, mad og musik – og på et uvejr af næsten historiske dimensioner!

800 år er lang tid, men det er 700 år også, og tilbage i 1919 var dannebrogssjubilæet også genstand for fejring i hele landet, og også dengang blev der i Vordingborg afholdt et stort arrangement, hvor overrækelsen af et flag på ruinterrænet var omdrejningspunktet. Lighederne til trods var der dog tale om en noget anderledes fejring - i en helt anden tid!

Danmark i 1919

Samfund ændrer sig over tid – og synet på historien ændrer sig med dem. I 1919 var 1. verdenskrig netop slut, og i Danmark stod man overfor genforeningen med Sønderjylland, som fulgte året efter. Med Tysklands nederlag var det blevet en realitet endelig at få oprejsning for det skæbnesvangre nederlag i 1864 og genvinde de tabte hertugdømmer. Optimismen og nationalfølelsen var på sit højeste, og nu skulle man oven i købet også fejre 700-året for Dannebrog - selve symbolet på den danske nation og dens ældgamle oprindelse. Over hele landet skulle der festes, og i Vordingborg skulle fejringen naturligvis foregå på Valdemarenes gamle borg, hvor forbindelsen til middelalderens storhed følte særlig nær.

Valdemarsdagen faldt i 1919 på en søndag, og dermed var der mulighed for én lang fri- og festdag, hvor alle borgere havde mulighed for at deltage. Allerede fra morgenstunden gik flagene til tops i byen, og hovedgaden Algade var et imponerende syn: Ved hver ejendom vajede Dannebrog, og butikkerne havde i dagens anledning dekoreret deres vinduer i de rød-hvide far-

ver¹. Fra kl. 9 spillede regimentsmusikken salmer fra Vor Frue Kirkes tårn, og kl. 10 blev der afholdt festgudstjeneste i kirken, som var udsmykket med dannebrogflag.

Som optakt til den egentlige festligholdelse havde lokale foreninger arrangeret en procession igennem byen. Foreningerne tog opstilling på Boulevarden med deres faner og gik derfra ad Jernbanegade og op gennem Algade til ruinterrænet, hvor selve fejringen skulle finde sted. I spidsen for optoget gik regimentsmusikken fulgt af børn og unge piger, som var klædt i hvidt tøj med røde bånd om livet og i håret. Netop pigernes påklædning havde et par dage før skabt debat i byrådet. Det socialdemokratiske medlem, overmatros Rasmus Kantsø, havde taget op, at det var kommet ham for øre, at lærerne ved Borgerskolen havde opfordret pigerne til at deltage i processionen iført hvide kjoler med røde skærf. Hvis de imidlertid ikke havde råd til et skærf, så havde de fået at vide, at de kunne nøjes med røde sløjfer i håret, men hvis de heller ikke ejede en hvid kjole, så måtte de slet ikke være med i processionen. Den forskelsbehandling protesterede Kantsø imod, da han mente, at det var et forsøg på at sætte skel mellem børnene.² Hans protest vandt dog ikke videre gehør i byrådet, og på den film, som blev optaget på dagen, ser man piger klædt netop på den måde gå forrest i processionen³. Filmen blev optaget af Vordingborg Biografteater og Nordisk Films Kompagni, og billederne i denne artikel er stillbilleder fra filmen. På filmen ser man også, hvordan tusindvis af

Processionen på vej op ad Algade.

tilskuere sluttede op om optoget og fulgte med op til ruinterrænet.

I aviserne blev de deltagende foreninger opremset, og det giver et fint indblik i bredden af datidens lokale foreningsliv, og samtidig i hvor stærkt det militære og ikke mindst det sønderjyske element var repræsenteret: Beværterforeningen, Danevirke, Danske Kvinders Forsvarsforening, Forsvarsbrødrene, Handelsforeningen, Håndværkerforeningen, Idrætsforeningen Frem, Officersforeningen, Sangforeningen, Seminariets Foredragsforening, Sønderjysk Forening, Stensved Ungdomsforening, Underofficersforeningen, Våbenbrødrene og Ørslev Foredragsforening.⁴

Flagoverrækkelsen

Da processionen kom frem til ruinterrænet blev der budt velkommen til arrangementet af Danmarks-Samfundets sekretær Kaptajn Bagger, som udtrykte sin glæde over, at så mange var kommet for at overvære indvielsen af det flag, som Danmarks-Samfun-

1. En udførlig gennemgang af dagens begivenheder findes i Vordingborg Avis 16-6-1919.

2. Vordingborg Venstreblad 14-6-1919.

3. Filmen blev fundet frem til fejringen i 2019 gennem det Danske Filminstitut, og billederne i denne artikel bringes efter aftale med instituttet.

4. Vordingborg Venstreblad 10-6-1919.

Lokale spejdere stod for at hejse det nye flag.

det i dagens anledning ville skænke Vordingborg. Danmarks-Samfundet var blevet dannet i 1908 med det formål at udbrede brugen af Dannebrog, og i stort tal forærede samfundet flag til foreninger og klubber og altså også til byer og kommuner.

Efter velkomsten sang man ”Dannebrog, vort Folkebanner”⁵. Sangen var skrevet af pastor Kristian Sofus Borgen til lejligheden og fortjener derfor ekstra opmærksomhed. Teksten lød:

Dannebrog, vort Folkebanner
skænkede os af Gud,
som et sejerstegn du stander,
som et fredens bud;
så det var, da Volmer kæmpede,
så det var da Fredrik læmpede
folkekår de frie, lige
blidt for Danmarks rige.

Dannebrog med lød i farven
af det røde guld,
vartegn sandt, at folkemarven
er som rigets muld:
deri spirer liv og yrke,
Deraf vokser éndrægts
styrken der skydes,
hjørtebånd ej brydes.

Dannebrog, vort folkebanner
sekler syv i tal,
Ja men sund og bælte rander
Daners bølgehal,
Hvor end bonden styrer ploven
Og søulken pløjer voven –
stolt du Danmarks ære værged,
Når det fjender hærged.

Dannebrog til ét du sanke
folket i din favn!
på hver høj, hver klint, hver banke
lue højt din bavn!
Sig det skilte bøjer sammen
drot og folk til fryd og gammen;
da ej længer ved vor have
Leddet er af lave.

Dannebrog, på Volmers skanser
Vaj da stolt og frit!
Danevang dets skrud du kranser
purpurrdt og hvidt
ja på Sønderjyllands slætter
Brudekransen nu du flætter.
- Under korsets banner bygg
Vi vor folkelykke!

Med udgangspunkt i myten om flaget, som sejrstegnet der faldt fra himlen i 1219, hyl-des flag og nation for at munde ud i åbenlys glæde og forventning om den forestående genforening med Sønderjylland: Sig det skilte bøjer sammen....da ej længer ved vor have leddet er af lave”! Sønderjylland bliver ligefrem sammenlignet med en brud, som skal smykkes forud for foreningen med Danmark.

Fra januar 1919 havde der været fredsförhandlinger i Versailles, og her i juni stod man umiddelbart foran underskrivelsen af den endelige fredsftale. Det stod

5. Teksten er gengivet efter Hans Christian Bjerg: Sange om Dannebrog, Danmarks-Samfundet 2019.

klart, at en genforening med Sønderjylland ville blive en del af freden, og den endelige grænselægning blev jo som bekendt fastlagt gennem to folkeafstemninger i starten af 1920. Undervejs havde der været fortalere for, at grænsen skulle ligge så langt mod syd, at den skulle følge det gamle Dannevirke, og mon ikke det er denne tanke, som lyder i Borgens linjer om, at Dannebrog skal vaje på Volmers skanser: Dannevirke, som blev udbygget af Valdemar den Store i 1100-tallet, og som også havde været tiltænkt at indgå i forsvaret af Danmark i 1864? I sidste ende blev der dog ikke gennemført en afstemning så langt mod syd, og Dannevirke, med al dets nationale symbolik, forblev tysk.

Efter sangen tog Pastor Borgen selv ordet i sin egenskab af formand for Danmarks-Samfundet og holdt indvielsestalen for flaget. Det var en følelsesfuld lovprisning af Dannebrog som ”Korsets, Troens Banner, Ærens og Sejrens Flag”, men genforeningsforventningen spillede dog den absolutte hovedrolle i talen. Borgen indledte således med citatet ”Men end er der Sang i Skoven, end bølger det røde Flag”, som er fra sidste vers af ”Jeg elsker de grønne lunde” og fortsatte:

”Heri siges at trods bitre og tunge Aar, trods baade Tab og Nederlag er der end Sangbund i det danske Folk og end vajer vort Folkebanner højt og frit. Æren er ikke tabt og Troen er ikke død, Haabet ikke udsukt og Modet ikke bristet. ”Hvad Fædrene har kæmpet og Mødrene begrædt, har Herren stille lempet, saa vi vandt vor Ret”. Ja, saadan er Stillingen, og saadan skal vi se på Nutiden i Mindet om Fortiden, i Haab om Fremtiden. Gud raader for Danmark. Der har været store Opgangstider for Danmark og der har været Nedgangstider:

Nu vinder vi vor Ret – af Guds Naade (...)
Der sad en alderstegen Kvinde nede i Sønderjylland med dyre Minder om hendes Ungdom under Dannebrog. I halvhundred Aar havde hun ventet, men nu er det Morgengry. Sønnerne rejste Flagstang og hejsede Dannebrog”.

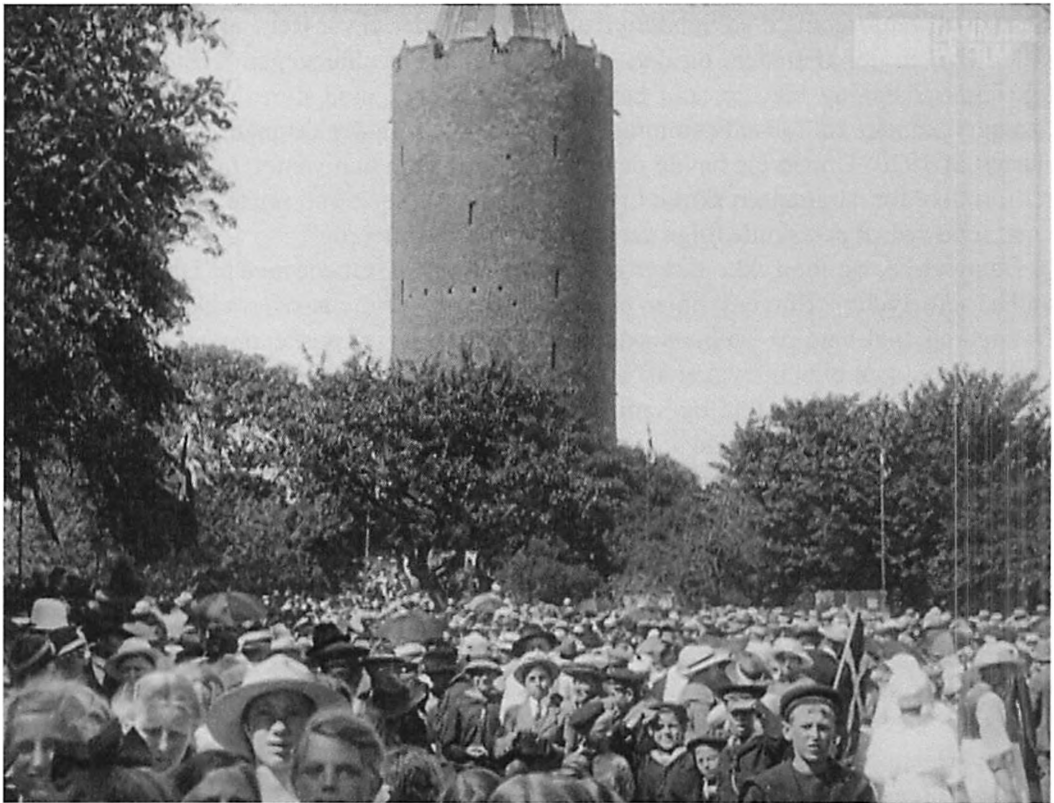
Borgen sluttede med på Danmarks-Samfundets Vegne at overrække flaget til Vordingborg med ønsket om ”... det måtte vaje højt og frit på Valdemarsborgens Ruiner”, som for Borgen stod helt centralt som stedet, hvorfra kong Valdemar drog ud til sejr under det det ”himmelfaldne Korsbanner”.

Flaget blev derefter hejst af de lokale spejdere i den flagstang, som også var en gave fra Danmarks-Samfundet, og borgmester, Rasmus Andersen, holdt byens takketale. Hos borgmesteren var det ikke overraskende Vordingborgs særstilling som Valdemarernes by, der blev fremhævet, men også han fik berørt Genforeningen⁶:

Vordingborgs borgmester, biografere og redaktør Rasmus Frederik Andersen, flankeret af fhv. konseilspræsident Klaus Berntsen tv., og byrådsmedlem konsul Peter Petersen th.

6. Vordingborg Dagblad 17-6-1919.

Festklædte vordingborgensere i Saras Have – området syd for Gåsetårnet.

”Dette Dannebrog, der vil kunne ses fra alle Indgange til vor By, vil minde os om, at til et Folk – til en Nation vi alle høre, og det vil paa vort Lands Minde- og Højtidsdage hilse Borgerne og byde Omegnens Beboere og de fremmede, som besøger os, et ægte dansk Velkommen. Dannebrog er et Vidne om, at vi – og det bringer vi vor inderligste Tak for – har bevaret vor Nation, vort Folk og Land. Vi vil på denne Dag – Valdemarsdagen – udtale Ønsket om, at Dannebrog fra Sønderjyllands Genforening med Danmark til alle Tider maa vaje over et frit og selvstændigt Folk og Land, vaje over et arbejdsomt og dygtigt Folk i fredelige Forhold saavel udadtil som indadtil. Danmark leve”.

Højtideligheden blev afrundet med Carl Plougs flagsang ”Vaj højt, vaj stolt og frit vor Flag”, som blev skrevet i 1867 blot tre år efter nederlaget i 1864, og den historiske ring kunne dermed siges at være sluttet.

Folkemøde og fest

Efter flagoverrækkelsen trak folkemængden ind i Saras Have til et såkaldt folkemøde, ledet af højskoleforstander Dam fra Brøderup Højskole⁷. Den første taler var folketingsmedlem og tidligere konsilspræsident Klaus Berntsen, og også han talte ud fra den sønderjyske vinkel. Han slog fast, at det gjaldt om at have ”mærkemænd” iblandt sig: Mænd ”....som rejser

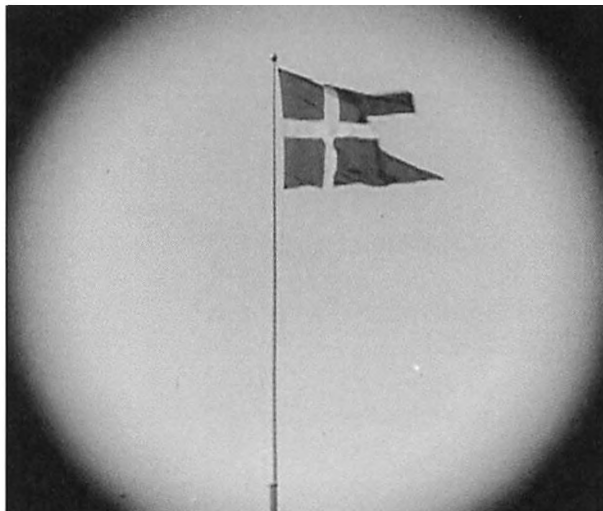
7. Vordingborg Venstreblad 16-6-1919.

Kamp for en god Sag, og selv om de falder, saa vil Sagen før eller senere sejre". Og sådanne mærkemænd var netop sønderjyderne, som nu stod til sejr.

Der næst talte højskoleforstander Rosendal og pastor Greel fra Idestrup, men nu blev fokus flyttet fra det sønderjyske. Rosendal fortalte om digteren Meir Aron Goldschmidt, som var blevet født i Vordingborg i 1819, og som dermed ville være fyldt 100 år, og pastoren talte ud fra ordene "Dig skal folkestammerne prise alle sammen" fra Davids salmer.

Hermed sluttede den mere officielle del af fejringen, og det var blevet tid til fest! I Kirkeskoven var der opstillet forlystelser: karusseller, et skydetelt samt i den mere kuriøse afdeling også såkaldte ægteskabsbureauer! Om aftenen var der underholdning ved den kongelige kammersanger Emil Holm, og der blev spillet op til dans i Kirkeskovpavillonen. Da det blev mørkt, kunne man desuden glæde sig over at se skoven blive illumineret⁸. Det vurderedes, at helt op til 10-12.000 havde været med til at festligholde dagen i Vordingborg⁹.

Med placeringen af flagstangen på ru-interrænet var det blevet understreget, at

det var her byens fælles markeringer fandt sted. Her var plads, ro til eftertænksomhed, og området var tungt ladet med middelalder, og dermed også, set med datidens øjne, national symbolik. Da der to år senere blev rejst en genforeningssten i byen, blev den da også placeret ved indgangen til området. Siden gled bevidstheden om Genforeningen i baggrunden, og genforeningsstenen blev flyttet til en mere ydmyg placering i udkanten af Kirkeskoven, hvor den stadig står.

Berit Margrethe Christensen

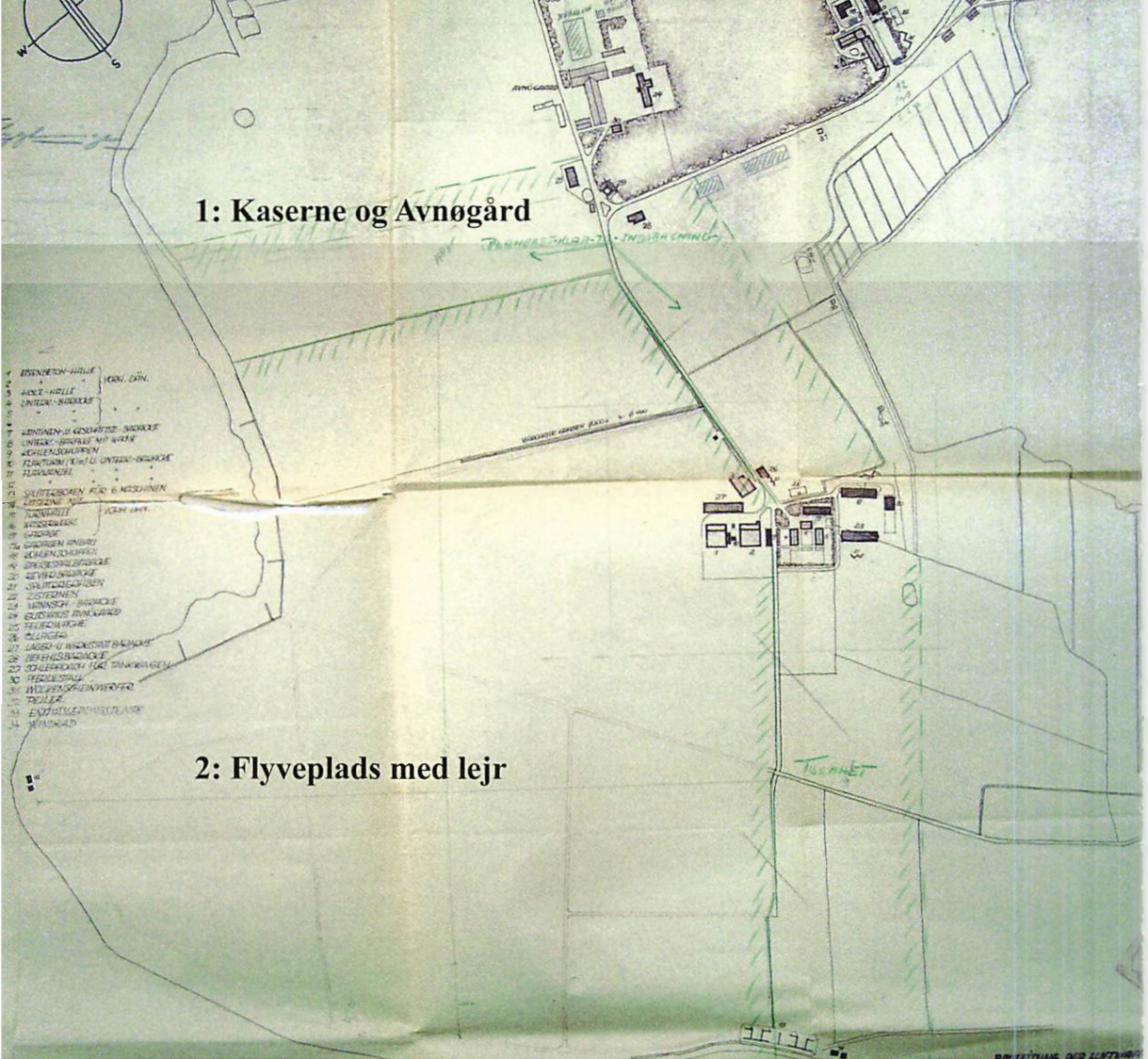
Født 1968. Cand.mag. i historie og forhistorisk arkæologi fra Københavns Universitet. Museumsinspektør for nyere tid ved Museum Sydøstdanmark og leder af Vordingborg Lokalhitoriske Arkiv.

8. Vordingborg Venstreblad 10-6-1919.

9. Vordingborg Avis 16-6-1919.

Flyvestation Avnø 1940 - 45

Af Marco Hansen

1: Kaserne og Avnøgård

2: Flyveplads med lejr

Oversættelse: 1. Betonhangar, 2. Betonhangar [sic], 3. Træhangar, 4. Mandkabsbarak, 5. Mandkabsbarak, 6. Mandkabsbarak, 7. Barak til Kantine og kommandodeling, 8. Mandkabsbarak med vagtlokale, 9. Tørve/kulskur, 10. Tårn til luftværnskanon med mandkabsbarak · 11. Standplads til luftværnskanon · 12. Standplads til luftværnskanon, 13. Jordshelter til 6 fly, 14. Kaserne m., 15. Gymnastiksal, 16. Vandværk, 17. Garage, 17a. Tilbygning til garage, 18. Tørve/kulskur, 19. Kantinebarak, 20. Infirmeri, 21. Dækningsgrave, 22. Branddamme, 23. Mandkabsbarak, 24. Hovedhus Avnøgaard, 25. Brandstation, 26. Olielager, 27. Lager og værkstedsbarak, 28. Kommandokontor, 29. Mobilt sløringstativ til tankvogne, 30. Hestestald, 31. Lyskaster til navigation, 32. Peilehytte, 33. Drænvandpumpe, 34. Vindmølle. Kilde: Rigsarkivet.

I 5 år benyttede og byggede det tyske flyvevåben under anden verdenskrig (*Luftwaffe*), flyvepladser i Danmark. Det tyske *Luftwaffe* havde i 1945 efterladt en moderne militær infrastruktur i landet. Det er bygninger, opført under den tyske besættelse på Luftmarinestation Avnø denne

artikel handler om. Enkelte få anlæg har overlevet som spor i kulturmiljøet fra den tid på Avnø Naturcenter frem til i dag.

Ingen tysk byggeri på Avnø?

”Avnø var den eneste danske flyvestation der ikke blev bygget af tyskerne eller ople-

vede en større udbygning i besættelsesårene.”¹ Skriver N. M. Schaiffel Nielsen i sin bog om Flyvestation Avnø’s historie fra 1993. ”Der var flere bemærkelsesværdige anlæg og træbygninger på Avnø under den tyske besættelse [...] det ville være af stor interesse at få netop denne del af historien på plads” skriver dr. phil. Per Ole Schovsbo 2002 om kildesituationen for den tyske udbygning af Avnø 1940 - 45. To citater, der lader til at modsige hinanden og inviterer til undersøgelse. Per Ole Schovsbo belyser herunder den lange historie af Avnø Gods, den senere Flyvestation². Denne artikel er en opfølgning, der forsøger at belyse bygningshistorien på Avnø i de 5 besættelsesår.

Det, at selve flyvepladsen ikke oplevede større udbygning under besættelsen kunne jeg ikke få til at passe helt allerede efter læsning i registreringen af bygninger og kulturmiljø fra 1999 udført af arkitektfirmaet Arp og Nielsen og Køng Museer.

Luftwaffes bygningstjeneste førte opdaterede kartotekskort over alle operative militære flyvestationer de benyttede.³ Kortene er bevaret i Rigsarkivet for næsten alle flyvepladser i Danmark. En af undtagelserne er Avnø. Kortet findes i arkivregistraturen men er bortkommet fra kassen.⁴ En sørgelig følge af den tillid vores arkiver har vist brugerne og som enkelte ikke kunne leve op til. Så her var ingen hjælp at

hente til mere viden om tysk brug af Avnø.

I efterkrigstiden skal de danske flystyrker rejse sig af støvet. Et udvalg til undersøgelse af flyvepladserne i Danmark bliver stiftet og dette arkiv er heldigvis bevaret i Krigsministeriets materiale i Rigsarkivet og sætter os i stand til at lave en fremstilling af Luftmarinestation Avnø i 1945.

Luftmarinestation Avnø var ganske vist ikke bygget af tyskerne. Men af Marinens Flyvevæsen (fra 1931 benævnt Søværnets Flyvevæsen). Flyvepladsens areal forblev uforandret krigen igennem.⁵

Hvis vi altså ser bort fra de sidste 4 måneder af 1945 hvor udvidelser af arealet blev indledt som det har vist sig. Det er dokumenteret i materiale som disse militære inspektører har efterladt sig i Rigsarkivet.

I første omgang ingen tysk interesse

Luftmarinestation Avnø, i årsrapporten for året 1940/41⁶ indberetter at som følge af den tyske besættelse begyndte afrigningen af stationen den 11. 04. 1940.

I tidsrummet mellem den 16. til den 30. april hjemsendtes størsteparten af det faste mandskab og 2/3 af værnepligtsstyrken. Luftmarinestationen fortsatte herefter sin drift under dansk flag med en minimal beredskabsstyrke frem til den 5. august 1940.⁷

---

1. Schaiffel: S. 42. Indledning til kapitlet Besættelsen. S. 42 - 53.

2. Schovsbo 2002, s 83.

3. Bla. RA. 0201-018: Arkivalier af tysk proviniens. K-509, K510 og 515 General der Luftwaffe in Dänemark.

4. Jf. RA. 0201-018: Arkivregistratur. Pakke CXLIX.

5. Sammenlign: Furesø Museer Nyt 06 november 2009. Side 10-11. Undertegnedes dokumentation af Flyvestation Værlose. Hærens flyveplads bliver genstand for omfattende udvidelser i løbet af besættelsestiden.

6. RA. 0420-006-E8. Søværnets Flyvevæsen. LMS: Avnø. Årsrapp 1930-43. Årsrapport for perioden 01. 04. 1940 til 31. 03. 1941. S. 04. Se også Schaiffel s. 42.

7. Kristensen side 122. I værket Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. Verdenskrig fra 1988 angives overtagelsestidspunktet til juni 1940. Forfatterne benyttede sig af britiske efterretningsrapporter til at beskrive de tyske flyvestationer i Danmark ud fra noten: 148. AIR 40/1235: Air Intelligence. July 1941-May 1945. Demark. Kilden er som samtidigt efterretningsmateriale tilblevet i krigstid behæftet med usikkerhed.

Appelpladsen foran kasernen den 15 marts 1942. Der afholdes parade i anledning af den tyske "Volkstrauertag/Hel-dengedenktag". Den tyske kantinebygning ses i baggrunden. Forfatterens samling.

Datoen for Luftmarinestation Avnø i Søværnet blev til *Fliegerhorst Aunö* i Luftwaffe.

Fra luftmarinestation til tysk Fliegerhorst Avnø.

Krige spiser mennesker. For at opretholde en fast strøm af nye soldater fandtes der under 2. Verdenskrig lige så mange forskellige militære skoler som de kæmpende parter havde regimenter. Den lille danske skoleflyveplads blev den 9. april først forbigået med et lille fnys af Luftwaffe til fordel for Værløse flyveplads og Københavns Lufthavn, Kastrup. Mandskabet kløede sig i nakken og hørte nu det triste budskab om Danmarks besættelse i radioen. "Der skete intet" hvis vi skal tro civilingenør Brendstrup's samtidige beretning.⁸

Bygget som Luftmarinestation i 1930, beslagnet af det tyske Luftwaffe fra 1940

– 45 og i oktober 1940 indlemmet som en ny afdeling af *Flugzeugführerschule (FFS) A/B 10* i Warnemünde og underlagt A/B 42. I Januar 1943 bliver resten af *FFS A/B 10* forlagt til Avnø.⁹ Den tyske flyveskole bruger pladsen frem til 7. april 1945, hvor flyvningerne indstilles. Skolen forlader Avnø og forlægger mod Warnemünde. Flyvepladsen omkring Avnø Gods har, hvis vi ser bort fra de sidste uger inden befrielsen hele sin tid på tyske hænder kun været flyveskole.

Avnø klar til krig i sidste øjeblik
Undtaget er de sidste 4 uger af 2. Verdenskrig hvor 2 tyske enheder forlagde til Avnø. En gruppe minestrygefly og en gruppe støttefly til panserværn lod til at begynde med at indrette sig på flyvepladsen. Flyene til minestrygning var velprøvet gennem krigen. En ombygget version af det tyske

8. Schaiffel: S. 42.

9. Touvdal. FHT. 1998/1. S. 12.

transportfly Junkers Ju 52/3m. Flyet var udrustet med en motorgenerator og en stor metalring under kroppen. Når generatoren blev slået til blev et meget kraftigt magnetfelt dannet under flyet, der efterlignede det magnetiske signal et skib ville afgive. Flyene kunne stryge engelske magnetbunderminer fra luften i lav højde over havet. En tilsvarende minefly-gruppe var stationeret på Værløse. Fjendtlig panser var en stor mundfuld for de tyske kamptropper i krigens afsluttende fase. I denne tid kort før undergangen så en række mere eller mindre opfindsomme improvisationer dagens lys. Denne er værd at dvæle en smule ved på det her sted. Tyskerne havde udviklet det første rigtige panser nærbekæmpelses våben. Den frygtede panserværnsraket: Panzerfaust. Et simpelt men kraftigt infanterivåben dog med kort rækkevidde. Det kunne betjenes af alle efter et kort kursus. En Bücker Bü 181 Bestmann var et enmotors monoplan typisk indsat militært som trænings eller kurerfly. Typen udmærkede sig ved gode flyveegenskaber. Flyet blev nu udrustet med 4 stk panzerfaust som vingebævnings. En kampvogns svage punkt er ud over bælteerne dens toppanser over motorrummet. Dette fly med sine panserværnsraketter skulle søge lavt og tæt ind på modstanderen. Herefter prøve at ramme den fjendtlige kampvogn i de tynde pan-

serplader i toppen af motorrummet. En Bü 181 "panserjager" er bevaret hos deutsches Technik Museum i Berlin.

Stationeringerne i de sidste uger af besættelsen bekræftes i de engelske "Ultra" aflytningsrapporter¹⁰ og i optællingen af de fly der står på Avnø flyveplads den 05. maj 1945. Ved kapitulationen blev 23 fly registreret og indberettet på Avnø af de tyske myndigheder til den britiske No. 83 Air Disarmament Group¹¹.

Det er kun få uger inden sammenbruddet. Men det vil vise sig at være nogle få uger der er værd at bemærke. De nye brugere når at afspejle sig i udbygningen af pladsen, selv så tæt på de tyske styrkers kapitulation. Der planlægges en udvidelse af landingsfeltet og der opføres yderligere felthangarer til de mange nye fly. Alt dette arbejde når ikke at blive afsluttet inden 5. maj 1945. Men udvidelserne er dokumenteret i rapporterne inspektørerne afleverer til det Luftmilitære udvalg i 1945/46¹².

Efter befrielsen i maj 1945 fortsætter Avnø sin lange historie som flyveskole igen i dansk tjeneste. I 1951 ender tiden som Luftmarinestation og det nyoprettede flyevåben tager over med op og nedture under dansk flag frem til den 25. januar 1993 hvor det sidste militære fly forlader FSN AVNØ.¹³

---

10. KEW: Ultra. HW 5/721. Via. Jørn Junker.

11. RA.1055-008. A27. Afskrift af indberetning fra den danske forbindelsesofficer Obrstlt. v. Wedel til de britiske myndigheder fra den 15. 05. 1945. Aeroplanes grounded on Danish Airports: På Avnø indberettes 1. Bücker Bü 131 Jungmann, 10 Bücker Bü 181 Bestmann (Panzerjagdstaffel 151) 1 Junkers Ju W 34, 10 Junkers Ju 52/3m (fra 1. MsG) og 1 Messerschmidt Bf 109G. Se også Love: S. 51-52 og 107.

12. RA. 1055-008. Luftmilitære Udvalg 1945-50: A28.: Inspektørerne noterer deres observationer på et tysk kort fra Bauleitung der Luftwaffe i Kastrup fra 1941. De bygninger der er tilføjet siden sommeren 1941 er tegnet ind i hånden og den planlagte udvidelse af landingsfeltet er indtegnet.

13. Schaiffel: S. 140.

Sommeren 1941: Tyske flyverelever nyder den danske sommer på altanen af luftmarinekasernen. Forfatterens samling.

Tysk byggetjeneste rykker ind

Avnø blev oprettet som tysk tjenestested i Luftwaffe. På tysk hed flyvepladsen ind til maj 1945: *Fliegerhorst Aunö*.

Luftwaffe udgav følgende dækbetegnelser for kommandomyndigheden på Avnø: Fl.H.Kdtr. (E) Aunoe frem til jan. 1941; Flughafen-Stützpunktkdo. 7/XI frem til oktober 1942; Fl.Pl.Kdo. B 6/XI frem til marts 1944; Flugplatzkdo. Fl.H.Kdtr. A(o) 106/XI Kopenhagen-Kastrup frem til maj 1945). Administrationen af alle tyske flyvepladser i Danmark lå under *Luftgau XI* i Hamborg. Det betyder det sidste romertal efter skråstregen. Den ansvarlige myndighed for tyske byggetjeneste var *Bauleitung der Luftwaffe i Kastrup*. Kastrup udnævnte en officer med rang af kaptain (Hauptmann) som Platzkommandant. En administrativ officer af ældre årgang, der varetog funktionen som kasernemester.

Luftwaffes pilotgrundskole startede med at bruge flyvestationen som den var ved overtagelsen. Det viste sig dog hurtigt, at pladsen var for trang og faciliteterne ikke kunne levede op til moderne tysk militær skolelufttrafik. De tyske flyverelevhold fra *Flugzeugführerschule (FFS) A/B 10* i

Warnemünde var større end pladsen havde kapacitet til. Det skulle bygges væk. Landingsfeltet var for dårligt. Det skulle drænes væk. Luftmarinestation Avnø undergik fra efteråret 1940 frem til over sommeren 1941 en ganske pæn bygningsmæssig udvidelse, når det sættes i forhold til flyvepladsens størrelse.

I efteråret 1940 begyndte arbejderne til udvidelse af den tidligere danske militær-flyveplads. Luftwaffe brugte nogen ressourcer på forbedringer og udvidelser af flyvestationens indretning og logistik. Flyvepladsen udfyldte sin rolle som skolebase og øvelsesflyveplads til den grundlæggende uddannelse indenfor flyvning. Det indbefattede skoling i grundlæggende visuel navigation, start og landing uden at blive dræbt eller skrotte sit fly.

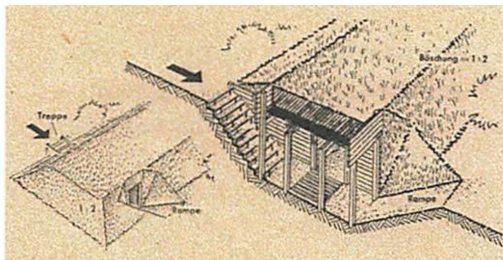
Det høje antal flyulykker på Avnø vidner om, at blive pilot i det tyske flyvevåben var med livet som indsats.¹⁴ I besættelsens sidste år indtræffer en gradvis afmatning af aktiviteterne på flyvepladsen. Luftwaffe manglede ikke fly, men piloter og andet flyvende personel var der blevet kraftigt tyndet ud i krigens anden halvdel. Ydermere begyndte den almindelige brændstofmangel at gøre sig bemærket. Men Fliegerhorst Avnö fortsætter sit virke som øvelsesflyveplads frem til foråret 1945.

Nærforsvar, befæstning og dækningsgrave

På Avnø blev der i sommeren 1941 bygget 4 delvist overdækkede beskyttelsesrum i jord og tømmer. De 2 første lå ved kasernen og de to sidste stod til rådighed for mandskabet fra elevbarakkerne i den lille lejr på selve flyvepladsen.

Bygningerne er ikke særlig spektakulære men disse beskyttelsesrum af mursten, jord og tømmer dokumenterer noget af det

14. Schaiffel: S. 43 – 45.

Tegning af den type dækningsgrav der blev bygget på Avnø i sommeren 1941 fra den tyske byggetjenestes (Organisation Todt) vejledning. OT-Lufschutzbauten Heft 1: Ls Gräben.

første bunkersbyggeri i Danmark under den tyske besættelse. Beskyttelsesrummene blev udført efter førkrigstidens byggenormer der endnu ikke tog højde for den moderne luftkrigs tæppebombardementer. De tyske dækningsgrave har ikke efterladt sig spor. Der foreligger foto og kort dokumentation.

Dækningsgrave eller på tysk: LS (Luftschutz) - Gräben blev bygget i forskellige materialer lige fra en simpel uoverdækket grøft i jorden til store tømmerkonstruktioner eller bunkere af præfabrikerede beton-elementer.

Retningslinjerne havde dog en lang række krav til indgangspartiet, grundplan, indretning og mere specifikke standarder afhængig af i hvilke materialer dækningsgraven blev bygget i. Alt var i bedste tyske stil normeret helt ned til hvilket værktøj der skulle bruges. Det tyske paramilitære ingeniørkorps: Organisation Todt, udgav løbene opdaterede byggreglementer, der blev tilpasset krigserfaringerne.

Fliegerhorst Avnø var af Luftwaffe under Besættelsen kategoriseret som som skole- flyveplads og ikke et støttepunkt, der var indrettet til forsvar.¹⁵ På flyvesta-

tionens arealer blev der ikke indrettet infanteriforsvar ud over indhegning af arealet.

Flyvepladsen strækker sig over et ganske stort areal. Jeg har her i fremstillingen for oversigtens skyld valgt at opdele pladsen i disse 2 områder:

- 1: Kaserne og Avnøgård.
- 2: Flyveplads med lejr.

1: Propaganda og kulskur ved skolekaserne og gods

Et fotografi fra sommeren 1941 af Luftmarinestationens kasernebygning viser et stort V-tegn af tømmer ved sportspladsen. Tegnet er opstillet på ordre fra det tyske propagandaministerium:

I dagene inden den 16. juli 1941, slår det sidste nye våben i kampen mod England ned i dyngen på skrivebordet hos General der Luftwaffe i Danmark. Der er tale om en helt ny kampagne, der skal vende V-tegnets sejrs-symbol til tysk fordel. Tegnet havde fundet for stor udbredelse i de tyskbesatte lande i løbet af 1940. Så i stedet for at bekæmpe den folkelige modstand med vanlig nådesløshed, valgte beslutningstagerne i den tyske propagandamaskine at skifte stil og annektere ”brandet” V til eget brug.

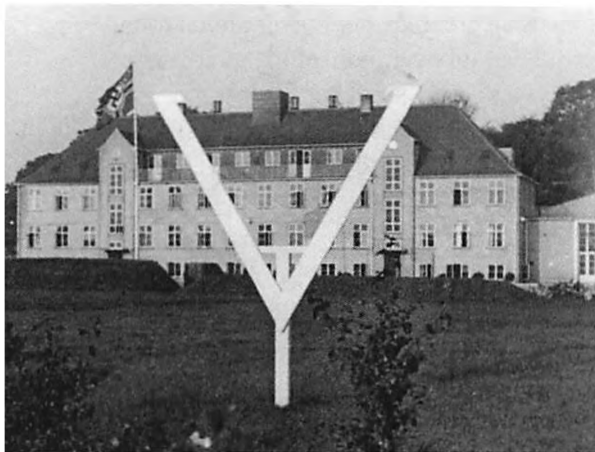
Bogstavet V skulle for den tyske værne-magt fra nu af betyde nøjagtigt det samme som for englænderne:

”Victoria” - sejr på alle fronter.

Forholdsordrerne indeholder en række forslag til udsmykning af tjenestestederne og giver det lokale personel ret frie hænder med hensyn til kreativitet.

Disse V- tegn dukkede efter marts 1941 op på hovedparten af tyske kaserner. Betydningen af tegnene er mildest talt blevet

15. Se også: Schovsbo 2002, s 83.

Efterår 1941: Tysk "V"-propaganda foran kasernen foråret 1941. Volden til beskyttelsesrummet ses i baggrunden af billedet. Hornauer/ Forfatterens samling.

Tyske bygninger opført i 1941:

- 3 tårne til luftværnskyts (Flakturm)
- 6 overdækkede felthangarer ved stranden.
- Værkstedsbarak
- Olielager
- Infirmeribarak
- 2 indkvarteringsbarakker som udvidelse af den danske lejr.
- Kantinebarak med vagt
- 2 dækningsgrave
- 1 branddam i jernbeton
- Kul/tørveskur
- Tilbygning til garage
- Branddam i jernbeton ved sportsplads
- Brandstation
- Kommandokontor
- Mobilt skjul til tankvogne

fortolket bredt. Det har bidraget til mange gætterier og vandrehistorier.¹⁶

Foran den tidligere danske kaserne på Luftmarinestation Avnø blev et stort V i tømmer opført på sportspladsen.

Et nødstrømsanlæg bliver etableret i løbet af 1943. Generatoren kommer til at ligge i en lille delvist nedgravet bygning på den modsatte side af adgangsvejen ved hovedvagten.¹⁷

De to små ammunitionsmagasiner (krudthus og bombehus) der ligger i skoven bag kasernen er ikke indtegnet på den tyske oversigt fra sommeren 1941. Bygningerne er danske og projekteret i 1937¹⁸.

Tyske bygninger opført i perioden 1942-45:

- Motorgeneratorhus til nødstrøm.
- Hovedvagt ved indkørsel.
- Kartoffelkælder ved kulskur.
- 3 stk. hangarer/ladebygninger på vejen mellem kasernen og Avnøgård.
- Indkvarteringsbarak i forlængelse af avlsbygning ved Avnøgård.
- Muret bad og toiletbygning.
- 18 udgravninger til felthangarer langs kysten
- Klargøring til udvidelse af flyveplads.

16. Sørensen, J. E. og Skov, S. 33: "Vergeltung" og "V-Waffen": Er den meget frie fortolkning af tegnet i artiklen V - sten på Flyvestation Værlose af J. E. Sørensen og J. K. Skov i et af Værlose Museums årbøger fra firserne. De to forfattere har fastholdt meget værdifuld information omkring stenenes oprindelige placeringer på flyvepladsen. Men deres foreliggende fortolkning af stenenes betydning er ikke holdbar. Forfatterne beskriver i deres indledning den engelske oprindelse af V- tegnet. Længere nede i teksten opstår der en meget uheldig sammenblanding med det tyske udtryk "Vergeltung" (Sic!). Forfatterne bemærker, at det ikke har været "muligt at frembringe noget skriftligt om det".

17. RA. 0007.A623 Værloselejren 1937-50- Skrivelse fra Oberbauleitung der Luftwaffe til Hærens Bygningstjeneste 01. Bygningsdistrikt fra 04. 02. 1943. Nødstrømsgeneratoren som er skaffet af de danske myndigheder vurderes af de tyske myndigheder for lille til Værlose. Den ønskes derfor flyttet til Avno som mangler et nødstrømsanlæg.

18. RA. FA. 5003. 431. Etb.1501. Avno: Soværnets Bygningsvæsen 27. 04. 37. Ammunitionsmagasin. Plan og snit.

Ved indkørslen til Avnøgård lå den tyske brandstation, der blev opført i 1941. I krigens sene periode blev en mandskabsbarak i træ opført bag avlsbygningerne. En tilhørende bad og toiletbygning blev opført i sten og eksisterer stadig.

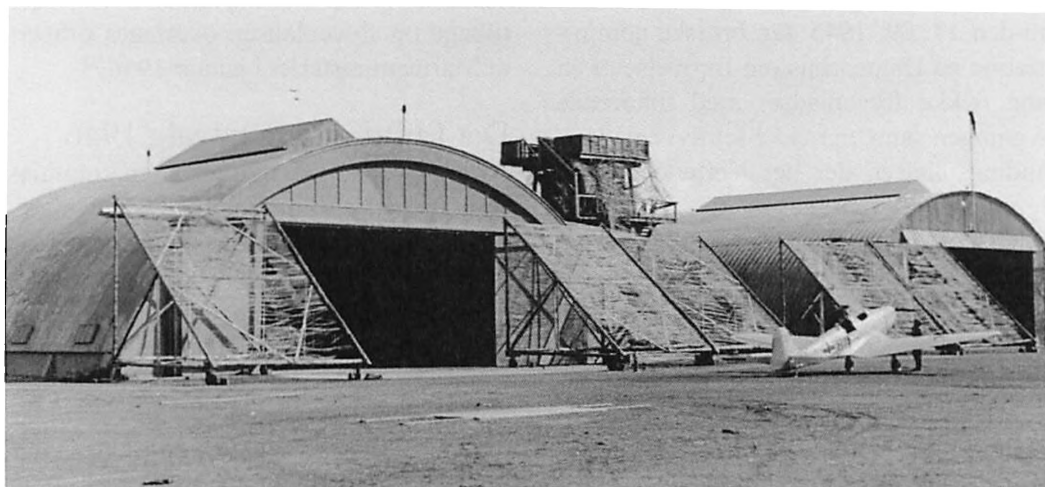
2: Flyveplads med optimeret skolelejr

Flyvepladsen blev i foråret 1945 opdateret med et antal nye standpladser. En naturlig følge af den stigende trussel fra de allierede angreb. Modtrækket på de tyske flyvepladser blev betegnet med begrebet Ausweich- eller Auflockerungsfläche, som lader til at dukke op som officiel betegnelse fra årsskiftet 1944/45.¹⁹ En dækkende dansk oversættelse af begreberne ville være: objektspredning.

Luftwaffe valgte under optimeringen af Avnø Flyveplads ikke at bygge en landingsbane af beton.

Der blev i 1941 opført 3 standpladser til luftværnskanoner. Den første platform blev placeret mellem de to danske hangarer på et 10 m højt tårn af tømmer. De to sidste var placeret ved kysten i perimetren af flyvefeltet. På de billeder fra 41 – 45, der foreligger af skytsstandpladserne er de ubevæbnet. På optagelser efter befrielsen er en kabine til flyveledelse blevet opført på tårnet mellem de to hangarer. Det har ikke været muligt at fastslå om denne ændring er gennemført under besættelsen. Flyveledelse på Avnø i tysk tid blev koordineret fra landingsfeltet af de fastansatte instruktører.

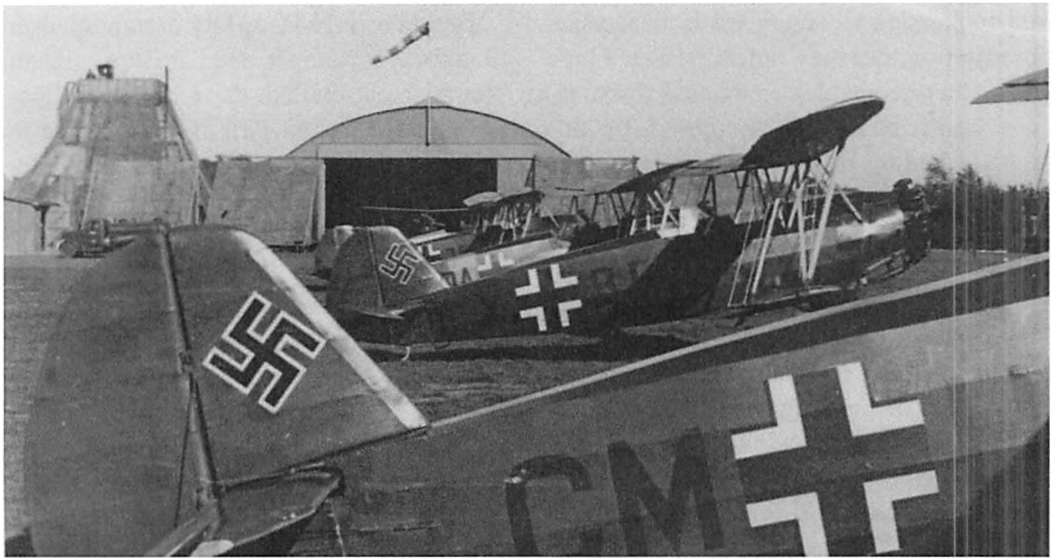
Det tætteste vi kommer på en status over Luftmarinestation Avnø efter 5 år med tysk administration og udbygning er derfor fra de besigtigelser som det luftmilitære udvalg udfører i 1946. Rapporterne er bevaret i Rigsarkivet.²⁰

10. 04. 1941. Kortsignatur nr. 1: "Jagerhangaren" af jernbeton og nr. 2: "skolehangaren" af blikplader med nr. 10: Det tyske Flak-tårn i midten. Tårnet er ubevæbnet. Bemærk sløringsstativerne foran portene. Parkeret står et Klemm Kl 35 monoplan. Et tosedet skolefly til elementær flyve undervisning med instruktør. Forfatterens samling.

19. Zapf: S. 11.

20. RA. 1055-008. A28. Besigtigelsesrapporter for flyvepladser læg 7. Udfærdiget i slutningen af 1945.

Sommeren 1941. Focke Wulf Fw 44 Stieglitz skolefly linet op på pladsen foran den dansk byggede skolehangar på Avnø. På toppen af Flaktårnet er der opstillet et vagtskur, der skal give den vagthavende lidt læ mod elementerne. På billeder efter krigen er en lille kabine blevet opført på toppen af tårnet. Der er dog ingen belæg for det er sket i tysk tid. Forfatterens samling.

Krigs- og marineministeriets kontor for Luftmilitære sager anmoder i skrivelse fra den 17. 09. 1945 den britiske administration på Dagmarhus om frigivelse af en lang række flyvepladser med tilhørende bygninger, samt en række feltflyvepladser/landingspladser, der her i efterkrigstiden ligger på civilt område.

RAF og No. 83 Air Disarmament Group sidder tungt på de tidligere baser fra Luftwaffe og ønsker at sikre sig at afvæbningen og destruktionsen af det tyske materiel bliver udført grundigt. Avnø bliver først officielt frigivet til de danske militære myndigheder den 15. 11. 1945.²¹

Det luftmilitære udvalg meddeler Marineministeriet den 23. 11. 1945 om at bri-

tiske myndigheder har frigivet Luftmarinestation Avnø. Marineministeriet melder tilbage og flyvepladsen overtages officielt af Marineministeriet i januar 1946.²²

Det Luftmilitære udvalg 1946

Avnø flyveplads besigtiges af en kommission fra det Luftmilitære udvalg i marts 1946 som led i en landsdækkende undersøgelse af alle tysk byggede og benyttede flyvepladser i Danmark med henblik på genopbygningen af et nyt dansk flyvevæsen i efterkrigstiden. Inspektørerne fra Krigsministeriets kommission er udmærket klar over at de står på trinnet til en ny tidsalder med hensyn til udviklingen af den militære flyvning.

21. RA. 1055-008_A27: Skrivelse fra Office of the British Air Attache, Dagmarhus, Copenhagen til Krigsministeriets kontor for luftmilitære sager.

22. Ibid.: Skrivelse t. det Luftmilitære Udvalg. "[...] skal Marineministeriet udtale, at det er indforstået med ind til videre atter at overtage Luftmarinestation Avnø".

Mulighed for indsættelse af jettfly eller ”reaktionsdrevene Luftfartøjer” som det hed dengang havde derfor prioritet i vurderingerne af flyvepladserne i Danmark efter besættelsen. Vi er i 1946 dog stadig langt fra i jetalderen her på Sydsjælland og undersøgelses kommissionen bemærker tørt følgende i deres rapport om Avnø:

”Pladsen er egnet til almindelig Skoleflyvning. Indflyvningsforhold særdeles gode.”²³

De første kurser i elementærflyvning for hærens og marinens officerer starter i maj 1946 fra Luftmarinestation Avnø²⁴.

Man kunne her til sidst som et moderne menneske i 2020 uden særlig kendskab

til militærflyvning, spørge sig om tyske Luftwaffe under 2. Verdenskrig ikke havde en smule betænkeligheder med at lade uøvede flyverelever humpe ned af ujævne græsmarker. Det skal ses i lyset af de forventninger tyske piloter havde til deres militære flyvestationer. Landingsfelter som på Avnø var for tyske piloter under 2. Verdenskrig mere reglen end undtagelsen. En tysk operativ flyveplads var selv i hjemlandet under 2. Verdenskrig ofte ikke mere en græsmark hvor hullerne var blevet fyldt op. Det var mere et spørgsmål om at i det fredelige Danmark og Avnø, kunne de tyske flyverelever mavelande i græsset under forholdsvis trygge rammer under deres

Bücker Bü 181 Bestmann i loftet på deutsches Technik Museum, Berlin. Nogen gange overgår virkeligheden fantasien. Disse små tyske fly skulle gå i krig mod kampvogne i 1945. Foto: Marco Hansen 2011.

23. Ibid.

24. Schovsbo 2002, s 84.

krigsbetinget alt for korte uddannelse.²⁵

Deres danske flyverelevkollegaer trængte til deres første soloflyvninger på nøjagtig den samme græsmark før krigen og efter krigen frem til den endelige lukning af FSN AVNØ i 1993.

Bættelsestiden er kun en parentes i tidligere flyvestation og nu Naturcenter Avnøs lange historie. En parentes der har efterladt sig spor.

Med kilderne fra Rigsarkivet under armen, foreslog jeg mine to gode kammerater dr. phil Per Ole Schovsbo og ingeniør Erik Steinmann Hansen, at se nærmere på de efterhånden få spor historien og tiden havde efterladt i terrænet på Naturcenter Avnø.

Denne artikel er resultatet af vores fælles undersøgelse.

Kontoret for Luftmilitære Sager²⁶

Journalnummer 210

Besigtigelse af Flyveplads Agnø
Beliggenhed 55O05'N 11O 45'E

Højde over Havet 2 m (Se bilag 1 og 2)

I. beskrivelse

Jernbanestation: Lyndby.

Startbaner:

Ingen Cementbaner, men der kan landes og startes overalt på hele Flyvefeltet. Største udstrækning 100 m NO-SW og 950 m OtN til WtS. Udvidelser er projekteret mod Nord med ca. 130 m og mod Øst med ca. 200 m (se Bilag 2).

Grundvandstand:

0,5 – 1,5 m.

Hangarer:

2 stk. 20,5 x 24 x 5,2 m

1 – 28 x 20, Portåbning 16 x 4,5 m.

Luftfartøjsstandpladser:

6 stk 8,5 x 10 x 2,9 m (skærmet mod Regn).

18 Udgravninger under bygning.

Kaserne og Barakker:

Luftmarinens Kaserne

17 Barakker til forskellige formål,

Underbringelse, Køkken, Vagt,

Administration o. s. v.

---

25. Petersen: Tyske fly i Dk. bind III. s. 73 – 85. Kapitlet giver en meget dækkende beskrivelse af uddannelsesforholdene ved de flyvende enheder i Luftwaffe på flyvepladser i Danmark under anden verdenskrig. Redegørelsen for de store tab ved øvelsesflyvningerne gør et særligt indtryk.

26. RA. 1055-008. A28. Læg 7.

Tankanlæg:

1 Tank a'50.000 l.

1 - 12.600 l

1 - 4.000 l

Forbindelsestjeneste:

Direkte Telefon til Kastrup, Vordingborg og Warnemünde.

Fjernskriver – København

Radio, Pejling og alm. Radiokorrespondance.

Sikkerhedstjeneste:

Rand og Hindringsbelysning.

Ingen permanent Startbanebelysning.

Pejler og Baake.

II

Muligheder for Anvendelse som militær hovedflyveplads.

3 Startbaner a 2 km's Længde kan ikke indlægges på denne Plads.

III. Bemærkninger

Pladsen er egnet til almindelig Skoleflyvning. Indflyvningsforhold særdeles gode.

Kilder

Rigsarkivet (RA)

RA. 0003 Afviklingsudvalget af 16.

05. 1945. Pk. 8: Diverse materiale.

Materiale vedr. div. flyvepladser (59).

RA. 0201-018: (Stockholmsarkivet)

Arkivalier af tysk provinens. K-509, K510 og 515 General der Luftwaffe in Dänemark.

RA. 0420-006-E8: Søværnets

Flyvevæsen.

RA_0007. A623 Værløselejren 1937-50.

RA. Håndskriftsamlingen XVI Danica

203. 7/142: Küstenverteidigung VI.2,

Bd. 1 u. 2. 26.3.1941 – 10.11.1943.

RA. 1055-008. Luftmilitære Udvalg

1945-50: A27. A28.

RA. FA. 5003. Forsvarets

Bygningstjeneste tegningsarkiv. 431.

Etb.1501. Avnø.

National Archives, Kew (NA)

Ultra files HW 5/721

National Collection of Aerial Photography (NCAP)

Print 4225. Sortie 2109. 24. Apr. 1945.

F20- K64-27000”

Jes Tovdahl, Roskilde

Billedsamling Alfred Wolf, skråfoto Avnø 1948.

Marco Hansen, Hørsholm

Billed- og albumsamling, div. foto Fliegerhorst Avnø 1940-1943.

Litteratur

Anker, Poul E.: De danske militære flyvestyrkers udvikling 1940-1945. Bind II. Første og andet halvbind. Odense 2001 – 2006

Hansen, Marco: Tysk feltflyveplads på Førslevgaard 1944 - 45. *Årbog for Historisk Forening for Vestsjælland 2019*. S. 84-90.

Hansen, Marco: Anden verdenskrigs kulturspor på Flyvestation Værløse. *Furesø Museer Nyt 06 november 2009*. Side 10-11

Hansen, Marco: *Væreg*. Dokumentation af Flyvestation Værløse i perioden 1939 - 45. Bygninger og anlæg. Værløse 2009.

Kristensen, Henrik Skov, Claus Koføed, Frank Weber: *Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. Verdenskrig*. Århus 1988.

Løve, George: *Tilintetgørelsen af Luftwaffe i Danmark 1945*. Næstved 2000.

Neufert, Ernst (red.): *OT-*

Luftschutzbauten. LS - Gräben. Heft 1.

Nielsen, N. M. Schaiffel: *Flyvestation Avnø*. Dansk militær flyveskole i 62 år. Jelling 1993

Petersen, Carsten: *Tyske fly i Danmark*. Bind III. Ringkøbing 1993.

Schovsbo, Per Ole, Otio Arp: *Avnø*. En foreløbig registrering af bygninger og kulturmiljø. Vordingborg 1999.

Schovsbo, Per Ole, Flyvestation Avnø. *Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 2002*. S. 75-86.

Sørensen, J. E. og Skov, J. K.: V - sten på Flyvestation Værløse. *Værløse Museums årbog* 1985. S. 33 - 37.

Touvdal, Jes: Flyvestation Aunø anno 1941. *Flyvehistorisk Tidsskrift (FHT)* 1998/1. S. 12 - 14.

Zapf, Jürgen: *Flugplätze der Luftwaffe 1934-1945 - und was davon übrig blieb*. Band 5 - Mecklenburg-Vorpommern. Zweibrücken 2006.

WWW

Det Kongelige Bibliotek: *Danmark set fra luften*. <http://www.kb.dk/danmarksetfraluften/>

Geodatastyrelsen: *Kortforsyningen*. <https://kortforsyningen.dk/>

Historisk Samling fra Besættelsestiden: http://www.besaettelse-befrielse.dk/leksikon_s.html

Lexikon der Wehrmacht: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/>

Avnø Naturcenter: <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/naturskoler/sjaelland-lolland-og-falster/avnø-naturcenter/>

Tak til Jes Touvdal, Roskilde for at dele billeder fra hans samling med os til denne undersøgelse.

Marco Hansen

Marco Hansen er opvokset på Fanø. Uddannet på Syddansk- og Københavns Universitet. Været tilknyttet projektet Befæstningsanlæg i Danmark 1858 - 1945. Miljøministeriet, Skov og Naturstyrelsen fra 1989 til 98. Formand for Besættelsestidshistorisk Selskab for Esbjergområdet fra 1990 - 96. Koordineret dokumentation og indsamlingsarbejde på Stevnfort i 2000. Dokumenteret bygningerne fra besættelsen på FSN Værløse 2007 - 09. Aktiv i foreningsarbejde. Siden 2013 ved det private museum Gillelejegruppen i Nordsjælland. Aktiv i restaurering af historiske militærkøretøjer. Ejer, forfatter og webmaster for det kulturhistoriske formidlingsprojekt Esbjerg Havn i Atlantvolden (www.atlantvoldsydvest.dk).

Boganmeldelse

Mikkel Kirkebæk, "Den yderste grænse i Politik og ideologi" og "Den yderste grænse II Krig og efterkrigstid", Lindhardt og Ringhof Forlag A/S, 2019, hhv. 532 sider og 680 sider

Anmeldelse af Mogens Bak-Hansen

Der er tale om et enormt og gennemarbejdet værk, hvor forfatteren over en flerårig periode har forsket i emnet om primært de danske hjælpetropper i de baltiske lande i 1919 og sekundært andre hjælpetropper i nærområdet og også har modtaget projektstøtte.

Det handler om befrielseskrigen, borgerkrigen eller den imperialistiske krig – alt efter politisk ståsted - der fandt sted i det baltiske område i forbindelse med Ruslands sammenbrud under oktoberrevolutionen og det tyske nederlag ved 1. Verdenskrigs afslutning. Pludselig var der et magtvakuum, hvor demokratiske og/eller nationalistiske kredse i Finland, Polen og de baltiske lande forsøgte at oprette selvstændige stater i kamp mod den røde hær. For de baltiske områders vedkommende skete det i usikre alliancer med den hvide hær i Rusland (antibolsjevistiske hære) og med tyskbaltske korps, hvis endemål var et andet Rusland eller en tysk stat på baltisk område.

Særegent ved 2 binds værket er, at det på trods af at 100 år er gået er et af de første grundige forskningsbaserede værker om emnet, og at formålet er at udforske de frivilliges egne nedfældede erindringer og at vurdere såvel disse erindringer som de kommunistiske erindringer og fremstillinger i et kritisk lys.

Hovedfortællingen handler om et dansk hjælpekorps, Dansk-Baltisk Auxiliær Corps (herefter forkortet DBAC). Danmarks regering værner om Danmark som en neutral stat og derfor holder vi os ude af konflikten i øst, men vores nærmeste allierede England forsøger at lægge pres på den danske regering for at få den til at ændre kurs, da de i betydelig grad ydede materiel støtte til oprørerne i øst. Englænderne lod deres skibe udsejle fra Danmark på trods af den danske neutralitetspolitik. Efter engelsk pres solgte danskerne også 900 Mad-

sen rekyl-geværer (maskingeværer), selv om danskerne kunne have en anelse om at eksporten ville gå til selvstændighedsbevægelserne i de baltiske lande. Ifølge den danske neutrale kurs måtte man heller ikke åbenlyst hverve folk til privat krigsindsats. Men en dansk erhvervsmand, Aage Westenholz, der er meget aktiv omkring styrkelse af det danske forsvar, engagerer sig i et projekt for at bekæmpe bolsjevismen, som han er indædt modstander af, og han forsøger at danne et privat korps til indsats i de baltiske lande. Blandt de økonomiske støtter er ledende folk i F.L. Schmidt, der har økonomiske interesser og landbesiddelser i Estland. Westenholz' bestræbelser munder ud i et korps på knapt 200 mand. Esternes dårlige økonomi, opbygning af egen hær og hensyn omkring jordreformer forhindrer yderligere afsendelser af dansk mandskab, idet man ved overgang til estisk statsborgerskab kunne blive tildelt jord. DBAC købte engelske uniformer, da det ikke var muligt at være i dansk uniform pga. vores neutralitet. Den danske radikale regering forholder sig under hele forløbet meget passiv. Regeringen leverede derimod levnedsmidler, medikamenter og en ambulance til de baltiske folk. Den politiske modstand mod hjælpekorpsset koncentrerede sig hos kommunister (venstresocialister) og den radikale og socialdemokratiske ungdomsbevægelse. Inden den danske afskibning havde Finland sendt et større antal frivillige (med krigserfaring fra den finske borgerkrig), artilleripjecer og geværer til Estland, svenskerne 300 frivillige og Den britiske flåde beskyttede estiske kystområder over for bolsjevikkernes angreb.

Central skikkelse i DBAC var udover Westenholz den en generation yngre Iver Gudme, der udover at læse sprog var aktiv i nationalkonservative kredse. Begge havde rødder i de frivillige skyttekorps, der på dette tidspunkt var i Danmark. Den dan-

ske regering tillod ikke at danske officerer i tjeneste blev hvervet af korpset, hvilket satte begrænsninger på, hvem der kunne lede det. Iver Gudme udpegedes som chef for korpset med dansk løjtnant af reserven, Richard Gustav Borgelin som adjutant og kompagnichef. I felten blev det i praksis Borgelin, der ledte de danske styrker, da Iver Gudme var optaget af kontakter til myndigheder og regnskaber. Den 26. marts 1919 sejler de danske styrker ud fra Københavns Havn. Via Hangö i Finland og Tallin i Estland slår de lejr i Nomme, hvor de trænes. Den danske styrke var bevæbnet med 24 maskingeværer og dermed blandt frontens bedst bevæbnede korps overhovedet.

Korpset var pga. ret kaotiske udsendesforhold blevet samlet hurtigt, og derfor kunne man ikke nødvendigvis vælge de bedste frivillige, men måtte i nogen grad vælge dem, der kunne afrejse hurtigt. Omvendt var der en overvægt af officerer, og der var mange med militær erfaring – dog de fleste ikke fra hæren, men fra de frivillige skyttekorps, der var rundt i landet. En del havde været i sikringsstyrken (beredskabsstyrke klar til at gå i krig og stationeret i kaserner og stillinger) under 1. Verdenskrig, men var blevet sendt hjem i foråret 1919. Forfatteren har delt de frivillige op i 5 grupper: ”ideologerne”, ”de professionelle”, ”lejesoldaterne”, ”eventyrerne” og ”de kriminelle”. Kort fortalt ideologerne var politiske aktivister og indædte antikommunister – ofte folk fra de øvre samfundslag der så bolsjevikkerne som en trussel mod den (konservative) verdensorden, de ønskede. De professionelle var mandskab fra hæren, der, udover en modstand mod bolsjevismen, gerne ville prøve deres færdigheder af i krig, og som havde mulighed for hurtigt at avancere i graderne. Lejesoldaterne gjorde det overvejende for pengenes skyld. De kunne også opnå

jordtildeling i Estland efter en succesrig krigs ophør. I 1919 var arbejdsløshedsprocenten i Danmark 27,5, og der var en del arbejdere blandt de frivillige. Eventyrerne så det som en mulighed for at opleve noget ekstraordinært i deres liv, og de kriminelle så muligheder for lettere at fortsætte kriminalitet i korpset uden at blive straffet som i civilsamfundet (tyverier og lån med åger blev en del af korpsets virkelighed).

Richardt Borgelins disciplinering af mandskabet var særlig vanskelig pga. korpsets ujævne sammensætning. I et tilfælde overlod han det til mandskabet at dømme en mand i korpset. Det handlede om en korporal, der havde stjålet flere gange, og som havde snydt en estisk fisker. Borgelin sagde kort inden retssagen, at han endog ville forsvare dødsstraf i dette tilfælde, men det endte med 25 piskeslag. Generelt blev der i korpset set positivt på Borgelins mandskabsbehandling.

Sult og fattigdom førte til udbredt prostitution i Estland, og en del af korpsets medlemmer fik i omgang med estiske kvinder kønssygdomme.

23. maj 1919 kom den danske styrke for første gang i kamp sammen med estiske styrker mod bolsjevistiske soldater. Bl.a. danskernes store ildkraft med et større antal Madsen maskingeværer gjorde, at det var muligt at rykke fremad imod den estisk-russiske grænse. Herefter blev korpset i maj-juni 1919 indsat i Letland for at gøre det samme her sammen med estiske og lettiske tropper. På et tidspunkt måtte disse styrker trække sig tilbage, da der forekom tyske angreb på estiske og lettiske enheder. På 700 års dagen for Dannebrogss nedfalden ifølge legenden 15. juni 1219 kunne danske kamptropper i Letland og sårede i Estlands hovedstad Tallinn fejre danskernes genkomst!

Ikke sjældent måtte danskerne på felttoget selv sørge for provianteringen hos de

lokale bønder pga. manglende forsyninger fra de lokale hære, som de kæmpede sammen med. Plyndringer fandt også sted i et vist omfang.

Da krigslykken vendte i Letland, og de estisk-lettiske styrker fik drevet tyskerne og bolsjevikkerne tilbage, førte man en overgang krigen ind på russisk jord styrket af den danske enhed – nu under ledelse af løjtnant Peter Viggo Christensen, da Richard Borgelin i juli var styrtet med sin hest. Danskerne skulle i samarbejde med esterne skabe en bufferzone på russisk jord og indgik i et overordnet angreb med hvide russiske styrker. Lederen af de hvide russiske styrker skabte et militærdiktatur med plyndringer, offentlige henrettelser, terror mod civile og jødeforfølgelser.

Efter fremgange i de indledende kampe stødte de danske tropper på hårdfør bolsjevistisk modstand den 27. juli 1919, hvor de kom i baghold og løb ind i heftig beskydning, tab, sårede og tilfangede. Under efterfølgende kampe kom danskerne i voldsom, åben ildkamp. De unge estiske soldater gik i panik og flygtede, og danskerne måtte nu søge en ordnet tilbagetrækning. Det lykkedes med tab og med et par soldater, der fik angstanfald. Flere bolsjevistiske angreb fulgte. Borgelin vendte tilbage til fronten og fik efter de mange heftige kampe udvirket, at korpset blev taget ud af kamplinjen den 8. august. Sidst i august havde bolsjevikkerne tilbageerobret russisk område i al væsentlighed.

De danske tab blev af Borgelin efterfølgende opgjort til 10 døde, 4 tilfangede og 34 sårede. Kaptajnerne Iver Gudme (aktiv i kampene i Letland og Rusland) og Richard Borgelin blev forfremmet til oberstløjtnanter, og løjtnanterne La Cour og Christensen til kaptajner.

Kirkebæk beskæftiger sig ret indgående med radikaliserings og krigsforbrydelser i forbindelse med kampene i Baltikum. Den

såkaldte Røde Terror har været omfattende, bl.a. fordi man havde en sikkerheds-tjeneste, Tjekaen, der systematisk begik terror, men modsat Rusland som sådan så var den hvide terror i netop Finland og Baltikum faktisk væsentligt voldsommere end den røde, hvis man alene ser på dødstal. Standretter og summariske henrettelser var alment forekommende. Det lykkes dog ikke Kirkebæk for alvor at sætte det danske hjælpekorps i forbindelse med disse forbrydelser, selv om han bruger en del spaltepåds på det, da der ikke rigtig er kilder, der oplyser om dette bortset fra 2 konkrete henrettelser af unge drenge, der mistænkes for spionage mod de danske styrker. Det, der indimellem skete var, at det relativt lille danske hjælpekorps overlod krigsfanger til en mere end usikker skæbne hos deres allierede, eller at tropper, de kæmpede sammen med, foretog henrettelser. Særligt politiske kommissærer i den bolsjevistiske hær blev henrettet, ligesom det skete under 2. Verdenskrig ved den tyske fremrykning. Jøder var også udsat som mistænkte for spionage eller for at holde med bolsjevikkerne. Bolsjevikkerne på den anden side henrettede ofte bedrestillede borgere eller præster.

Kirkebæk viser også, at der ved fronten florerede mange rygter og falske historier, der dehumaniserede fjenden, som blev gjort mere barbarisk end virkeligheden allerede dokumenterede, hvilket bidrog til henrettelserne på begge sider af fronten og til at de danske soldaters menneskesyn helt sikkert radikaliseredes, og at man accepterede krigsforbrydelser som en almen norm i krigen. Selv om dette var i strid med Haagerkonventionen af 1907 om krigens love.

I efteråret 1919 opstod en voldsom strid om hele krigens hændelsesforløb mellem Iver Gudme og Richard Borgelin, hvor Westenholz greb ind og bad dem om ikke

at skade korpsets anseelse.

Nogle af soldaterne fra hjælpekorpsset søgte fortsat krigstjeneste i den hvide hær, der bekæmpede bolsjevikkerne. Iver Gudme blev en overgang major i Bulak-Balakhovitz hær, der da havde en lang række krigsforbrydelser bag sig. Enkelte fra hjælpekorpsset tog arbejde i Estland. Borgelin blev instruktør i den estiske hær, søgte om estisk statsborgerskab og fik tildelt godset Maidel, men frasolgte det efter noget tid, bosatte sig i en villa, lærte sproget og blev estisk gift. Borgelin var i pengevan-skeligheder og søgte lån hos Westenholz, der også sørgede for hjemvendte soldater og krigsrenker.

Enkelte af soldaterne engagerede sig efter hjemkomsten i yderligtgående politiske partier på højrefløj og egentlige nazistiske partier.

I slutningen af juni 1941 deltog Richard Borgelin ifølge Kirkebæk i forsøget på dannelsen af et frivilligt korps til at deltage i kampen mod den internationale kommunisme under titlen Frikorps Dannebrog, men tyskerne tillod udover Regiment Nordland kun Frikorps Danmark. En del DBAC veteraner deltog i Waffen SS eller i tysk tjeneste i Danmark.

Borgelin måtte i 1940 forlade Estland. I oktober 1944 kunne man i Information læse, at modstandsbevægelsen søgte oplysninger om "General Borgelin" fra Estland, da han var "protysk og værnemager". Mistænkeligt var det, at Borgelin kørte rundt i en benzinbil under besættelsen, at han plejede venskabelig omgang med tyske officer, og at han altid brugte mange penge. Ifølge den amerikanske efterretningstjeneste OSS var Borgelin Abwehr agent. Han blev anholdt 7. november 1945 under anklage for at have arbejdet som spion for tyskerne. Retten fandt Borgelin skyldig, men fandt ikke, at Borgelin havde haft til hensigt at fremme tyske interesser,

men at han arbejdede for besættelsesmagten for at skaffe sig personlig vinding. 19. august 1947 blev der afsagt dom i sagen, og Borgelin blev dømt til fængsel i et år og 6 måneder, men løsladt da straffen var udstået med varetægtsfængslingen. Han blev også fradømt sine borgerlige rettigheder i 5 år.

Iver Gudme derimod var sammen med sin bror Peter de Hemmer Gudme, ligeledes en del af DBAC, med i det illegale modstandsblad Information under besættelsen.

De danske myndigheder besluttede imidlertid at lade Borgelin behandle som dansk statsborger, selv om han var estisk statsborger, og at man ikke ville udlevere ham til Sovjetunionen, hvis der kom krav herom, fordi han måtte forventes at få en krank skæbne, hvis han blev udleveret med sin fortid i de baltiske lande i kampen mod bolsjevikkerne. Regeringschefer fra de baltiske lande i Mellemligstiden blev således anholdt og dræbt af Sovjetunionens sikkerhedstjeneste.

Richardt Borgelin trak sig efterfølgende tilbage fra offentlighedens søgelys, tog sin gamle profession som lærer op og endte sin aktive karriere på arbejdsmarkedet som leder af en feriekoloni ved Kalvehave.

I Berlingske Tidende i 1962 og i 3 udsendelser i Danmarks Radio i 1965, hvor Richardt Borgelin selv fortalte sin historie, blev intet nævnt om besættelsestiden i Danmark.

I 2012 udgav Borgelins datter faderens erindringer med et forord af Bertel Haarder, hvor han omtales som en dansk "helt" og "vore dages Tordenskjold", og i 2015 bragte vores egen årbog datterens artikel Ann-Mari Borgelin: "Kaptajn Borgelin i Estland" om faderen. Udover faderens erindringer bygger artiklen også på samtaler med faderen, artikler i Vordingborg Dagblad 1959-66 og 2 besøg i Estland

herunder på godset Maidel. Ann-Mari Borgelin giver her noget af bevæggrunden for Richard Borgelins engagement i Baltikum – nemlig revolutionen i Sovjetunionen med dens morderiske forfølgelse af al ekspertise i jordbrug og industri og den deraf følgende hungersnød med et regime der skabte mere nød end Zarregimet havde gjort og et regime, der var uden respekt for kulturværdier.

Kirkebæk betegner Borgelins erindringer som værende nationalromantisk helte dyrkelse og upræcise eller direkte opdigtende i en del af sine beskrivelser, hvilket går igen i andre officerers beretninger.

På den anden side er Borgelin, flere andre officer og DBAC blevet hædret både i sin samtid og i nutiden i Estland og Letland for deres indsats for selvstændigheden. Som Kirkebæk slutter med at konstatere i 2. bind så er ringen på en eller anden måde sluttet med Danmarks nuværende aktivistiske udenrigspolitik, hvor man arbejder hårdt på at integrere Baltikum i Vesteuropa politisk og militært og set i det perspektiv var hjælpekorpsset starten på et tæt dansk baltisk forhold, hvor hjælpen kom, da den var mest påkrævet.

Historisk Samfund for Præstø Amt oprettet 1912

Foreningens hjemmeside
www.historisk-samfund.dk

Bestyrelsen

Jens Hallqvist (formand)
Svinøvej 42, 4750 Lundby
Tlf. 55 76 50 90/40 74 18 70, jens@hallqvist.dk

Mogens Niss (næstformand)
Nyborgvej 39, 4700 Næstved
Tlf. 41 69 17 53, kmniss@stofanet.dk

Aase V. Schmidt (kasserer)
Bellisvej 10, 4750 Lundby
Tlf. 58 56 13 70, aase.v.schmidt@gmail.com

Anette Christoffersen (sekretær)
Indre Vordingborgvej 34T, 4700 Næstved
Tlf. 23 38 91 93, anettechr@icloud.com

Mogens Bak-Hansen (redaktør)
Bygvænget 14, 4760 Vordingborg
Tlf. 51 43 68 67, mogensbak11@gmail.com

Leoni B. Pedersen,
Hestehavevej 107, 4720 Præstø
Tlf. 55 99 23 91, leoni.pedersen@gmail.com

Vagn Nielsen
Askemarksvej 40, 4760 Vordingborg
Tlf. 55 37 72 45, asaxmose@webspeed.dk

Poul Christiansen
Klintestien 17, 4720 Præstø
24 48 61 42, bopo41a@gmail.com

Finn Thorshøj
Nordhøjvej 11, Store Torøje, 4640 Faxe
Tlf. 20 46 36 56, finn@thorshoj.dk

Suppleanter

Pernille Jelsgaard Gram (medredaktør)
A. Johnsons Vej 1, 4793 Bogø
Tlf. 31 59 20 07, pernillejelsgaard@hotmail.com

Birgitte Stenhøj Larsen
Plantagevej 8, 4700 Næstved
Tlf. 22 79 68 66, bs-larsen@stofanet.dk

Salg af publikationer

Følgende årbøger m.m. kan købes ved henvendelse til:

Formanden Jens Hallqvist
Tlf. 4074 1870, mail: jens@hallqvist.dk

*Alle priser er inklusive moms,
men eksklusive forsendelsesomkostninger.*

Årbøger 1919-84.
Priser pr. bind 45,00 kr., medlemspris 30,00 kr.

Nedsatte priser:

Årbøger 1985-1997
Pris pr. bind 50,00 kr., medlemspris 35,00 kr.

Årbøger 1999-2014
Pris pr. bind 50,00 kr., medlemspris 40,00 kr.

Årbog 2015
Pris pr. bind 70,00 kr., medlemspris 50,00 kr.

Årbøger 2016-19
Pris pr. bind 125,00 kr., medlemspris 100,00 kr.

Årbog 2020
Pris pr. bind 149,00 kr. i løssalg

Andre titler bl.a.:

Danmarkshistorien kort
- set fra Vordingborg og omegn.
Udgivet 2019. 70 kr.

F. Michelsen, Næstved 1870.
Da banen kom til byen
Pris 60,00 kr., medlemspris 30,00 kr.

Susåen og den Danneskjoldske kanal
Pris 50,00 kr., medlemspris 30,00 kr.

Sådan lå landet - Præstø Amt indtil 1920

Punkterne henviser til områder, de enkelte artikler omhandler.

Vordingborg

Præstø Amt

St. Heddinge

Næstved

Stege

Præstø

